कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

कविकुलगुरू कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. m-2862 विषय धर्मशास्त्र

नाव श्रीमद्भागवत वल्लभम्

लेखक/लिपीकार — स्कं ५

पृष्ठ 33 काळ — [✓ पुर्ण]/ अपुर्ण

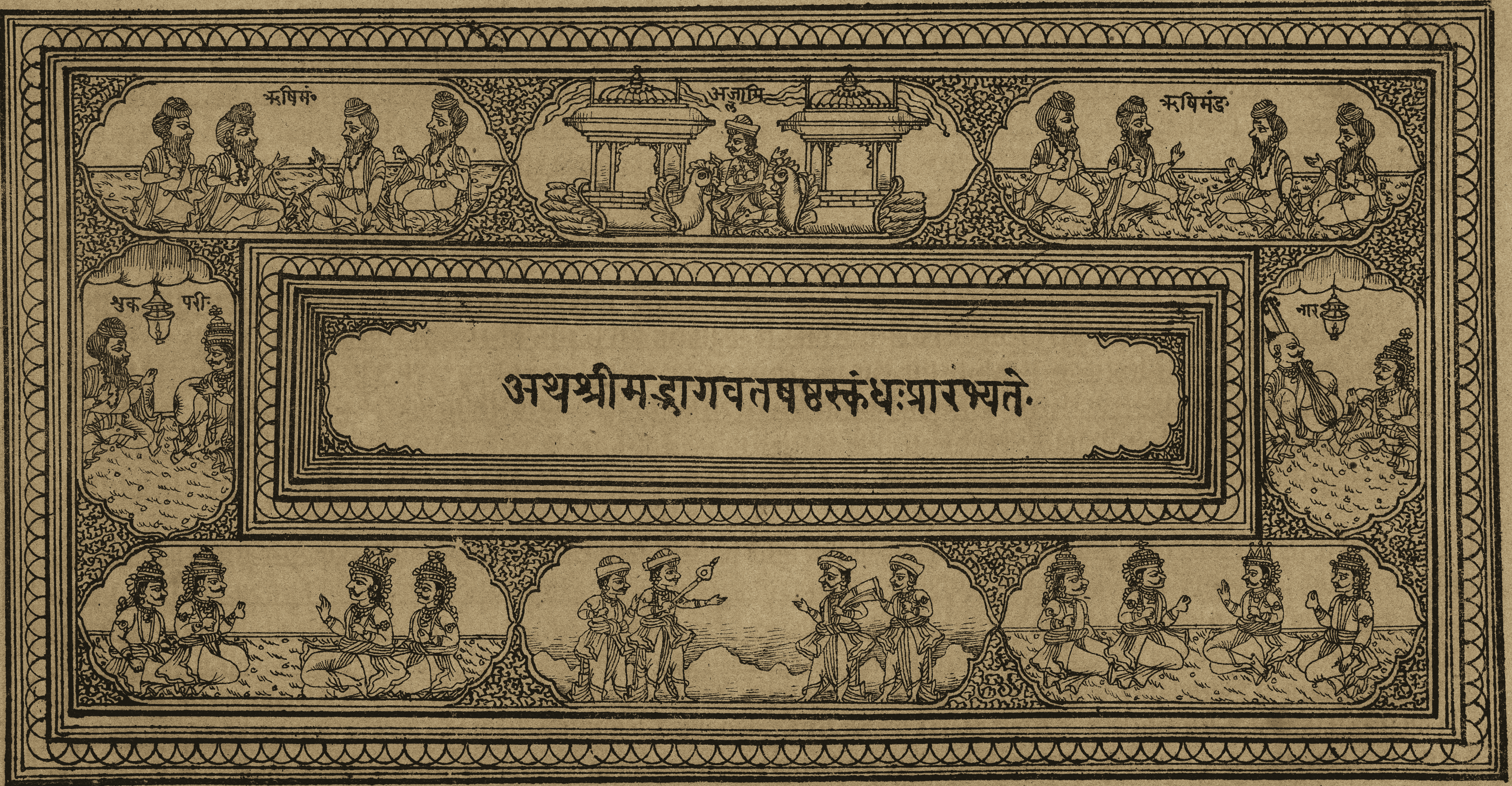
ऋषिमं
अजामि
ऋषिमंड
शुक
परी
नार

अथश्रीमद्भागवतषष्ठस्कंधःप्रारभ्यते

श्रीगणेशायनमः पुण्यारण्येनृसिंहैकनामसिंहोविराजते यन्नादतःपलायंतेमहाकल्मषकुंजराः १ विसर्गसंभवान्जीवान्स्वमर्यादासुसंस्थितान् विष्णुःपा
त्यखिलैरूपैरित्येवंपंचमेस्थितम् २ अध्यायैकोनविंशत्याषष्ठेपोषणमुच्यते अतिलंघितमर्यादभक्तरक्षणलक्षणम् ३ अजामिलोमनुष्येषुमहापापीयथावितः वि
श्वरूपादिघातीत्वयथादेवेषुवासवः ४ अजामिलस्यभक्तत्वंविष्णुदूतैर्निरूपितम् संकेतभगवन्नामपुत्रस्नेहानुषंगजम् ५ इंद्रोपिभगवद्भक्तःसख्येनोपेंद्रसेवकः
तदधीनस्फुरैश्वर्यशत्रुनिर्जयजीविनः ६ तत्रादौत्रिभिरध्यायैरजामिलकथोच्यते विश्वरूपकथाषड्भिरिंद्रदोषोक्तयेततः ७ इंद्रस्यैवतुदोषोक्त्यैवृत्राख्यानंततोऽ
ष्टभिः द्वाभ्यांचमरुदाख्यानमेवंप्रकरणक्रमः ८ तत्रादौप्रथमेविष्णोर्दूतैःपातकिमोचने तत्त्वापरव्यापनायोक्तंयाम्यैर्धर्मादिलक्षणम् ९ अथषष्ठस्कंधोव्या
ख्यायते पूर्वोक्तानुवादपूर्वकंनिरंतरोक्तनरकपरिहारोपायंपृच्छति निवृत्तिमार्गइतिषड्भिः आदौद्वितीयस्कंधेवैश्वानरंयातीत्यादिनाभगवतालयायथायथा
वत् येनमार्गेणयोगोऽर्चिरादिप्राप्तिः तेनोपलब्धोब्रह्मातेनसहासंसृतिर्मोक्षोभवति ब्रह्मणासहतेसर्वेसंप्राप्तेप्रतिसंचरे परस्यांतेकृतात्मानःप्रविशंतिपरंपद

श्रीगणेशायनमः राजोवाच निवृत्तिमार्गःकथितआदौभगवतायथा क्रमयोगोपलब्धेनब्रह्मणायदसंसृतिः १ प्रवृत्तिलक्षण
श्चैवत्रैगुण्यविषयोमुने योऽसावलीनप्रकृतेर्गुणसर्गःपुनःपुनः २ अधर्मलक्षणानानानरकाश्चानुवर्णिताः मन्वंतरश्चव्याख्यातआद्यःस्वा
यंभुवोयतः ३ प्रियव्रतोत्तानपदोर्वंशस्तच्चरितानिच द्वीपवर्षसमुद्राद्रिनद्युद्यानवनस्पतीन् ४ धरामंडलसंस्थानंभागलक्षणमानतः ज्यो
तिषांविवराणांचयथेदमसृजद्विभुः ५ अधुनेहमहाभागयथैवनरकान्नरः नानोग्रयातनान्नेयात्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ६ श्रीशुकउवा
च नचेदिहैवापचितिंयथांऽहसःकृतस्यकुर्यान्मनउक्तिपाणिभिः ध्रुवंसवैप्रेत्यनरकानुपैतियेकीर्तितामेभवतस्तिग्मयातनाः ७ त
स्मात्पुरैवाश्विहपापनिष्कृतौयतेतमृत्योरविपद्यतात्मना दोषस्यदृष्ट्वागुरुलाघवंयथाभिषक्चिकित्सेतरुजांनिदानवित् ८

मितिवचनात् १ त्रैगुण्यंस्वर्गादिफलवंतदेवविषयः प्राप्यंयस्यनलीनाप्रकृतिर्यस्यतस्यपुंसःपुनःपुनर्गुणसर्गः भोगार्थदेहारंभरूपोयोमार्गःसचकथितः तृतीये
दक्षिणेनपथाऽर्यम्णःपितृलोकंव्रजंतितेइत्यादिना २ अनुवर्णिताःनिरंतराध्यायेव्याख्यातश्चतुर्थस्यादौयतः यस्मिन् ३ द्वीपादीन् भागतोलक्षणतोमानतश्च
धरामंडलस्यसंस्थानंज्योतिषांविवराणांचइदंसंस्थानंविभुर्यथाऽसृजत्तथाव्याख्यातमित्यर्थः ४ ५ नानाउग्रायातनायेषुतान्नरकान् यथायेनोपायेननइ-
यान्नगच्छेत् तन्मेधुनाव्याख्यातुमर्हसि ६ तत्रतावन्मन्वाद्युक्तंप्रायश्चित्तंविनानरकादुर्निवाराइत्याह नचेदिति द्वाभ्याम् मनउक्तिपाणिभिर्मनोवाक्कायैः कृतस्यां
हसस्तैरेवइहैवापचितंप्रायश्चित्तंनकुर्यात् तर्हिपुरुषःप्रेत्यमृत्वानरकान्ध्रुवमुपैति मेमयायेभवतःकीर्तिताः तिग्मादारुणायातनायेषुतान् ७ यस्मादेवंतस्मा
त्पापस्यप्रायश्चित्तेयतेतकदामृत्योःपुरैवतत्रापिअविपद्यताअम्रियमाणेनात्मनादेहेन यद्वाअविपत् विपत्तिरहितोयावत् यतात्मनासंयतेनमनसातत्रापिआ
शुअन्यथा अतीवचिरकालेतुद्विगुणंव्रतमर्हतीतिद्वैगुण्यापत्तेः तत्रचपापस्यमहत्त्वमल्पत्वंचावेक्ष्यतदनुरूपेप्रायश्चित्तेयतेत रुजांरोगाणांनिदानविद्यथावैद्यःत
दनुरूपंचिकित्सेतनतद्वत् ८

अत्रचोदयतिद्वाभ्याम् दृष्टंराजदंडादिश्रुतंनरकपातादिताभ्यामात्मनः पापमहितंजानन्नपिभूयः प्रायश्चित्तानंतरंकरोति अथोअतःकारणात् द्वादशाब्दादिकंप्राय
श्चित्तंतेनसमूलस्यदोषस्यानिवृत्तेः निवृत्तौवामनश्चपापप्ररोहायोगादितिभावः ९ किंच क्वचित्कदाचिदभद्रात्पापान्निवर्ततेक्वचित्तदेवपुनराचरति यथाकुंजरःस्ना
तोऽपिरजोभिरात्मानंमलिनीकरोति तथापापस्यपुनर्दुर्निवारत्वेननरकपातस्यावश्यंभावित्वात् प्रायश्चित्तंव्यर्थमिति १० परिहरति कर्मणाकृच्छ्रादिप्रायश्चित्तेनक
र्मणः पापस्यनिर्हारोनाशः आत्यंतिकःसमूलोनहीष्यते अविद्वानधिकारीयस्मिन् तस्यभावस्तत्वंतस्मात् अतोविद्यायानाशाभावान्नष्टेऽपितस्मिन्पापेनसंस्कारेणपा
पांतरस्यपुनःपुनःप्ररोहोभवत्येव किंतर्हिमुख्यंप्रायश्चित्तंतदाह प्रायश्चित्तंतुविमर्शनंज्ञानं ११ तत्तुनित्यमप्रमत्तः शनैर्लभतेनान्यइतिसदृष्टांतमाह नेति पथ्यमेवा
न्नमश्नतःपुरुषान् यथाव्याधयोनबाधंतेतथानियमादिकर्ताक्षेमायतत्वज्ञानायसमर्थोभवति १२ एतदेवविशदयतिद्वाभ्याम् तपसाऐकाग्र्येणमनसश्चेंद्रिया
णांचऐकाग्र्यंपरमंतपइतिस्मृतेः ब्रह्मचर्येणाष्टांगेन तदुक्तम् स्मरणंकीर्तनंकेलिःप्रेक्षणंगुह्यभाषणम् संकल्पोऽध्यवसायश्चक्रियानिर्वृत्तिरेवच एतन्मैथुनम

राजोवाच दृष्टश्रुताभ्यांयत्पापंजानन्नप्यात्मनोहितम् करोतिभूयोविवशःप्रायश्चित्तमथोकथम् ९ क्वचिन्निवर्त्ततेभद्रात्क्वचिच्चर
तितत्पुनः प्रायश्चित्तमतोपार्थं मन्येकुंजरशौचवत् १० श्रीशुकउवाच कर्मणाकर्मनिर्हारोनह्यात्यंतिकइष्यते अविद्वदधिकारित्वा
त्प्रायश्चित्तंविमर्शनम् ११ नाश्नतःपथ्यमेवान्नंव्याधयोऽभिभवंतिहि एवंनियमकृद्राजन्शनैःक्षेमायकल्पते १२ तपसाब्रह्मचर्येणशमेनच
दमेनच त्यागेनसत्यशौचाभ्यांयमेननियमेनच १३ देहवाग्बुद्धिजंधीराधर्मज्ञाःश्रद्धयान्विताः क्षिपंत्यघंमहदपिवेणुगुल्ममिवानलः १४
केचित्केवलयाभक्त्यावासुदेवपरायणाः अघंधुन्वंतिकार्त्स्न्येननीहारमिवभास्करः १५ नतथाह्यघवान्राजन्पूयेततपआदिभिः यथा
कृष्णार्पितप्राणस्तत्पूरुषनिषेवया १६ सध्रीचीनोह्ययंलोकेपंथाःक्षेमोकुतोभयः सुशीलाःसाधवोयत्रनारायणपरायणाः १७ प्रायश्चि
त्तानिचीर्णानिनारायणपराङ्मुखम् ननिःपुनंतिराजेंद्रसुराकुंभमिवापगाः १८

ष्टांगंप्रवदंतिमनीषिणः विपरीतंब्रह्मचर्यमेतदेवाष्टलक्षणमि
ति शमोमनसोनियमनम् दमोबाह्येंद्रियाणां त्यागोदानं यमोऽहिंसादिः नियमोजपादिः १३ १४ अस्यातिदुष्करत्वान्मुख्यमेवान्यत्प्रायश्चित्तमाह केचिदित्य
नेनैवंभूताभक्तिप्रधानाविरलाइतिदर्शयति केवलयातपआदिनिरपेक्षयावासुदेवपरायणाइति नाधिकारिविशेषणमेतत् किंत्वन्येषांअश्रद्धयातत्राप्रवृत्ते
रर्थात्तेष्वेवपर्यवसानादनुवादमात्रम् १५ एतच्चज्ञानमार्गादपिश्रेष्ठमित्याह नतथापूयेतशुध्येत् तत्पूरुषनिषेवयाकृष्णेऽर्पिताःप्राणायेन १६ तत्रहेतुःसध्री
चीनःसमीचीनः अयंपंथः भक्तिमार्गः यतःक्षेमःक्षेमत्वेहेतुः नकुतश्चिद्विघ्नादेर्भयंयस्मिन् तदेवाह सुशीलाः कृपालवः साधवोनिष्कामाः यत्रधर्मोनिष्ठाज
तोनज्ञानमार्गइवासहायतानिमित्तंभयंनापिकर्ममार्गवन्मत्सरादियुक्तेभ्योभयमितिभावः भक्तेरन्यनिरपेक्षत्वमुक्तम् १७ कृच्छ्रादीनितुभक्तिंविनानशोधयं
तीत्याह प्रायश्चित्तानीतिमहतामप्यशोधकत्वेदृष्टांतमाह सुराकुंभमिवापगाइति १८ ५ ५ ५ ५ ५

भक्तिःस्वस्याऽपिपुनात्येवेत्याह सकृदिति तस्यगुणेष्वनुरागमात्रमस्तिनतुज्ञानंयस्यतन्मनः तावतैवचीर्णंनिष्कृतंप्रायश्चित्तंयैः १९ इममर्थमितिहासेनोपपादयति
अत्रचेतिमेमत्तः २० कान्यकुब्जेपुरेदास्याःपतिःनाम्नाअजामिलः २१ बंदीग्रहेणअक्षैश्चद्यूतेनकैतवैर्वंचनादिभिश्चवृत्तिंजीविकांबिभ्रत्पुष्णान् यातयामासपी
डयामास २२ आयुषःसंबंधीमहान् कालोऽत्यगात् सक्रियानित्यपेक्षायामाह अष्टाशीत्यासंख्ययायुक्ताःसमाःसंवत्सराः २३ प्रवयसःवृद्धस्य २४ बद्धंहृदयं
येनजरठोवृद्धः २५ २६ एतच्चतदुपपालनादिश्रीनारायणनामोच्चारमाहात्म्येनभक्तिरेवाभूदिति सिद्धांतोपयोगित्वेनापिद्रष्टव्यम् २७ वक्राणितुंडानिमुखा

सकृन्मनःकृष्णपदारविंदयोर्निवेशितंतद्गुणरागियैरिह नतेयमंपाशभृतश्चतद्भटान्स्वप्नेऽपिपश्यंतिहिचीर्णनिष्कृताः १९ अत्रचोदाहरं
तीममितिहासंपुरातनम् दूतानांविष्णुयमयोःसंवादस्तंनिबोधमे २० कान्यकुब्जेद्विजःकश्चिद्दासीपतिरजामिलः नाम्नानष्टसदाचा
रोदास्याःसंसर्गदूषितः २१ बंद्यक्षकैतवैश्चौर्यैर्गर्हितांवृत्तिमास्थितः बिभ्रत्कुटुंबमशुचिर्यातयामासदेहिनः २२ एवंनिवसतस्तस्यलाल
यानस्यतत्सुतान् कालोऽत्यगान्महाराजन्नष्टाशीत्यायुषःसमाः २३ तस्यप्रवयसःपुत्रादशतेषांतुयोऽवमः बालोनारायणोनाम्नापित्रोश्च
दयितोभृशम् २४ सबद्धहृदयस्तस्मिन्नर्भकेकलभाषिणि नीरीक्ष्यमाणस्तल्लीलांमुमुदेजरठोभृशम् २५ भुंजानःप्रपिबन्खादन्बाल
कस्नेहयंत्रितः भोजयन्पाययन्मूढोनवेदागतमंतकम् २६ सएवंवर्तमानोऽज्ञोमृत्युकालउपस्थिते मतिंचकारतनयेबालेनारायणाह्वये २७
सपाशहस्तांस्त्रीन्दृष्ट्वापुरुषान्भृशदारुणान् वक्रतुंडानूर्ध्वरोमानात्मानंनेतुमागतान् २८ दूरेक्रीडनकासक्तंपुत्रंनारायणाह्वयम्
प्लावितेनस्वरेणोच्चैराजुहावाकुलेंद्रियः २९ निशम्यम्रियमाणस्यब्रुवतोहरिकीर्तनम् भर्तुर्नाममहाराजपार्षदाःसहसापतन् ३० विकर्ष
तोंतर्हृदयाद्दासीपतिमजामिलम् यमप्रेष्यान्विष्णुदूतावारयामासुरोजसा ३१ ऊचुर्निषेधितास्तांस्तेवैवस्वतपुरःसराः केयूयंप्रतिषेद्धारो
धर्मराजस्यशासनम् ३२ कस्यवाकुतआयाताःकस्मादस्यनिषेधथ किंदेवाउपदेवावायूयंकिंसिद्धसत्तमाः ३३ सर्वेपद्मपलाशाक्षाःपीत
कौशेयवाससः किरीटिनःकुंडलिनोलसत्पुष्करमालिनः ३४ सर्वेचनूत्नवयसःसर्वेचारुचतुर्भुजाः धनुर्निषंगासिगदाशंखचक्रांबुजश्रियः
३५ दिशोवितिमिरालोकाःकुर्वंतःस्वेनरोचिषा किमर्थंधर्मपालस्यकिंकरान्नोनिषेधथ ३६ श्रीशुकउवाच इत्युक्तेयमदूतैस्तैर्वा
सुदेवोक्तकारिणः तान्प्रत्यूचुःप्रहस्येदंमेघनिर्ह्रादयागिरा ३७

नियेषाम् ऊर्ध्वानिरोमाणियेषांतान् २८ प्लावितेनप्लुतत्वंनीतेन २९ हरिकीर्तनंनि
शम्यआपतन् यतस्तद्भर्तुर्नाम ३० ३१ पुरःसराभृत्याः ३२ अस्यनयनंनिषेधथ ३३ वयंयुष्मान्नजानीमइतिनकोपःकार्यः यतोलोकिकाद्भुतरूपायूयमित्या
हुः सर्वइतिसार्धाभ्याम् लसंत्यःपुष्करमालाःसंतियेषाम् ३४ नूत्नंनवंवयोयेषाम् निषंगइषुधिः धनुर्निषंगादिभिःश्रीःशोभायेषांते ३५ विगतंतिमिरमा
लोकश्चान्यस्यप्रकाशोयास्तथाभूतादिशःकुर्वंतः भवतामेतदनुचितमित्याहुः किमर्थमिति ३६ अहोदंड्यादंड्यादिज्ञानशून्याएते चोराएवास्मद्भियाधर्म
राजस्यकिंकराइत्यनृतंवदंतीतिविस्मयेनप्रहस्यतान्प्रत्यूचुःमेघस्येवनिर्ह्रादोयस्यास्तया

३७

३८ कथंस्वित् केनप्रकारेणस्थानंविषयः कारिणः कर्मिणः नृणामिति नराएवनपश्वादयः तेष्वपिकतिचिदेवेत्यर्थः ३९ वेदेनप्रणिहितोविहितोधर्मः वेदप्रमाणकइत्यर्थः अनेनयोवेदप्रमाणकः सधर्मः योधर्मः सवेदप्रमाणकइतिस्वरूपंप्रमाणंचोक्तम् यथाहजैमिनिः चोदनालक्षणोऽर्थोधर्मइतिव्याख्यातंचभट्टैः द्वयमेकेनसूत्रेण श्रुत्यर्थाभ्यांनिरूप्यतइति अपृष्टस्याप्यधर्मस्यस्वरूपंलक्षणंचदंडस्थानकथनायाहुः तद्विपर्ययः योवेदनिषिद्धः सोऽधर्मः निषेधश्चतस्मिन्प्रमाणमित्यर्थः वेदस्य प्रामाण्येहेतुः वेदोनारायणादुद्भूतः सएवसाक्षादित्युपचारः स्वयंभूरितिच निश्वासमात्रेणास्वयमेवभवतीति तथाचश्रुतिः अस्यमहतोभूतस्यनिश्वसितमेतद्यदृग्वेदइति ४० कोऽसौनारायणस्तत्राहुः येनस्वधाम्निस्वस्वरूपेअमीभावाः प्राणिनः गुणाः शांतत्वादयः नामानिब्राह्मणइत्यादीनिक्रियाश्चाध्ययनाद्याः रूपाणिवर्णाश्रमादयः तैर्विभाव्यंतेविविच्यंतेयथातथ्यंयथावत् सनारायणः ४१ तथाऽप्यधर्मोऽनेनकृतइतिकुतोज्ञायतेतत्राहुः सूर्यइति अहनी अहश्चरात्रिश्च कमुदकम् कुः पृथ्वीदेहस्यजीवस्ययथाहुः आदित्यचंद्रावनिलोऽनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तमि-

विष्णुदूताऊचुः यूयंवैधर्मराजस्ययदिनिर्देशकारिणः ब्रूतधर्मस्यनस्तत्त्वंयच्चाधर्मस्यलक्षणम् ३८ कथंस्विद्ध्रियतेदंडः किंवास्य
स्थानमीप्सितम् दंड्याः किंकारिणः सर्वे आहोस्वित्कतिचिन्नृणाम् ३९ यमदूताऊचुः वेदप्रणिहितोधर्मोह्यधर्मस्तद्विपर्ययः
वेदोनारायणः साक्षात्स्वयंभूरितिशुश्रुम ४० येनस्वधाम्न्यमीभावारजःसत्वतमोमयाः गुणनामक्रियारूपैर्विभाव्यंतेयथातथम् ४१
सूर्योऽग्निः खंमरुद्गावः सोमः संध्याऽहनीदिशः कंकुः कालोधर्मइतिह्येतेदैह्यस्यसाक्षिणः ४२ एतैरधर्मोविज्ञातः स्थानंदंडस्ययुज्यते
सर्वेकर्मानुरोधेनदंडमर्हंतिकारिणः ४३ संभवंतिहिभद्राणिविपरीतानिचानघाः कारिणांगुणसंगोस्तिदेहवान्नह्यकर्मकृत् ४४ येनया
वान्यथाधर्मोऽधर्मोवेहसमीहितः सएवतत्फलंभुक्तेतथातावदमुत्रवै ४५ यथेहदेवप्रवरास्त्रैविध्यमुपलभ्यते भूतेषुगुणवैचित्र्यात्तथा
न्यत्रानुमीयते ४६ वर्तमानोऽन्ययोः कालोगुणाभिज्ञापकोयथा एवंजन्मान्ययोरेतद्धर्माधर्मनिदर्शनम् ४७

ति ४२ स्थानमाहुः एतैर्निमित्तभूतैर्विज्ञातः दंड्यानाहुः सर्वइति ४३ विपरीतानिअभद्राण्यपिकर्मिणांसंभवंतियतस्तेषांगुणसंगोऽस्ति यदिकश्चिदकर्तास्यात् तर्हितस्याभद्राणिनस्युः नत्वेतदस्तीत्याहुः नहिदेहवानकर्मकृदस्तीति अतः सर्वेकर्मिणः कर्मिणांचपापस्यावश्यंभावित्वात् तेसर्वेदंडमर्हंतीत्यर्थः ४४ कथंस्विद्ध्रियतेदंडइत्यस्योत्तरम् येनेति धर्मोवेति दृष्टांतः अधर्मानुसारेणदंडोधर्मानुसारेणसुखवदित्यर्थः ४५ नकेवलंसूर्यादयएवज्ञापकाः किंत्वर्थापत्तिरपीत्याहुः यथेति हेदेवप्रवराः इहजन्मनिशांतघोरमूढत्वेनवासुखदुःखमिश्रत्वेनवाधार्मिकत्वादिनात्रैविध्यंभूतेषुयथोपलभ्यतेतथाऽन्यत्रजन्मांतरेऽनुमीयते त्रैविध्यान्यथाऽनुपपत्त्याकल्प्यते ४६ वर्तमानजन्मनापूर्वापरजन्मधर्माधर्मज्ञानंभवतीतिसदृष्टांतमाहुः वर्तमानोवसंतादिकालः अन्ययोर्भूतभविष्ययोः वसंतयोः येगुणाः पुष्पफलादयः तेषामभिज्ञापकोयथा एवमेतज्जन्मअन्ययोर्भूतभाविजन्मनोः धर्माधर्मौनिदर्शयतीतितथा ४७

अयंचधर्मोधर्मज्ञानप्रकारोऽन्येषांधर्मराजस्तुमनसैवसर्वंपश्यतीत्याहुः पुरेसंयमिन्यांस्थितएवदेवोयमः देहेस्थितोऽन्तर्यामीवाजीवस्यपूर्वरूपंधर्माधर्मादिषु
क्तंविशेषेणपश्यति अनु अनंतरस्यपूर्वरूपंमीमांसतेयद्यस्यानुरूपंतत् विचारयति यतोऽसौभगवानजः ४८ जीवस्तुईश्वरेणउपस्थापितंवर्तमानंदेहं पश्य
ति ननुपूर्वमपरंचेत्याहुः यथेति अज्ञः अविद्योपाधिर्जीवस्तुव्यक्तमेवप्राचीनकर्माभिव्यक्तंवर्तमानमेवदेहाद्युपास्ते अहमितिमन्यतेपूर्वमपरंवानवेद अत्रहेतुः
नष्टाजन्मनास्मृतिर्यस्य अत्रदृष्टांतः तमसानिद्रयायुक्तोयथास्वप्नेऽभिव्यक्तमेवदेहाद्युपास्ते नतुजाग्रद्देहादिपूर्वस्वप्नादिगतंवातद्वदित्यर्थः ४९ एवंभूतस्य
जीवस्यसंसारंप्रपंचयतिपंचभिःश्लोकैः पंचभिःकर्मेंद्रियैःस्वार्थानुपादानादीन् पंचशब्दादीन्वेदपंचभिर्ज्ञानेंद्रियैः षोडशेनमनसासहसप्तदशः षोडशोपाध्यं
तर्गतोऽपिस्वयंत्वेकएवसर्वेंद्रियविषयप्रतिसंधानात्त्रीन्ज्ञानकर्मेंद्रियमनोविषयान्प्राप्नोति ५० तदेतल्लिंगशरीरंशक्तित्रयंत्रिगुणत्रयकार्यंमहदनादिपुंसिजीवे

मनसैवपुरेदेवः पूर्वरूपंविपश्यति अनुमीमांसतेपूर्वंमनसाभगवानजः ४८ यथाऽज्ञस्तमसायुक्तउपास्तेव्यक्तमेवहि नवेदपूर्वमपरंन
ष्टजन्मस्मृतिस्तथा ४९ पंचभिःकुरुतेस्वार्थान्पंचवेदाथपंचभिः एकस्तुषोडशेनत्रीन्स्वयंसप्तदशोऽश्नुते ५० तदेतत्षोडशकलंलिं
गंशक्तित्रयंमहत् धत्तेनुसंसृतिंपुंसिहर्षशोकभयार्त्तिदाम् ५१ देह्यज्ञोजितषड्वर्गोनेच्छन्कर्माणिकार्यते कोशकारइवात्मानंकर्मणा
च्छाद्यमुह्यति ५२ नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत् कार्यतेह्यवशःकर्मगुणैःस्वाभाविकैर्बलात् ५३ लब्ध्वानिमित्तमव्यक्तंव्यक्ताव्यक्तं
भवत्युत यथायोनियथाबीजंस्वभावेनबलीयसा ५४ एषःप्रकृतिसंगेनपुरुषस्यविपर्ययः आसीत्सएवनचिराद्दीशसंगाद्विलीयते ५५
अयंहिश्रुतसंपन्नःशीलवृत्तगुणालयः धृतव्रतोमृदुर्दांतःसत्यवान्मंत्रविच्छुचिः ५६ गुर्वग्न्यतिथिवृद्धानांशुश्रूषुर्निरहंकृतः सर्वभूतसुहृ
त्साधुर्मितवागनसूयकः ५७ एकदासौवनंयातःपितृसंदेशकृद्द्विजः आदायततआवृत्तःफलपुष्पसमित्कुशान् ५८ ददर्शकामिनंकंचि-
च्छूद्रंसहभुजिष्यया पीत्वाचमधुमैरेयंमदाघूर्णितनेत्रया ५९ मत्तयाविश्लथन्नीव्याव्यपेतंनिरपत्रपम् क्रीडंतमनुगायंतंहसंतमनयांति
के ६०

अन्वनुसंसृतिंधत्ते ५१ नेच्छन् अनिच्छन्नपिअनेनैवकर्माणिकार्यतेकोशकारः कीटविशेषः मुह्यतिनिर्गमोपायंनजानाति ५२ कार्यतइत्यत्रानुभ
वंप्रमाणयति नहीति गुणैर्गुणकार्यैरागादिभिःस्वाभाविकैःपूर्वकर्मसंस्कारोद्भूतैः ५३ कर्मवशेनचतदनुरूपोदेहोभवतीत्याह लब्ध्वेति अव्यक्तमदृष्टंनिमित्तं
लब्ध्वाव्यक्ताव्यक्तंतदनुरूपंस्थूलंसूक्ष्मंचशरीरंभवति यथायोनिमातृसदृशंस्वभावोवासनाशुक्रशोणितयोरेकत्वेऽपिकर्मवासनयामातृपितृसदृशोदेहो
भवतीत्यर्थः ५४ संसारचक्रमुपसंहरंतोमुक्तिप्रकारमाहुः एषइति ईशसंगात्परमेश्वरभजनात् ५५ तदेवंसामान्यतोधर्मादिनिर्णयमुक्त्वाप्रकृतस्याजामिल
स्याधर्मप्रपंचयंतोदंड्यत्वमाहुः अयंहीतियावदध्यायसमाप्तितत्रद्वाभ्याम् तत्पूर्ववृत्तांतानुवादोऽन्यायातिरेकप्रदर्शनार्थः शीलंसुस्वभावः वृत्तंसदाचारः गुणाः
क्षमादयः तेषामालयः ५६ निरहंकृतः निरहंकारः ५७ आवृत्तः वनात्परावृत्तः ५८ भुजिष्ययाभोगस्त्रियादास्यामैरेयंमधुपैष्टींसुरांपीत्वामदेनाघूर्णितेभ्रांते
नेत्रेयस्याः ५९ विशेषेणश्लथंती नीवीयस्याः तयासहव्यपेतंस्वाचाराद्भ्रष्टम् ६० ५ ५ ५

कामेनकामोद्दीपकेनतदंगरागेणहरिद्रादिनालिप्तेनसत्वंधैर्यंश्रुतंज्ञानम् तद्बलेनस्तंभयन्नपिमदनेनकंपितंमनः समाधातुंनियमितुंशक्तोनाभूत् ६२ तद्दर्शनमेवनिमित्तंयस्यस्मरव्याजग्रहस्यतेनग्रस्तः विच्चेतनोगतस्मृतिः ६३ यावतासमग्रेण ६४ लंभितांपरिणीताम् ६५ ६६ अघरूपमायुर्यस्य मलमेवतदीयमन्नादिकमत्तीतिमलात् ६७ अकृतनिर्वेशमकृतप्रायश्चित्तम् अस्यैवचहितार्थंनेष्यामइत्याहुः यत्रेति ६८ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांप्रथमोऽध्यायः १ द्वितीयेवैष्णवैर्याम्यानाममाहात्म्यमद्भुतम् श्रावयित्वाद्विजोविष्णोर्लोकंनीतइतीर्यते १ नयकोविदाः न्यायनिपुणाः १ धर्मदृशांसभामधर्मः स्पृशतितदाहुः यत्रसभायांयैः धर्म

दृष्ट्वातांकामलिप्तेनबाहुनापरिरंभिताम् जगाममहृच्छयवशंसहसैवविमोहितः ६१ स्तंभयन्नात्मनात्मानंयावत्सत्वंयथाश्रुतम् नशशाकसमाधातुंमनोमदनवेपितम् ६२ तन्निमित्तस्मरव्याजग्रहग्रस्तोविचेतनः तामेवमनसाध्यायन्स्वधर्माद्विरराम ह ६३ तामेवतोषयामासपित्र्येणार्थेनयावता ग्राम्यैर्मनोरमैःकामैःप्रसीदेतयथातथा ६४ विप्रांस्वभार्यामप्रौढांकुलेमहतिलंभिताम् विससर्जाचिरात्पापःस्वैरिण्यापांगविद्धधीः ६५ यतस्ततश्चोपनिन्येन्यायतोन्यायतोधनम् बभारास्याःकुटुंबिन्याःकुटुंबमंदधीरयम् ६६ यदसौशास्त्रमुल्लंघ्यस्वैरचार्यार्यगर्हितः अवर्ततचिरंकालमघायुरशुचिर्मलात् ६७ ततएनंदंडपाणेःसकाशंकृतकिल्बिषम् नेष्यामोकृतनिर्वेशंयत्रदंडेनशुद्ध्यति ६८ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेअजामिलोपाख्यानेप्रथमोऽध्यायः १ श्रीशुकउवाच एवंतेभगवद्दूतायमदूताभिभाषितम् उपधार्याथतान्राजन्प्रत्याहुर्नयकोविदाः १ विष्णुदूताऊचुः अहोकष्टंधर्मदृशामधर्मःस्पृशतेसभाम् यत्रादंड्येषुपापेषुदंडोयैर्ध्रियतेवृथा २ प्रजानांपितरोयेचशास्तारःसाधवःसमाः यदिस्यात्तेषुवैषम्यंकंयांतिशरणंप्रजाः ३ यद्यदाचरतिश्रेयानितरस्तत्तदीहते सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ४ यस्यांकेशिरआधायलोकःस्वपितिनिर्वृतः स्वयंधर्ममधर्मंवानहिवेदयथापशुः ५ सकथंन्यर्पितात्मानंकृतमैत्रमचेतनम् विश्रंभणीयोभूतानांसघृणोद्रोग्धुमर्हति ६ अयंहिकृतनिर्वेशोजन्मकोट्यंहसामपि यद्व्याजहारविवशोनामस्वस्त्ययनंहरेः ७

दृग्भिः तेषांतांसभाम् २ पितरः पितृवत्पालकाः शास्तारः अनुशिक्षकाः वैषम्यमदंड्यदंडनम् ३ एतत्प्रवर्तितमधर्ममन्योऽपिकरिष्यतीतिमहत्कष्टमभूदित्याहुः यद्यदिति श्रेयान् श्रेष्ठः ४ विश्वस्तघातादपीत्याहुः यस्येतिद्वाभ्याम् निर्वृतोनिश्चिंतः ५ विश्वासेननितरामर्पितआत्मायेनतम् विश्रंभणीयः विश्वसनीयः सघृणश्चेत् ६ नन्वस्यपापिनोदंडेकिमर्थमाक्रोशः क्रियतेतत्राहुः अयंहीति यद्यस्माद्विवशोऽपिहरिनामव्याजहारउच्चारितवान् नकेवलंप्रायश्चित्तमात्रंहरेर्नामअपितुस्वस्त्ययनंमोक्षसाधनमपीति सकृदुच्चरितंयेनहरिरित्यक्षरद्वयम् बद्धःपरिकरस्तेनमोक्षायगमनंप्रतीतिस्मृतेः ७ ५

श्रीगोपालकृष्णोविजयते ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

ननुकर्मसाद्गुण्यकरंहरेर्नामेतियुक्तम् यस्यस्मृत्याचनामोक्त्यातपोयज्ञक्रियादिषु न्यूनंसंपूर्णतांयातिसद्योवंदेतमच्युतमित्यादिवचनात् स्वातंत्र्येणत्वघनिवर्तकंहरेर्नामकथंस्यात्तत्राहुः एतेनैवेति अघोनः अघवतः मघवच्छब्दवद्रूपम् यत्तु आइतिच्छेदः आईषत् आभासमात्रंचतुरक्षरंयन्नामजगाद एतेनैवकेवलेनचतुरक्षरमित्यनेनाधिक्यंचदर्शितम् कथंजगाद नारायणआयआगच्छ इत्येवंविक्रोशरूपेणपुत्राह्वानेन अयंभावः कर्मांगत्वेऽपिहरिनाम्नःखादिरत्वादिवत्संयोगपृथक्त्वेनसर्वप्रायश्चित्तार्थत्वंयुक्तमेव तथाहि अवशेनापियन्नाम्निकीर्तितेसर्वपातकैः पुमान्विमुच्यतेसद्यः सिंहत्रस्तैर्मृगैरिवेत्यादिभिः पुराणेतावत्सहस्रशोनाम्नःस्वातंत्र्यमवगम्यते नचैतेऽर्थवादाइतिशंकनीयमविधिशेषत्वाभावात् नचविध्यश्रवणादन्यशेषताकल्पनीया यदाग्नेयोऽष्टाकपालोभवतीत्यादिवदप्राप्तार्थत्वेनविधिकल्पनोपपत्तेः मंत्रेषुच मर्ताअमर्त्यस्यतेभूरिनाममनामहे विप्रासोजातवेदसः आस्यजानंतोनामचिद्विवक्तनेत्यादिषुनाम्नस्तपोदानादिसर्वधर्माधिक्यमवगम्यते उपपादितंचमंत्रार्थवादानामपिस्वार्थेप्रामाण्यंदेवताऽधिकरणंतस्मात् श्रीनारायणनामाभासमात्रेणैवसर्वाघनिष्कृतंकृतंस्यादिति ८ ननुकामकृतानांबहूनांमहापातकानांसहस्रशआवर्तितानांद्वादशाब्दकोटिभिरप्यनिवर्त्यानांकथमिदमेकमेवप्रायश्चित्तंस्यात्तत्राहुः स्तेनइतिद्वाभ्याम् ९ सुनिष्कृतंश्रेष्ठंप्रायश्चित्तमिदमेवतत्रहेतुः यतोनामव्याहरणात् तद्विषयानामोच्चारकपुरुषविषयामदीयोऽयंमयासर्वतोरक्षणीयइतिविष्णोर्मतिर्भवति १० श्रेष्ठत्वमेवोपपादयतिनेतिद्वाभ्याम् ब्रह्मवादिभिर्मन्वादिभिरुक्तैर्व्रतादिभिर्निष्कृतैःतथानशुद्ध्यति उदाहृतैरुच्चारितैर्यथानामपदैरित्यनेननमामीत्यादिक्रियायोगोऽपिनापेक्षितइतिदर्शितम् किंचतन्नामपदोच्चारणमुत्तमश्लोकस्यगुणानांचोपलंभकंज्ञापकंभवति नतुकृच्छ्रचांद्रायणादिवत्पापनिवृत्तिमात्रोपक्षीणमित्यर्थः ११ नैकांतिकंनात्यंतशोधकंतन्निष्कृतम् यस्मिन्कृतेऽपिअसत्पथेपापमार्गेमनोधावतिचेत्कर्मणांपापानांनिर्हारमात्यंतिकंनाशमिच्छतांहरेर्गुणानुवादएवप्रायश्चित्तं यतोऽसौखलुसत्वभावनःचित्तशोधकः १२ अथतस्मादेनंमाअपमार्गेणनयतकृतमशेषाणामघानांनिष्कृतंयेन यद्यस्मात्समग्रहीत् संपूर्णमुच्चारितवान् नामैकदेशेनाप्यलमितिभावः म्रियमाणइत्यनेनपुनःपापांतरासंभवउक्तः नतुतत्कालमेवविवक्षितंतदानींकृच्छ्रादिविधिवन्नामोच्चारणविधेरप्यसंभवात् नचविधिंविनाकाकतालीयनामोच्चारणंपापापहमितिप्रमाणमस्ति १३ नन्वयंपुत्रनामाग्रहीत् नतुभगवन्नाम तत्राहुः सांकेत्यंपुत्रादौसंकेतितम् पारिहास्यंपरिहासेनकृतम् स्तोभंगीतालापपूरणार्थंकृतंहेलनंकिंविष्णुनाइतिसावज्ञमपिचवैकुंठनामोच्चारणम् १४

एतेनैवह्यघोऽनोस्यकृतंस्यादघनिष्कृतम् यदानारायणायेतिजगादचतुरक्षरम् ८ स्तेनःसुरापोमित्रध्रुग्ब्रह्महागुरुतल्पगः स्त्रीराजपितृगोहंतायेचपातकिनोऽपरे ९ सर्वेषामप्यघवतामिदमेवसुनिष्कृतम् नामव्याहरणंविष्णोर्यतस्तद्विषयामतिः १० ननिष्कृतैरुदितैर्ब्रह्मवादिभिस्तथाविशुद्ध्यत्यघवान्व्रतादिभिः यथाहरेर्नामपदैरुदाहृतैस्तदुत्तमश्लोकगुणोपलंभकम् ११ नैकांतिकंतद्धिकृतेऽपिनिष्कृतेमनः पुनर्धावतिचेदसत्पथे तत्कर्मनिर्हारमभीप्सतांहरेर्गुणानुवादःखलुसत्वभावनः १२ अथैनंमापनयतकृताशेषाघनिष्कृतम् यदसौभगवन्नामम्रियमाणःसमग्रहीत् १३ सांकेत्यंपारिहास्यंवास्तोभंहेलनमेववा वैकुंठनामग्रहणमशेषाघहरंविदुः १४

ननुनायंसंकल्पपूर्वकंवैकुंठनामाग्रहीत् किंतुपुत्रस्नेहपरवशःसन्तत्राहुः पतितइति अवशेनापियोहरिरित्याह सयातनांनार्हतिपुमानित्यनेननात्रवर्णाश्रमादिनि
यमइत्युक्तम् अवशत्वमेवाह पतितःप्रासादादिभ्यःस्खलितोमार्गेभग्नःभग्नगात्रःसंदष्टःसर्पादिभिः तप्तोज्वरादिना आहतोदंडादिना १५ ननुमहतःपापस्यमहदेव
प्रायश्चित्तंयुक्तंनत्वल्पंनामग्रहणमात्रंपापतारतम्येनकृच्छ्रादितारतम्यवत् तत्राहुर्द्वाभ्याम् गुरूणांपापानांगुरूणिप्रायश्चित्तानिलघूनांचलघूनिचतारतम्यंज्ञात्वा
मन्वादिभिरुक्तानिअतस्तत्रतथैवव्यवस्थाहरिनाम्नस्तुनेयंव्यवस्थोक्ताविष्णोःस्मरणमात्रेणमुच्यतेसर्वपातकैरितिवचनात् नचसुराबिंदुपानेमहापातकत्वस्मरण
वन्नाम्नस्तत्प्रायश्चित्तत्वस्मरणस्यायमतिभारः १६ किंच तैस्तपोदानादिभिस्तान्यघान्येवपूयंतेनश्यंति अधर्मजातंमलिनंतुतस्यपापकर्तुर्हृदयम् यद्वातेषामघा
नांहृदयंसूक्ष्मरूपंसंस्काराख्यंनशाम्यति तदपीशांघ्रिसेवयाकीर्तनादिनाशाम्यतीत्यर्थः अयंभावः महांत्यपिपापानिसकृदुच्चारितेनैवनाम्नानश्यंति सकृत्प्रवर्ति
तेनदीपेनचगाढध्वांतनिवृत्तावावृत्त्यातुपापांतरस्यानुत्पत्तिः दीपधारणइवतमोंऽतरस्य ततश्चवासनाक्षयात्हृदयशुद्धिः एतदर्थमेवतत्रतत्रावृत्तिविधानम् पापक्षय

पतितःस्खलितोभग्नःसंदष्टस्तप्तआहतः हरिरित्यवशेनाहपुमान्नार्हतियातनाम् १५ गुरूणांचलघूनांचगुरूणिचलघूनिच प्रायश्चित्तानि
पापानांज्ञात्वोक्तानिमहर्षिभिः १६ तैस्तान्यघानिपूयंतेतपोदानजपादिभिः नाधर्मजंतद्धृदयंतदपीशांघ्रिसेवया १७ अज्ञानादथवाज्ञाना
दुत्तमश्लोकनामयत् संकीर्तितमघंपुंसोदहेदेधोयथाऽनलः १८ यथागदंवीर्यतममुपयुक्तंयदृच्छया अजानतोऽप्यात्मगुणंकुर्यान्मंत्रोऽ
प्युदाहृतः १९ श्रीशुकउवाच तएवंसुविनिर्णीयधर्मंभागवतंनृप तंयाम्यपाशान्निर्मुच्यविप्रंमृत्योरमूमुचन् २० इतिप्रत्युदिता
याम्यादूतायात्वायमांतिके यमराज्ञेयथासर्वमाचचक्षुररिंदम २१ द्विजःपाशाद्विनिर्मुक्तोगतभीःप्रकृतिंगतः ववंदेशिरसाविष्णोःकिंकरा
न्दर्शनोत्सवः २२ तंविवक्षुमभिप्रेत्यमहापुरुषकिंकराः सहसापश्यतस्तस्यतत्रांतर्दधिरेऽनघ २३ अजामिलोऽप्यथाकर्ण्यदूतानांयमकृष्ण
योः धर्मंभागवतंशुद्धंत्रैविद्यंचगुणाश्रयम् २४

श्चभवति स्मरतांतमहर्निशमित्यादिषुतदेवात्राप्युक्तंगुणानुवादःखलुसत्वभावनः तदपीशांघ्रिसेवये
तिच अतोऽस्यहरिनाम्नैवसर्वपापक्षयःवासनाक्षयस्तुमहापुरुषदर्शनादिभिरिति १७ तथाऽपिपापप्रायश्चित्तमिदमितिज्ञात्वानोच्चारितमितिचेत्तत्राहुः अज्ञाना
दिति बालकेनाज्ञानादपिप्रक्षिप्तोऽग्निर्यथाकाष्ठराशिंदहतितद्वत् १८ नन्विदमपिप्रसर्पदनुपदिष्टंश्रद्धाहीनंचकथंप्रायश्चित्तंस्यात्तत्राहुः यथेति अगदमौषधंवीर्य-
तममित्युक्तम् यदृच्छयाश्रद्धादिहीनमुपयुक्तंभक्षितम् पर्षन्मुखादजानतोऽपिस्वगुणमारोग्यंकुर्यात् मंत्रोपिनामात्मकस्तथास्वकार्यंकुर्यादेव नहिवस्तुशक्तिः
श्रद्धादिकमपेक्षितइत्यर्थः तदुक्तंविष्णुधर्मेषु हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृतः अनिच्छयाऽपिसंस्पृष्टोदहत्येवहिपावकः १९ तंविप्रममूमुचन् मोचयामा
सुः २० प्रत्युदिताःनिराकृताःसंतः यात्वागत्वा यमराजाययथावत्कथयामासुः २१ दर्शनेनोत्सवोयस्य २२ विवक्षुंवक्तुमिच्छंतंज्ञात्वा २३ त्रैविद्यंवेदत्र-
यप्रतिपाद्यम् गुणाश्रयंयमदूतानांधर्मंकृष्णदूतानांचभागवतंभगवत्प्रणीतंशुद्धंनिर्गुणंधर्ममाकर्ण्यइतियोज्यम् भक्तिमानासीदित्युत्तरस्यानुषंगः २४

२५ अनुतापंप्रपंचयति अहोइतिचतुर्भिः येन आत्मनाम यावृषल्यांपुत्रतयाजायमानेनब्रह्मब्राह्मणजातिः प्लावितंनाशितम् २६ दुष्कृतंदोषकर्तारंकुलस्य
कज्जलंकलंकम् २७ नास्त्यन्योबंधुःपुत्रादिर्ययोःतपस्विनोसंततो अधुनातल्क्षणमेव २८ २९ इदानींतस्यविमर्शपूर्वकंमोक्षक्रममाह किमिदमित्यष्टभिःसाक्षा
त्सत्यक्षमिहजाग्रतैवदृष्टम् ३० येमांव्यमोचयन्तेचक्वगताः ३१ यद्यप्यहमस्मिन्जन्मनिदुर्भगःपापीयान् अथापिजन्मांतरेनूनंपुण्यवानित्याह विबुधोत्तमदर्शन
इति निमित्तसप्तमीतेषांदर्शनार्थंपूर्वेणमंगलेनमहतापुण्येनभवितव्यम् येनदर्शनेन ३२ अन्यथापूर्वपुण्यंविना कथंभूतंवैकुंठनाम गृह्यतेवशीक्रियते अनेनेति

भक्तिमान्भगवत्याशुमाहात्म्यश्रवणाद्धरेः अनुतापोमहानासीत्स्मरतोऽशुभमात्मनः २५ अहोमेपरमंकष्टमभूदविजितात्मनः ये
नविप्लावितंब्रह्मवृषल्यांजायतात्मना २६ धिङ्मांविगर्हितंसद्भिर्दुष्कृतंकुलकज्जलम् हित्वाबालांसतींयोहंसुरापामसतीमगाम् २७ वृ
द्धावनाथौपितरौनान्यबंधूतपस्विनौ अहोमयाऽधुनात्यक्तावकृतज्ञेननीचवत् २८ सोऽहंव्यक्तंपतिष्यामिनरकेभृशदारुणे धर्मघ्नाःकामि
नोयत्रविंदंतियमयातनाः २९ किमिदंस्वप्नआहोस्वित्साक्षाद्दृष्टमिहाद्भुतम् क्वयाताअद्यतेयेमांव्यकर्षन्पाशपाणयः ३० अथतेक्वगताःसि
द्धाश्चत्वारश्चारुदर्शनाः व्यमोचयन्नीयमानंबद्ध्वापाशैरधोभुवः ३१ अथापिमेदुर्भगस्यविबुधोत्तमदर्शने भवितव्यंमंगलेनयेनात्मामेप्र
सीदति ३२ अन्यथाम्रियमाणस्यनाशुचेर्वृषलीपतेः वैकुंठनामग्रहणंजिह्वावक्तुमिहार्हति ३३ क्वचाहंकितवःपापोब्रह्मघ्नोनिरपत्रपः क्वचना-
रायणेत्येतद्भगवन्नाममंगलम् ३४ सोऽहंतथायतिष्यामियतचित्तेंद्रियानिलः यथानभूयआत्मानमंधेतमसिमज्जये ३५ विमुच्यतमिमंबंधम
विद्याकामकर्मजम् सर्वभूतसुहृच्छांतोमैत्रःकरुणआत्मवान् ३६ मोचयेग्रस्तमात्मानंयोषिन्मय्यात्ममायया विक्रीडितोययैवाहंक्रीडा
मृगइवाधमः ३७ ममाहमितिदेहादौहित्वाऽमिथ्यार्थधीर्मतिम् धास्येमनोभगवतिशुद्धंतत्कीर्तनादिभिः ३८ इतिजातसुनिर्वेदःक्षण-
संगेनसाधुषु गंगाद्वारमुपेयायमुक्तसर्वानुबंधनः ३९ श्रीशुकउवाच सतस्मिन्देवसदनआसीनोयोगमाश्रितः प्रत्याहृतेंद्रियग्रा
मोयुयोजमनआत्मनि ४० ततोगुणेभ्यआत्मानंवियुज्यात्मसमाधिना युयुजेभगवद्धाम्निब्रह्मण्यनुभवात्मनि ४१ यर्ह्युपारतधीस्तस्मि
न्नद्राक्षीत्पुरुषान्पुरः उपलभ्योपलब्धान्प्राग्ववंदेशिरसाद्विजः ४२ हित्वाकलेवरंतीर्थेगंगायांदर्शनादनु सद्यःस्वरूपंजगृहेभगवत्पार्श्ववर्
तिनाम् ४३ साकंविहायसाविप्रोमहापुरुषकिंकरैः हैमंविमानमारुह्ययर्योयत्रश्रियःपतिः ४४ एवंसविप्लावितसर्वधर्मादास्याःपतिःपतितो
गर्ह्यकर्मणा निपात्यमानोनिरयेहतव्रतःसद्योविमुक्तोभगवन्नामगृह्णन् ४५

ग्रहणम् ३३ ब्रह्मघ्नः विप्रत्वनाशकः ३४ ३५ ३६ ३७ अमिथ्याभूतेऽर्थे
धीर्यस्यतथाभूतःसन् देहादौममाहमितिमतिंहित्वाधास्ये ३८ मुक्तंसर्वमनुबंधनंपुत्रादिस्नेहोयेनसः ३९ प्रत्याहृतइंद्रियग्रामोयेन ४० गुणेभ्योदेहेंद्रियादिभ्यः
आत्मानंवियुज्यविशोध्यआत्मसमाधिनाचित्तैकाग्र्येणभगवतोधाम्निस्वरूपे ४१ तस्मिन्भगवद्धाम्निउपरतानिश्चलाधीर्यस्यसःतस्मिन्कालेअद्राक्षीदितिवा
पुरःपुरतः ततश्चप्रागुपलब्धानेवतानुपलभ्यप्रत्यभिज्ञायववंदे ४२ ४३ ४४ उपसंहरति एवमितिद्वाभ्याम् प्लाविताःसर्वेधर्मायेनहतंव्रतंस्वदारनियमादियस्य ४५

कर्मनिबंधस्यपापमूलस्यकृंतनम् छेदकमतः परं नास्तिकस्मात्परम् तीर्थपदास्यानुकीर्तनात् यत्रहेतुः यत् यतोऽनुकीर्तनात् ततोनुकीर्तनादन्यथाप्रायश्चित्तांतरैः रजस्तमोभ्यांकलिलंमलिनमेवतिष्ठतियत् तन्मनः कर्मसुपुनःनसज्जते ४६ ४७ नचेक्षितोभवति ४८ म्रियमाणःअवशत्वेनश्रद्धाविहीनोऽपि ४९ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांद्वितीयोऽध्यायः २ तृतीयेतुयमेनापिवैष्णवोत्कर्षवर्णनैः सांत्वयित्वास्वदूतांस्तेवैष्णवेकिंकरीकृताः १ विष्णुदूतैर्निर्णीतंशास्त्रार्थंयममुखेनद्रढयितुंतृतीयाध्यायारंभः तत्रयदुक्तं यमराज्ञेतथासर्वमाचचक्षुरितिततः किंतत्रवृत्तमितिपृच्छतिनिशम्येति मुरारेर्नैर्देशिकैः किंकरैरेवंविहितान् अतएवहताआज्ञा यस्य यस्यवशवर्तीअयंजनः सोऽपितान्प्रतिकिमाह १ अत्याश्चर्यमेतदित्याह यमस्येति हेऋषे यमस्यदंडभंगः कुतश्चनकस्माच्चिदपिश्रुतपूर्वोनासीत् एतत् एतस्मिन्नर्थेयद्वानश्रुतपूर्वः एतत् यमदूतनिराकरणंचासीत् अतः सर्वस्यापिलोकस्यसंशयोवर्ततेतंत्वत्तोऽन्योनछिनत्तीतिमेनिश्चितमतः कथयेतिशेषः २ भगवतःपु

नातःपरंकर्मनिबंधकृंतनंमुमुक्षतांतीर्थपदानुकीर्तनात् नयत्पुनःकर्मसुसज्जतेमनोरजस्तमोभ्यांकलिलंततोऽन्यथा ४६ यएवंपरमं गुह्यमितिहासमघापहम् शृणुयाच्छ्रद्धयायुक्तोयश्चभक्त्यानुकीर्तयेत् ४७ नवैसनरकंयातिनेक्षितोयमकिंकरैः यद्यप्यमंगलोमर्त्योविष्णुलोकेमहीयते ४८ म्रियमाणोहरेर्नामगृणन्पुत्रोपचारितम् अजामिलोऽप्यगाद्धामकिंपुनःश्रद्धयागृणन् ४९ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेअजामिलोपाख्यानेद्वितीयोऽध्यायः २ राजोवाच निशम्यदेवःस्वभटोपवर्णितंप्रत्याहकिंतान्प्रतिधर्मराजः एवंहताज्ञोविहतान्मुरारेर्नैर्देशिकैर्यस्यवशेजनोऽयम् १ यमस्यदेवस्यनदंडभंगःकुतश्चनर्षेश्रुतपूर्वआसीत् एतन्मुनेवृश्चतिलोकसंशयंनहित्वदन्यइतिमेविनिश्चयम् २ श्रीशुकउवाच भगवत्पुरुषैराजन्याम्याःप्रतिहतोद्यमाः पतिंविज्ञापयामासुर्यमंसंयमिनीपतिम् ३ यमदूताऊचुः कतिसंतीहशास्तारोजीवलोकस्यवैप्रभो त्रैविध्यंकुर्वतःकर्मफलाभिव्यक्तिहेतवः ४ यदिस्युर्बहवोलोकेशास्तारोदंडधारिणः कस्यस्यातांनवाकस्यमृत्युश्चामृतमेववा ५ किंतुशास्तृबहुत्वेस्याद्बहूनामिहकर्मिणाम् शास्तृत्वमुपचारोहियथामंडलवर्तिनाम् ६ अतस्त्वमेकोभूतानांसेश्वराणामधीश्वरः शास्तादंडधरोनृणांशुभाशुभविवेचनः ७

रुषैःप्रतिहतउद्यमोयेषांतेयाम्याःपुरुषाः ३ कतिसंतीत्याक्षेपोक्तिः त्रैविध्यंत्रिविधंस्वार्थेष्यङ् यद्वात्रैविध्यंयथाभवतितथाकर्मकुर्वतः तदर्थेचकर्मफलस्याभिव्यक्तिहेतवःकतिसंतीति ४ संतुबहवःकोबाधस्तत्राहुः यदीतिमृत्युर्दुःखममृतंसुखंतेषांविप्रतिपत्तौतेउभेकस्यस्यातांनकस्यापिपरस्परविरोधेनोभयोरपिप्रतिबंधात् ऐकमत्येतुकस्यवानस्याताम् एकःसुखंकर्तुमिच्छतिदुःखंचान्यः ऐकमत्येचतयोःपरस्परकार्यानुमोदनेनोभयोरपिप्राप्तेकस्यवातेउभेअपिनस्यातामित्यर्थः ५ ननुबहूनांकर्मिणांव्यवस्थयाबहवःशास्तारोभवंतुतथासतिनायंदोषःस्यात्तत्राहुः बहूनांकर्मिणांव्यवस्थयाशास्तृबहुत्वेशास्तृत्वंस्यात् किंतुतदायत्तसर्वशास्तरिमुख्यंशास्तृत्वंतदेकदेशेउपचारमात्रमेवस्यात् यथाचक्रवर्तिनएवमुख्यंशास्तृत्वंमंडलवर्तिनामुपचारमात्रंनिरंकुशत्वाभावात् ६ यस्मादेवंशास्तृबहुत्वंनघटते अतस्त्वमेकएवशास्ताशुभाशुभेविविनक्तीतितथा ७

विप्रलंभितावंचितालंघितेत्यर्थः ८ तदेवाहुः नीयमानमिति ९ नेत्वत्तः यदिनोऽस्माकंक्षमंहितंमन्यसे अन्यथाअज्ञानतस्तदवज्ञानेनवाप्यनर्थःस्यात् अतस्त्वंनोहितेषांप्रभा
वः यतोनारायणायेतिकेवलमभिहितेमाभयंकुर्वितिवदंतः शीघ्रमागताः १० संयमयतीतितथा ११ मत्तोऽन्योजगतस्तस्थुषश्चपरोऽधीश्वरोऽस्ति अहंतुजंगमानामेव
तत्रापिनृणामेवतत्रापिपापिनामेवतत्किंकरः सन् ईश्वरः सतुसर्वेश्वरः कोऽसौयत्रयस्मिन् विश्वमोतंप्रोतंचऊर्ध्वतिर्यक्तंतुषुपटवत् यस्यांशेभ्योविष्णुब्रह्मरुद्रेभ्योअस्यस्थि
त्यादयोभवंतियस्यचवशेलोकोवर्ततेनसिनासिकायांप्रोतबलीवर्दवत् १२ एतत्प्रपंचयति ब्राह्मणादिनामभिर्वाचिनिजायांतंत्यांदामन्यांजनान्योबध्नाति दामभि
र्गोः बलीवर्दानिवतइमेजीवाः नामकर्मभिर्निर्बंधैर्बद्धाः यस्मैबलिंवहंति यदधीनाः कर्मकुर्वंतीत्यर्थः १३ यस्यचलीलादुर्विभाव्येत्याह अहमितिद्वाभ्याम् १४ न
स्पृष्टंरजस्तमश्चयैः ईहितमभिप्रेतंचेष्टितंवानविदुः स्पृष्टमायाः माययास्पृष्टाः ततस्तेभ्योऽन्येनविदुरितिकिंपुनर्वक्तव्यम् १५ तन्माययाविमोहितत्वान्नजानंतीत्युक्त

यस्यतेविहतोदंडोनलोकेवर्ततेऽधुना चतुर्भिरद्भुतैःसिद्धैराज्ञातेविप्रलंभिता ८ नीयमानंतवादेशादस्माभिर्यातनागृहान् व्यमोचयन्पात
किनंछित्वापाशान्प्रसह्यते ९ तांस्तेवेदितुमिच्छामोयदिनोमन्यसेक्षमम् नारायणेत्यभिहितेमाभैरित्याययुर्द्रुतम् १० श्रीशुकउवाच
इतिदेवःसआपृष्टःप्रजासंयमनोयमः प्रीतःस्वदूतान्प्रत्याहस्मरन्पादांबुजंहरेः ११ यमउवाच परोमदन्योजगतस्तस्थुषश्चओतंप्रोतं
पटवद्यत्रविश्वम् यदंशतोऽस्यस्थितिजन्मनाशानस्योतवद्यस्यवशेचलोकः १२ योनामभिर्वाचिजनान्निजायांबध्नातितंत्यामिवदामभिर्गाः
यस्मैबलिंतइमेनामकर्मनिबंधबद्धाश्चकितावहंति १३ अहंमहेंद्रोनिर्ऋतिःप्रचेताःसोमोऽग्निरीशःपवनोऽर्कोविरिंचः आदित्यविश्वेवस-
वोऽथसाध्यामरुद्गणारुद्रगणाःससिद्धाः १४ अन्येचयेविश्वसृजोमरेशाभृग्वादयोऽस्पृष्टरजस्तमस्काः यस्येहितंनविदुःस्पृष्टमायाःसत्व
प्रधानाअपिकिंततोऽन्ये १५ यंवैनगोभिर्मनसासुभिर्वाहृदागिरावाऽसुभृतोविचक्षते आत्मानमंतर्हृदिसंतमात्मनांचक्षुर्यथैवाकृतयस्ततः
परम् १६ तस्यात्मतंत्रस्यहरेरधीशितुःपरस्यमायाधिपतेर्महात्मनः प्रायेणदूताइहवैमनोहराश्चरंतितद्रूपगुणस्वभावाः १७ भूतानिवि-
ष्णोःसुरपूजितानिदुर्दर्शलिंगानिमहाद्भुतानि रक्षंतितद्भक्तिमतःपरेभ्योमत्तश्चमर्त्यानथसर्वतश्च १८ धर्मंतुसाक्षाद्भगवत्प्रणीतंनवै
विदुर्ऋषयोनापिदेवाः नसिद्धमुख्याअसुरामनुष्याःकुतश्चविद्याधरचारणादयः १९

मविषयत्वाच्चतस्येत्याह यमिति गोभिरिंद्रियैर्हृदाचित्तेननविचक्षतेनपश्यंति यद्वाचानभ्युदितंयन्मनोनमनुतइत्यादिश्रुतेः आत्मनांजीवानामात्मानंद्रष्टारमाकृ
तयोरूपाणिचक्षुर्यथाकर्मभूतंनजानंति ततःपरमाकृतीनांप्रकाशकम् नहिप्रमाताप्रमाणस्यविषयइतिभावः एवंभूतः परमेश्वरोमदन्योऽस्तीतिपूर्वेणैवसंबंधः
१६ भवत्वेवंभूतोऽन्यःपरमेश्वरः येपुनरस्मान्निर्भर्त्स्यपापिनंरक्षितवंतः तेकेतानाह तस्येतिद्वाभ्याम् तस्यैवरूपंगुणाःप्रभावादयःस्वभावःभक्तवात्स-
ल्यादिर्येषांते १७ विष्णोर्भूतानिभृत्याःदुर्दर्शानिद्रष्टुमप्यशक्यानिलिंगानिरूपाणियेषांतानि तद्भक्तिमतः विष्णुभक्तान् परेभ्यःशत्रुभ्यः सर्वतः अग्न्यादिभ्य
श्चरक्षंति १८ ननुविष्णुभक्ताश्चेत्कथमधर्मपक्षपातंकृतवंतस्तत्राह धर्ममिति ऋषयोभृग्वादयः १९

ननुकेचिन्नजानंतितस्यसत्वेकिंप्रमाणंतत्राह स्वयंभूरिति कुमारः सनत्कुमारः वयमित्यात्मानमेवबहुमन्यमानोनिर्दिशति २० हेभटाः २१ तमेवधर्ममाह एतावा
निति २२ नचात्रप्रमाणंवक्तव्यंदृष्टत्वादित्याह नामोच्चारणेति येनैवकेवलेनसकृदुच्चारितेन २३ ननुनामाभासेनकथंसर्वपापक्षयःस्यात् श्रद्धाभक्त्याद्यत्यादेरपिवि
धानात् तथाहि सायंप्रातर्गृणन्भक्त्यादुःखग्रामाद्विमुच्यतइति अनुदिनमिदमादरेणशृण्वन्निति श्रवणंकीर्तनंध्यानंहरेरद्भुतकर्मणः जन्मकर्मगुणानांचतदर्थेखि
लचेष्टितमित्याद्यस्मिन्नेवपुराणेतत्रतत्रपठ्यते पुराणांतरेच पापक्षयश्चभवतिस्मरतांतमहर्निशमिति अत्रैवच तस्मात्संकीर्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् म
हतामपिकौरव्यविद्ध्यैकांतिकनिष्कृतमित्यादिनासम्यक्कीर्तनादेवमन्यते किंच तथासतिकिमितिमन्वादयोद्वादशाब्दादीनिस्मरेयुः तस्मादिदमनुपपन्नमिवतत्रा
ह एतावतेति भगवतोगुणानांकर्मणांचनाम्नांचसम्यक्कीर्तनमितियत् एतावतापुंसामघनिर्हरणायपापक्षयमात्रायअलमुपयोगोनास्ति अलंशब्दोऽत्रवारणे
यथाहामरसिंहः अलंभूषणपर्याप्तिशक्तिवारणवाचकमिति उपयोगाभावमेवाह अजामिलोमहापातक्यपिनारायणेतिविक्रुश्यनतुसम्यक्कीर्तयित्वातच्चपुत्रं

स्वयंभूर्नारदःशंभुःकुमारःकपिलोमनुः प्रह्लादोजनकोभीष्मोबलिर्वैयासकिर्वयम् २० द्वादशैतेविजानीमोधर्मंभागवतंभटाः गुह्यंविशु
द्धंदुर्बोधंयंज्ञात्वामृतमश्नुते २१ एतावानेवलोकेऽस्मिन्पुंसांधर्मःपरःस्मृतः भक्तियोगोभगवतितन्नामग्रहणादिभिः २२ नामोच्चारणमाहा
त्म्यंहरेःपश्यतपुत्रकाः अजामिलोऽपियेनैवमृत्युपाशादमुच्यत २३ एतावतालमघनिर्हरणायपुंसांसंकीर्तनंभगवतोगुणकर्मनाम्नाम् वि
क्रुश्यपुत्रमघवान्यदजामिलोऽपिनारायणेतिम्रियमाणइयायमुक्तिम् २४ प्रायेणवेदतदिदंनमहाजनोऽयंदेव्याविमोहितमतिर्बतमाय
यालम् त्रय्यांजडीकृतमतिर्मधुपुष्पितायांवैतानिकेमहतिकर्मणियुज्यमानः २५ एवंविमृश्यसुधियोभगवत्यनंतेसर्वात्मनाविदधते
खलुभावयोगम् तेमेनदंडमर्हंत्यथयद्यमीषांस्यात्पातकंतदपिहंत्युरुगायवादः २६

विक्रुश्यनतुहरिम् अघवान् अशक्तश्चिरपिम्रियमाणोऽस्वस्थचित्तोऽपिमुक्तिमवाप नत्वघनिर्हरणमात्रमतोनामाभासेनापिसर्वपापक्षयइत्येवतत्वमावृत्तिश्रद्धा
दिविधयस्तुपापवासनाक्षयार्थाइत्युक्तमेवहरेर्गुणानुवादःखलुसत्वभावनइत्यत्र २४ यत्तूक्तंव्यर्थंतर्हिद्वादशाब्दादिस्मरणमितितत्राह प्रायेणेति महाजनोमन्वा
दिः अयंभावः यथामृतसंजीवनौषधिमजानंतोवैद्यारोगनिर्हरणायत्रिकटुकनिंबादीनिस्मरंति तथास्वयंभुशंभुप्रमुख द्वादशव्यतिरेकेणायंमहाजनोऽतिगुह्य-
मिदंज्ञात्वाद्वादशाब्दादिकंस्मरतीति किंचंमाययादेव्याअलंविमोहितमतिरयंजनः मधुमधुरंयथाभवत्येवंपुष्पितायांपुष्पस्थानीयैरर्थवादैर्मनोहरायांत्रय्यां
जडीकृताअभिनिविष्टामतिर्यस्य अतोमहत्येवकर्मणिश्रद्धयायुज्यमानोनाल्पेप्रवर्ततेदृश्यतेहिप्राकृतस्यलोकस्यमहतिमंत्रादौश्रद्धाअल्पेचाश्रद्धा तस्मादस्य
ग्राहकोनास्तीतितैर्नोक्तम् यद्वा स्वाधीनःसिंहोऽस्त्येतावताश्वसृगालादिनिवारणायतंयथानप्रयुज्यंते तथाऽतितुच्छत्वात्पापस्यनतन्निरसनायपरममंगलंहरे
र्नामस्मरंति यद्वा नाममाहात्म्यज्ञानेसर्वमुक्तिप्रसंगादित्येषादिग्ग्रंथविस्तरभयात्तुनातिप्रपंच्यते २५ भावयोगंभक्तियोगम् अमीषांपातकंनस्यादेव यदिस्या
दुरुगायस्यवादःकीर्तनम् २६

तदेवंधर्मतत्वंनिर्णीयभृत्याननुशास्ति तइति येभगवंतंप्रपन्नाः तेदेवैःसिद्धैश्चपरिगीतपवित्रगाथावर्णितपवित्रकथाः अतस्तान्नोपसीदततत्समीपमपिनगच्छत न वयःकालोऽपिनप्रभवति २७ केतर्हिदंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानिति द्वाभ्याम् असतः दुष्टान् तानेवाह मुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तस्माद्विमुखान् कथंभूतात् निष्किंचनैरजस्रंजुष्टात् तेषांज्ञापकमाह निरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धातृष्णायैस्तान् २८ किंच जिव्हेत्यादि यद्येषांजिव्हेत्याद्यन्वयः नकृतंविष्णुकृत्यंभगवद्भक्तंयैः २९ भगवंतंक्षमापयति तदिति अयंभावः नःस्वपुरुषैरस्मदीयत्वेनस्थितैः स्वीयैरेवपुरुषैर्यद्यस्मादसत् अन्याय्यंकृतम् तत्तस्मात्स्वयमेव क्षम्यतांसहताम् स्वानांस्वीयानांभक्तानांनः अस्माकंनविदुषांअज्ञानामहोगरीयसितस्मिन्क्षांतिर्युक्तैव महइतिपाठेस्वीयानांमाहात्म्यमविदुषांनःक्षमांकरोत्वित्यर्थः ३० तस्मादित्यादिशिक्षोक्तिः जगतोऽपिमंगलरूपं ३१ एकांतिकत्वमेवाह शृण्वतामिति व्रतादिभिस्तथानशुध्येत् ३२ एतदुपपादयति कृष्णांघ्रिपद्मयो

तेदेवसिद्धपरिगीतपवित्रगाथायेसाधवःसमदृशोभगवत्प्रपन्नाः तान्नोपसीदतहरेर्गदयाभिगुप्तान्नैषांवयंनचवयःप्रभवामदंडे २७
तानानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजस्रम् निष्किंचनैःपरमहंसकुलैरसंगैर्जुष्टाद्गृहेनिरयवर्त्मनिबद्धतृष्णान् २८
जिव्हानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्चरणारविंदम् कृष्णायनोनमतियच्छिरएकदाऽपितानानयध्वमसतोऽकृतविष्णुकृत्यान् २९
तत्क्षम्यतांसभगवान्पुरुषःपुराणोनारायणःस्वपुरुषैर्यदसत्कृतंनः स्वानामहोनविदुषांरचितांजलीनांक्षांतिर्गरीयसिनमःपुरुषायभूम्ने ३०
तस्मात्संकीर्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् महतामपिकौरव्यविद्ध्यैकांतिकनिष्कृतम् ३१
शृण्वतांगृणतांवीर्याण्युद्दामानिहरेर्मुहुः यथासुजातयाभक्त्याशुध्येन्नात्माव्रतादिभिः ३२
कृष्णांघ्रिपद्ममधुलिण्नपुनर्विसृष्टमायागुणेषुरमतेवृजिनावहेषु अन्यस्तुकामहतआत्मरजःप्रमार्ष्टुमीहेतकर्मयतएवरजःपुनःस्यात् ३३
इत्थंस्वभर्तृगदितंभगवन्महित्वंसंस्मृत्यविस्मितधियोयमकिंकरास्ते नैवाच्युताश्रयजनंप्रतिशंकमानाद्रष्टुंचबिभ्यतिततःप्रभृतिस्मराजन् ३४
इतिहासमिमंगुह्यंभगवान्कुंभसंभवः कथयामासमलयआसीनोहरिमर्चयन् ३५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ३

मधुलेढि आस्वादयतीतितथामधुलिहतीतिमधुलिट् अतितुच्छत्वेनविसृष्टायेमायागुणाः विषयास्तेषुपुनर्नरमते अन्यस्तुतन्मध्वास्वादरहितः अतएवकामाभिभूतःसन्नात्मनोरजःपापंप्रमार्ष्टुमपिकर्मैवप्रायश्चित्तरूपमीहेत यतःकर्मणःपुनरपिरजःपापंस्यादेवकुंजरशौचवत् सत्वशोधकत्वाभावात् ३३ नैवविस्मितधियोबभूवुः किंतुसत्यमुक्तमित्येवमेनिरे ततःप्रभृतिप्रतिशंकमानाः अस्मानेवैषहन्यादितिशंकांवहंतः तंद्रष्टुमपिबिभ्यतिस्म पाठांतरेतुविस्मितधियोजाताः तेचततःप्रभृतिबिभ्यतिस्मेत्यर्थः ३४ कुंभसंभवोऽगस्त्योमलयेपर्वतेआसीनोऽव्यग्रोहरिमर्चयन् पुनःपुनःविश्वासार्थंहरेःपादौस्पृशन्नित्यर्थः ३५ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थादित्रिभिर्विश्वरूपजन्मविवक्षया प्रचेतःसुतदक्षस्यवंशस्तावत्प्रतन्यते १ चतुर्थेतुप्रजासृष्ट्यैदक्षेणाराधनंहरेः तपसाहंसगुह्याख्यस्तोत्रेणचनिरूप्यते २ प्रसक्तानुप्रसक्तेनस्वायंभुवसुतान्वये नामप्रभावमाकर्ण्यवंशव्यासंबुभुत्सते ३

देवासुरेति द्वाभ्याम् सामासिकः संक्षिप्तोयः प्रोक्तस्तृतीयस्कंधे १ व्यासंविस्तारम् नेलत्तः ययाशक्त्यायथाससर्जतांशक्तिंतत्प्रकारंचज्ञातुमिच्छामि अनुसर्गमनुवृत्तं सर्गम् २ ३ दक्षादिरूपेणससर्जेतिवक्तुंदक्षजन्मप्रकारमाह यदेति प्राचीनबर्हिषः पुत्रायदासमुद्रमध्यादुन्मग्नानिर्गताः तदागांपृथिवींद्रुमैर्वृतांददृशुः ४ नारदोपदेशतः प्राचीनबर्हिषोनिवृत्त्या अराजकेसतिकृष्याद्यभावात् तपसादीपितोमन्युर्येषांतेषांद्रुमाणांदग्धुमिच्छया ५ ताभ्यांवाय्वग्निभ्यांदह्यमानांस्तान्द्रुमान्वनस्पतीनांराजासोमउवाच ६ माद्रुमेभ्यइतिनवभिः हेमहाभागाः विवर्धयिषवः विशेषेणवर्धयितुमिच्छवः ७ प्रजापतीनांतद्भक्ष्यभोज्यदाहोनुचितइत्याह अहोइतित्रिभिःऊ

राजोवाच देवासुरनृणांसर्गोनागानांमृगपक्षिणाम् सामासिकस्त्वयाप्रोक्तोयस्तुस्वायंभुवेंतरे १ तस्यैवव्यासमिच्छामिज्ञातुंतेभगवन्यथा अनुसर्गंययाशक्त्याससर्जभगवान्परः २ सूतउवाच इतिसंप्रश्नमाकर्ण्यराजर्षेर्बादरायणिः प्रतिनंद्यमहायोगीजगादमुनिसत्तमः ३ श्रीशुकउवाच यदाप्रचेतसःपुत्रादशप्राचीनबर्हिषः अंतःसमुद्रादुन्मग्नाददृशुर्गांद्रुमैर्वृताम् ४ द्रुमेभ्यःक्रुध्यमानास्तेतपोदीपितमन्यवः मुखतोवायुमग्निंचससृजुस्तद्दिधक्षया ५ ताभ्यांनिर्दह्यमानांस्तानुपलभ्यकुरूद्वह राजोवाचमहान्सोमोमन्युंप्रशमयन्निव ६ माद्रुमेभ्योमहाभागादीनेभ्योद्रोग्धुमर्हथ विवर्धयिषवोयूयंप्रजानांपतयःस्मृताः ७ अहोप्रजापतिपतिर्भगवान्हरिरव्ययः वनस्पतीनोषधीश्चससर्जोर्जमिषंविभुः ८ अन्नंचराणामचराह्यपदःपादचारिणाम् अहस्ताहस्तयुक्तानांद्विपदांचचतुष्पदः ९ यूयंचपित्रान्वादिष्टादेवदेवेनचानघाः प्रजासर्गायहिकथंवृक्षान्निर्दग्धुमर्हथ १० आतिष्ठतसतांमार्गंकोपंयच्छतदीपितम् पित्रापितामहेनापिजुष्टंवःप्रपितामहैः ११ तोकानांपितरौबंधूदृशःपक्ष्मस्त्रियाःपतिः पतिःप्रजानांभिक्षूणांगृह्यज्ञानांबुधःसुहृत् १२ अंतर्देहेषुभूतानामात्मास्तेहरिरीश्वरः सर्वंतद्धिष्ण्यमीक्षध्वमेवंवस्तोषितोह्यसौ १३ यःसमुत्पतितंदेहआकाशान्मन्युमुल्बणम् आत्मजिज्ञासयायच्छेत्सगुणानतिवर्तते १४ अलंदग्धैर्द्रुमैर्दीनैःखिलानांशिवमस्तुवः वार्क्षीह्येषावराकन्यापत्नीत्वेप्रतिगृह्यताम् १५ इत्यामंत्र्यवरारोहांकन्यामाप्सरसींनृप सोमोराजाययौदत्वातेधर्मेणोपयेमिरे १६ तेभ्यस्तस्यांसमभवद्दक्षःप्राचेतसःकिल यस्यप्रजाविसर्गेणलोकाआपूरितास्त्रयः १७ यथाससर्जभूतानिदक्षोदुहितृवत्सलः रेतसामनसाचैवतन्ममावहितःशृणु १८

र्जंभक्ष्यमिषमन्नम् ८ अचराःफलाद्याःअपदाःतृणाद्याः अहस्ताःपश्वाद्याः चतुष्पदोमेषाद्याः ९ १० अतःआतिष्ठतआश्रयतसतांमार्गमुपशमंपित्रादिभिर्जुष्टं ११ प्रजानांपतिरेवबंधुरतस्तज्जीविकानाशोनकर्तव्यइतिदृष्टांतपंचकेनाह तोकानांबालानांमातापितरौअज्ञानांज्ञानदोबुधएवसुहृत् १२ ईश्वराधिष्ठानत्वाच्चभूतद्रोहोनयुक्तइत्याह अंतर्देहेष्वितिवोयुष्माभिः १३ आकाशाद्देहेसमुत्पतितमाकस्मिकमित्यर्थः आत्मविचारेणनियच्छेत् १४ खिलानांशेषाणांवोयुष्माकंचशिवमस्तु वृक्षरक्षणार्थंतदीयांकन्यांददाति वार्क्षीवृक्षैःपालिता १५ आमंत्र्यसांत्वयित्वा आप्सरसींअप्सरसःप्रम्लोचायाःसुताम् १६ १७ दुहितृवत्सलइतितस्यकन्यावंशएवेत्युक्तम् ममसत्तः १८ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

प्रजापतिर्दक्षः १९ अबृंहितमसंवृद्धम् विंध्यस्यपादान्सन्निहितपर्वतान् २० २१ हंसगुह्याख्येनस्तोत्रेणकस्यदक्षस्य २२ परायसर्वोत्तमायनमोद धेनमनंकरोमि
परत्वेहेतुः अवितथाअनुभूतिश्चिच्छक्तिर्यस्य अतोगुणत्रयाभासोजीवोनिमित्तंमायान्वतयोर्बंधवेनियंत्रे एवमपिगुणेषुतत्त्वबुद्धिर्येषांतैर्जीवैरदृष्टंधामस्वरूपंय
स्यतत्रहेतुः निवृत्तंमानंयस्मात् पाठांतरेनिरस्तमानमवधिश्चयस्मात् तर्हिकथंतस्यसिद्धिरतआह स्वयंभुवेस्वप्रकाशाय २३ अदृष्टधामत्वंदर्शयन्नाह नेति
पुरुषसखाजीवः अस्मिन्पुरेदेहेवसन्नपिअत्रैवसंवसतः सख्युर्यस्यसख्यकरणंप्रवर्तकादिकंनावेतिनजानातितस्मै कुतः व्यक्तदृष्टेःप्रपंचद्रष्टुः नहिद्रष्टादृश्योभवती
ति प्रथमांतपाठेव्यक्तेप्रपंचएवदृष्टिर्यस्यसः गुणोविषयोगुणिनोविषयिणइंद्रियादेःसख्यंप्रकाशकत्वंयथानवेत्तितद्वत् २४ ननुगुणोजडत्वान्नजानातिजीवस्तु
चेतनः किमितिनजानाति अतआह देहइति देहश्चासवश्चप्राणाअक्षाणींद्रियाणिमनश्चअंतःकरणानिभूतानिचमात्राश्चतन्मात्राणिआत्मानंस्वरूपंदृश्यमन्य
मिंद्रियवर्गंतयोःपरंदेवतावर्गंचनविदुःपुमान्जीवस्तुसर्वमेतत्त्रयंवेद गुणांश्चतन्मूलभूतान्वेदतज्ज्ञोऽपिसन्यंसर्वज्ञंनवेदतमनंतमीडेस्तौमि २५ अदृष्टधामत्व

मनसैवासृजत्पूर्वंप्रजापतिरिमाःप्रजाः देवासुरमनुष्यादीन्नभःस्थलजलौकसः १९ तमबृंहितमालोक्यप्रजासर्गंप्रजापतिः विंध्यपादा-
नुपव्रज्यसोऽचरद्दुष्करंतपः २० तत्राघमर्षणंनामतीर्थंपापहरंपरम् उपस्पृश्यानुसवनंतपसातोषयद्धरिम् २१ अस्तौषीद्धंसगुह्येनभग
वंतमधोक्षजम् तुभ्यंतदभिधास्यामिकस्यातुष्यद्यतोहरिः २२ प्रजापतिरुवाच नमःपरायावितथानुभूतयेगुणत्रयाभासनिमित्त
बंधवे अदृष्टधाम्नेगुणतत्त्वबुद्धिभिर्निवृत्तमानायदधेस्वयंभुवे २३ नयस्यसख्यंपुरुषोवेऽतिसख्युःसखावसन्संवसतःपुरेऽस्मिन् गु
णोयथागुणिनोव्यक्तदृष्टेस्तस्मैमहेशायनमस्करोमि २४ देहोऽसवोऽक्षामनवोभूतमात्रानात्मानमन्यंचविदुःपरंयत् सर्वंपुमान्वेदगुणां-
श्चतज्ज्ञोनवेदसर्वज्ञमनंतमीडे २५ यदोपरामोमनसोनामरूपरूपस्यदृष्टस्मृतिसंप्रमोषात् यईयतेकेवलयास्वसंस्थयाहंसायतस्मैशु-
चिसद्मनेनमः २६ मनीषिणोऽतर्हृदिसंनिवेशितंस्वशक्तिभिर्नवभिश्चत्रिवृद्भिः वह्निंयथादारुणिपांचदश्यंमनीषयानिष्कर्षंतिगूढम्
२७

मुक्तास्वप्रकाशकत्वमाह यदामनसउपरामः समाधिर्नतुसुषुप्ताविवलयः नचजाग्रत्स्वप्नयोरिवविक्षेपः तदाहनामरूपेरूप्येतेयेनतत्तथा तस्य
उपरामेहेतुः दृष्टंदर्शनंस्मृतिश्चतयोःसंप्रमोषान्नाशात् तदायःकेवलेनस्वरूपज्ञानेनप्रतीयतेतस्मैहंसायशुद्धायशुचिशुद्धंमनःसद्मप्रतीतिस्थानंयस्यतस्मै
नमः २६ एवंभूतःकेषांप्रतीयतइत्यपेक्षायामाह मनीषिणइतिद्वाभ्याम् विवेकिनोऽयंनिष्कर्षंतिविविच्यध्यायंति सनिर्वाणसुखानुभूतिर्ममप्रसीदतामिति
द्वयोरन्वयः एवंनिष्कर्षतांप्रतीयतइतिभावः किमितिनिष्कर्षंतिस्वशक्तिभिर्गूढमप्रकाशमानंकतिभिर्नवभिः पुनश्चत्रिवृद्भिःत्रिगुणाभिःसप्तविंशत्युपाधिभि
र्गूढमष्टाविंशंनिष्कर्षंतीत्यर्थः यद्वा नवभिःप्रकृतिपुरुषमहदहंकारपंचतन्मात्ररूपाभिः त्रिवृद्भिःत्रिगुणात्मिकाभिः चकारात्षोडशविकाररूपाभिश्चकथंभूतं
निष्कर्षंतिमनीषयाऽतर्हृदिसंनिवेशितंनिश्चलीकृतं पांचदश्यंपंचदशसामिधेनीमंत्रैःप्रकाश्यम् अलौकिकंवह्निमिवाहंकारास्पदादात्मनोऽन्यंपरमात्मानंनिष्कर्षं
तीत्यर्थः २७

अशेषाविशेषायस्यास्तस्यामायायाः निषेधेननिर्वाणसुखेअनुभूतिर्यस्य अप्रसक्तनिषेधासंभवात् प्रसक्तिमाह सएवसर्वनामासएवविश्वरूपइति तद्रूपत्वेऽपि वास्तवत्वाभावान्निषेधःसंभवतीत्याह अनिरुक्ता आत्मनिशक्तिर्मायायस्यसः २८ ननुयदिकेवलयास्वसंस्थयाप्रतीयतेतर्हिसर्वनामत्वंविश्वरूपत्वंचानुपपन्नंवागाद्यगोचरत्वादित्याशंक्यसर्वैर्नामभिर्वाच्यं प्रत्यक्षादिदृश्यंचतरस्यस्वरूपंवस्तुतोमाभूत् तथाऽपिमायययाघटतइतिश्लोकत्रयेणोपपादयन्नमस्करोति यद्यदिति यद्यद्वचसानिरुक्तमभिहितंधियानिरूपितंव्यवसितमक्षभिर्वाइंद्रियैर्निरूपितंगृहीतमुत अपिमनसापिनिरूपितंसंकल्पितंयस्यस्वप्रकाशत्वंतस्यतत्स्वरूपंमाभूत् स्वरूपत्वाभावेहेतुः हियस्मात्तद्गुणानामेवरूपम् पाठांतरेगुणैर्वधितम् सतुगुणव्यतिरिक्तः यतोगुणानामपायविसर्गाभ्यांप्रलयोत्पत्तिभ्यांलक्ष्यतइतितथा चेतनाधिष्ठानंविनातयोरसंभवात् यद्वायस्यस्वरूपंमाभून्नभवतितस्मैनमइतितृतीयेनान्वयः २९ तदेवंवस्तुतोऽगुणस्वरूपत्वाभावमंगीकृत्यअनिरुक्तात्मशक्तिरित्यनेनद्योतितंमाययासर्ववाच्यत्वेनविश्वरूपत्वमाह यस्मिन्नधिकरणेयतोपादानात् येनकरणेनयस्यसंबंधियस्मैसंप्रदानाय यदीप्सिततमंयःकर्ताकुरुतेस्वतंत्रः कार्यतेचान्येनप्रयोज्यकर्त्रा तद्ब्रह्मेतिप्रत्येकंसंबंधः अत्रचसप्तभिर्यच्छब्दैःसप्तविभक्त्यर्थादर्शिताः यथेतिचक्रियाकारकसंबंधप्रकारवाचिनामव्ययानामर्थाः कुरुतेकार्यतेचेतिस्वार्थपरार्थक्रियाऽन्वयश्चसर्वेषांदर्शितः नचशब्देनभावकर्मादिविहितप्रत्ययार्थाःसंगृहीताः तद्ब्रह्मैवेतिकुतस्तत्राह तद्धेतुस्तेषांकारणम् तत्कुतः सर्वेभ्यःप्राक्सिद्धम् ननुब्रह्मादयस्तद्धेतवःश्रूयंतेअवरेचदृश्यंतेतत्कथंब्रह्मैवतद्धेतुस्तत्राह परेषामवरेषांचहेतूनांपरमंकारणम् ननुसर्वकारणत्वेतस्यकिंनामसहकारिभवेत् तदानीमन्यस्याभावात् सत्यंनिरपेक्षमेवतत्कारणमित्याह अनन्यत् विजातीयशून्यम् एकंसजातीयशून्यंचतस्मैनमइत्युत्तरेणान्वयः ३० नन्वेवंचेद्विश्वस्यहेतुस्तर्हिनकदाचिदनीदृशंजगदितिवदंतोमीमांसकाःकुतोऽत्रविवदंतेतेश्चान्येस्वभाववादिनःसंवदंतेतेचतेचतत्त्वविद्भिर्बोधिताअपिकुतःपुनःपुनर्मुह्यंतितत्राह यस्यमायाविद्याद्याःशक्तयोविवादस्यकचित्संवादस्यभुवःस्थानानिभवंतितस्मैनमः ३१ ननुकिंतद्ब्रह्म यस्यशक्तयोविवादादिभुवोभवंतितत्राह अस्तीति योगउपासनाशास्त्रम् तत्रहिविराड्रूपेणोपासनायांपातालपादादिकमस्तीत्युपास्यत्वेनविधीयते नास्तीतिसांख्यंज्ञानशास्त्रम् तत्रह्यपाणिपादः अचक्षुरश्रोत्रमितिचपादादिनास्तीतिनिषिध्यते तयोर्योगसांख्ययोर्यत्किंचित्सममनुवर्तमानमवेक्षितंप्रतीतंतद्बृहत् ब्रह्मविवादास्पदंब्रह्मेत्यर्थः विवादंस्फुटयति भिन्नोअस्तिनास्तीत्येवंभूतौविरुद्धौधर्मौययोः तयोर्भिन्नविषयत्वेऽपिविरोधोनस्यादित्येकस्थयोरित्युक्तमेकविषययोःकुतःवस्तुनिष्ठयोः पादादिविधिप्रतिषेधयोरेकवस्तुनिष्ठत्वात् समत्वेहेतुःपरम् हियतःविधिप्रतिषेधयोरविषयस्तयोःपादादिविषयत्वात् तथातर्हिअविषयस्यसद्भावेकिंप्रमाणंतदाह अनुकूलमधिष्ठानंविनापादादिकल्पनाऽयोगात् अविधिंविनातन्निषेधायोगाच्च तयोरुपपादकत्वेनसिद्धमित्यर्थः तस्मैनमइतिपूर्वस्यानुषंगः ३२

सर्वेममाशेषविशेषमायानिषेधनिर्वाणसुखानुभूतिः ससर्वनामासचविश्वरूपःप्रसीदतामनिरुक्तात्मशक्तिः २८ यद्यन्निरुक्तंवचसानिरूपितं
धियाक्षभिर्वामनसावोतयस्य माभूत्स्वरूपंगुणरूपंहितंसवैगुणापायविसर्गलक्षणः २९ यस्मिन्यतोयेनचयस्ययस्मैयद्योयथाकुरुतेकार्यतेच
परावरेषांपरमंप्राक्प्रसिद्धंतद्ब्रह्मतद्धेतुरनन्यदेकम् ३० यच्छक्तयोवदतांवादिनांवैविवादसंवादभुवोभवंति कुर्वंतिचैषांमुहुरात्ममोहंतस्मैनमोऽनंत
गुणायभूम्ने ३१ अस्तीतिनास्तीतिवचवस्तुनिष्ठयोरेकस्थयोर्भिन्नविरुद्धधर्मयोः अवेक्षितंकिंचनयोगसांख्ययोःसमंपरंह्यनुकूलंबृहत्तत् ३२

भा·ष·टी·
९

अ·
४

ननूदासीनस्यसमस्यनमस्कारेकोलाभस्तत्राह यइति पादमूलंभजतामनुग्रहार्थंप्राकृतनामरूपरहितोऽपिजन्मभिरवांतरैर्विशुद्धोर्जितसत्वानिरूपाणिकर्मभिर्नामानिचयोभेजेतत्कुतः भगवानचिंत्यैश्वर्यः समह्यंप्रसीदतु ३३ ननुत्वादृशाः सकामागणेशादीन्प्रार्थयंतेत्वंतु तान् विहायकिमितिभगवंतमेवप्रार्थयसेतत्राह प्राकृतैरर्वाचीनैर्ज्ञानपथैर्यथाशयंतत्तद्वासनाऽनुसारेणयोदेहगतोंऽतर्यामीतत्तद्देवतारूपेणविविधोभातियथावायुः पार्थिवंचंपकादिगंधभेदमाश्रित्यनानागंधवान् विभातिरेणुगुणंधूसरत्वादिकमाश्रित्यनानारूपवान्प्रतीयतेतद्वत्तस्यैवतत्तद्देवतारूपेणफलदातृत्वात् सईश्वरएवमममनोरथंसत्यंकरोतुकिंमंतर्गतबहुभिर्देवतांतरैरित्यर्थः तदुक्तंगीतासु योयोयांयांतनुंभक्तःश्रद्धयार्चितुमिच्छति तस्यतस्याचलांश्रद्धांतामेवविदधाम्यहम् सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराधनमीहते लभतेचततःकामान्मयैवविहितान्हितानिति येयथामांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहमितिचेति ३४ संस्तुवतोदक्षस्यभगवान्प्रत्यक्षोऽभूत् ३५ तंव

योऽनुग्रहार्थंभजतेपादमूलमनामरूपोभगवाननंतः नामानिरूपाणिचजन्मकर्मभिर्भेजेसमह्यंपरमःप्रसीदतु ३३ यःप्राकृतैर्ज्ञानपथैर्जनानांयथाशयंदेहगतोविभाति यथानिलःपार्थिवमाश्रितोगुणंसईश्वरोमेकुरुतान्मनोरथम् ३४ श्रीशुकउवाच इतिस्तुतःसंस्तुवतःसतस्मिन्नघमर्षणे आविरासीत्कुरुश्रेष्ठभगवान्भक्तवत्सलः ३५ कृतपादःसुपर्णांसेप्रलंबाष्टमहाभुजः चक्रशंखासिचर्मेषुधनुःपाशगदाधरः ३६ पीतवासाघनश्यामःप्रसन्नवदनेक्षणः वनमालानिवीतांगोलसच्छ्रीवत्सकौस्तुभः ३६ महाकिरीटकटकःस्फुरन्मकरकुंडलः कांच्यंगुलीयवलयनूपुरांगदभूषितः ३८ त्रैलोक्यमोहनंरूपंबिभ्रत्त्रिभुवनेश्वरः वृतोनारदनंदाद्यैःपार्षदैःसुरयूथपैः ३९ स्तूयमानोऽनुगायद्भिःसिद्धगंधर्वचारणैः रूपंतन्महदाश्चर्यंविचक्ष्यागतसाध्वसः ४० ननामदंडवद्भूमौप्रहृष्टात्माप्रजापतिः नकिंचनोच्चारयितुमशकत्तीव्रयामुदा ४१ आपूरितमनोद्वारैर्ह्रदिन्यइवनिर्झरैः तंतथाऽवनतंभक्तंप्रजाकामंप्रजापतिम् चित्तज्ञःसर्वभूतानामिदमाहजनार्दनः ४२ श्रीभगवानुवाच प्राचेतसमहाभागसंसिद्धस्तपसाभवान् यच्छ्रद्धयामत्परयामयिभावंपरंगतः ४३ प्रीतोऽहंतेप्रजानाथयत्तेऽस्योद्बृंहणंतपः ममैषकामोभूतानांयद्भूयासुर्विभूतयः ४४

पर्यायनिसार्धैश्चतुर्भिः सुपर्णस्यांसेस्कंधेकृतौपादौयेन प्रलंबाअष्टौमहांतोभुजायस्यचक्राद्यष्टायुधधरः ३६ प्रसन्नंवदनमीक्षणेयस्यवनमालयानिवीतंकंठादिपादांतंव्याप्तमंगंयस्य लसंतौश्रीवत्सकौस्तुभौयस्य ३७ महांतिकिरीटकटकानियस्यस्फुरंतीमकरकुंडलेयस्यकांच्यादिभिर्विभूषितः वलयमत्रपादभूषणंद्रष्टव्यंकटकस्योक्तत्वात् ३८ त्रैलोक्यमोहनंश्रीपुरुषोत्तमाख्यम् सुरयूथपैर्लोकपालैः ३९ ४० ४१ आपूरितानिमनोद्वाराणिइंद्रियाणितैर्यथाह्रदिन्योनद्योनिर्झरैरापूर्यंतेतथामहानंदपूर्णत्वेनावृत्तिकत्वाद्वागादीनांनकिंचिद्वक्तुंशक्तोऽभूदित्यर्थः यद्यसौनावोचत् तथाऽपिचित्तज्ञइदंवक्ष्यमाणमाह ४२ भावंभक्तिंगतःप्राप्तः ४३ यत् यतस्तेतपःअस्यविश्वस्यउद्बृंहणंवृद्धिकरमतस्तेहंप्रीतः मत्तपसोलोकसमृध्यर्थत्वेत्वस्प्रतीतेः किंकारणंतत्राह ममेति भूतानांविभूतयःसमृद्धयोभूयासुरितियत् एषएवममकामः अतोमत्कामपूरणादेवाहंप्रीतोऽस्मीत्यर्थः ४४

९
७

विभूतिविस्तारप्रयत्नश्चतवोचितएवेत्याहब्रह्मेति भवंतः प्रजापतयः भूतेरुद्भवस्यहेतवः ४ विश्ववृद्ध्यर्थेनत्वत्तपसाऽहंप्रीतइत्युक्तंतदेवतपःस्तुवन् प्रसंगादन्यान्यपिलोकवृद्धिकराणिविद्यादीनिस्तौति तपोयमनियमादिसहितंध्यानंमेहृदयम् विद्यासांगमंत्रजपः साध्यानंतनूतोनीतितनुर्देहः क्रियाध्यानादिविषयः पुंव्यापारोभावनाशब्दवाच्यस्तेनहिध्यानादिकमाक्रियतइत्याकृतिः जाताः सुनिष्पन्नाः ऋतवोऽगानिशिरोवाएतद्यत्सवर्ग्यः ग्रीवाउपसदश्चक्षुषी आज्यभागावित्यादिश्रुतेः धर्मःऋत्वाद्यपूर्वःआत्मामनः हृदयाश्रयत्वात् सुरायज्ञभुजस्तएवअसवः प्राणाः संतर्पणीयत्वात् ४६ तपसः संतानवृद्धिहेतुत्वंदर्शयितुंद्वितीयतृतीयोक्तमितिहासमाहचतुर्भिः अहमेवेतिवस्त्वंतरव्यावृत्तिः आसमेवेतिक्रियांऽतरव्यावृत्तिः आंतरंग्राहकंबहिर्ग्राह्यम् संज्ञानमात्रंचैतन्यमात्रम् अव्यक्तमिंद्रियवृत्तिभिरनभिव्यक्तम् अतएवप्रसुप्तमिवविश्वतःसर्वत्र ४७ गुणतोमायातःगुणमयोविग्रहोब्रह्मांडम् ततः तदैवअजः अयोनिजः ४८ खिलमसमर्थमिव ४९

ब्रह्माभवोभवंतश्चमनवोविबुधेश्वराः विभूतयोममह्येताभूतानांभूतिहेतवः ४५ तपोमेहृदयंब्रह्मन्तनुर्विद्याक्रियाकृतिः अंगानि
ऋतवोजाताधर्मआत्माऽसवःसुराः ४६ अहमेवासमेवाग्रेनान्यत्किंचांतरंबहिः संज्ञानमात्रमव्यक्तंप्रसुप्तमिवविश्वतः ४७ मय्यनंत
गुणेनंतेगुणतोगुणविग्रहः यदासीत्ततएवाद्यःस्वयंभूःसमभूदजः ४८ सवैयदामहादेवोममवीर्योपबृंहितः मेनेखिलमिवात्मानमुद्यतः
सर्गकर्मणि ४९ अथमेऽभिहितोदेवस्तपोऽतप्यतदारुणम् नवविश्वसृजोयुष्मान्येनादावसृजद्विभुः ५० एषापंचजनस्यांगदुहितावैप्र-
जापतेः असिक्नीनामपत्नीत्वंप्रजेशप्रतिगृह्यताम् ५१ मिथुनव्यवायधर्मस्त्वंप्रजासर्गमिमंपुनः मिथुनव्यवायधर्मिण्यांभूरिशोभावयि
ष्यसि ५२ त्वत्तोऽधस्तात्प्रजाःसर्वामिथुनीभूयमायया मदीययाभविष्यंतिहरिष्यंतिचमेबलिम् ५३ श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वामि
षतस्तस्यभगवान्विश्वभावनः स्वप्नोपलब्धार्थइवतत्रैवांतर्दधेहरिः ५४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ४
श्रीशुकउवाच तस्यांसपांचजन्यांवैविष्णुमायोपबृंहितः हर्यश्वसंज्ञानयुतंपुत्रानजनयद्विभुः १ अपृथक्धर्मशीलास्तेसर्वेदाक्षायणा
नृप पित्राप्रोक्ताःप्रजासर्गेप्रतीचींप्रययुर्दिशाम् २ तत्रनारायणसरस्तीर्थंसिंधुसमुद्रयोः संगमोयत्रसुमहन्मुनिसिद्धनिषेवितम् ३ तदु-
पस्पर्शनादेवविनिर्धूतमलाशयाः धर्मेपारमहंस्येचप्रोत्पन्नमतयोऽप्युत ४ तेपिरेतपएवोग्रंपित्रादेशेनियंत्रिताः प्रजाविवृद्धयेयत्तान्देवर्षि
स्तान्ददर्शह ५

मेमयातपतपेत्यभिहितःसन् येनतपसा ५० संततिवृद्ध्युपायमाह एषेति अंगहेदक्ष पंचजनाख्यस्यप्रजापतेः ५१ मिथुनस्ययोव्यवायोरतिः सएवधर्मोयस्यसत्वम् तथाभूतायांतस्याम् ५२ माययानिमित्तभूतयास्त्रियासहमिथुनीभूयभविष्यंतिपुत्रादिरूपेणोत्पत्स्यंते ५३ ५४ इतिषाष्ठस्कंधेटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ४ पंचमेनारदेनाथवाचःकूटैःसुनाशितान् सुतानाकर्ण्यदक्षोऽमुंशशापेतिनिरूप्यते १ १ अपृथग्धर्मशीलाएकाचारस्वभावाः २ तत्रप्रतीच्यांदिशिसिंधोर्नद्याःसमुद्रस्यचयत्रसंगमः तत्रस्थंनारायणसरोनामतीर्थंप्रययुरित्यन्वयः सुमहत् अतिविस्तीर्णम् ३ विनिर्धूतोमलोरागादिर्यस्मात्सआशयोयेषाम् तान्शुद्धसत्वानपिपित्रादेशाज्जाड्येनप्रजाविवृद्धयेयत्तानुद्युक्तान्ददर्श ५

अहोमोक्षमार्गाधिकारिणः संत्येतेप्रवृत्तिनिष्ठैः कर्मभिर्नश्येरन्निति कृपयातान्नि गूढार्थैर्वाक्यैरुपदिशनिस्मतदाह उवाचेतिचतुर्भिः पालकाः संतोऽपिबालिशाअज्ञाः यूयं कथंप्रजाःस्रक्ष्यथबालकाइतिपाठेबालिशत्वेहेतुः ६ एकएवपुरुषोयस्मिन् तद्राष्ट्रमदृष्ट्वेत्यनुषंगः बिलंचेत्यादिद्वितीयांतानामविज्ञायकथंसर्गंकरिष्यथेतितृतीयेनान्वयः ७ पंचपंचानांपंचविंशतेरद्भुतंगृहम् क्षौरपव्यंक्षुरैः पविभिः वज्रैश्चनिर्मितमिवातीक्ष्णंदृढंचेत्यर्थः स्वयंस्वतंत्रंभ्रमिभ्रमणस्वभावम् ८ विपश्चितः सर्वज्ञस्यस्वपितुरादेशमात्मनोरूपमविद्वांसोजानंतः पूर्वोक्तंचैकपुरुषंराष्ट्रमित्याद्यविज्ञायअहोकथंसर्गंकरिष्यथेत्यन्वयः ९ वाचः कूटंपरोक्षवादेनार्थांतरमिवप्रतीयमानंवचनम् औत्पत्तिकीसहजामनीषाविचारशक्तिर्यस्यास्तयाधियास्वयमेवविममृशुः विचारितवंतः १० नारदोक्तदशवाक्यानांतेर्विमृश्यनिर्णीतानर्थानाहदशभिः अदृष्टांतंभुवइत्यत्रभूशब्दार्थमाह भूरितिक्षेत्रंतत्त्वात्रजीवसंज्ञंलिंगशरीरंयत् निजबंधनमात्मनोबंधकारणंजन्महेतुः अंतःशब्दार्थमाह तस्यजीवसंज्ञितस्यलिंगशरीरस्यनिर्वाणंनाशमदृष्ट्वा असद्भिर्मोक्षानुपयोगिभिः कर्मभिः किंभवेन्नकिमपि ११ एकपुरुषमित्यस्यार्थमाह एकएवेति तुर्यः सर्वसाक्षी स्वाश्रयः स्वाधारः अभवं

उवाचचाथहर्यश्वाः कथंस्रक्ष्यथवैप्रजाः अदृष्ट्वांतंभुवोयूयंबालिशाबतपालकाः ६ तथैकपुरुषंराष्ट्रंबिलंचादृष्टनिर्गमम् बहुरूपांस्त्रियं
चापिपुमांसंपुंश्चलीपतिम् ७ नदीमुभयतोवाहांपंचपंचाद्भुतंगृहम् क्वचिद्धंसंचित्रकथंक्षौरपव्यंस्वयंभ्रमि ८ कथंस्वपितुरादेशमविद्वांसोवि
पश्चितः अनुरूपमविज्ञायअहोसर्गंकरिष्यथ ९ श्रीशुकउवाच तन्निशम्याथहर्यश्वाऔत्पत्तिकमनीषया वाचः कूटंतुदेवर्षेः स्वयंवि
ममृशुर्धिया १० भूः क्षेत्रंजीवसंज्ञंयदनादिनिजबंधनम् अदृष्ट्वातस्यनिर्वाणंकिमसत्कर्मभिर्भवेत् ११ एकएवेश्वरस्तुर्योभगवान्स्वाश्रयः परः
तमदृष्ट्वाभवंपुंसः किमसत्कर्मभिर्भवेत् १२ पुमान्नैवैतियद्गत्वाबिलस्वर्गंगतोयथा प्रत्यग्धामाऽविदइहकिमसत्कर्मभिर्भवेत् १३ नानारूपा
त्मनोबुद्धिःस्वैरिणीवगुणान्विता तन्निष्ठामगतस्येहकिमसत्कर्मभिर्भवेत् १४ तत्संगभ्रंशितैश्वर्यंसंसरंतंकुभार्यवत् तद्गतीरबुधस्येहकि
मसत्कर्मभिर्भवेत् १५ सृष्ट्यप्ययकरींमायांवेलाकूलांतवेगिताम् मत्तस्यतामविज्ञस्यकिमसत्कर्मभिर्भवेत् १६

नित्यमुक्तम् असद्भिरीश्वरासमर्पितैः कर्मभिः १२ बिलंचादृष्टनिर्गममित्यस्यार्थमाह पुमान् यद्गत्वाप्राप्यबिलस्वर्गंपातालंगतइवनैवैतिनावर्ततेनतत् प्रत्यक्धामज्योतीरूपंब्रह्म अविदः अविदुषः असद्भिर्नश्वरस्वर्गादिसाधनैः कर्मभिः १३ बहुरूपांस्त्रियमित्यस्यार्थमाह नानारूपेति स्वैरिणीपुंश्चलीवविमोहकैः रजआदिगुणैरन्वितातन्निष्ठांतस्या अवसानंविवेकमगतस्यअप्राप्तस्यअसद्भिरशांतैः १४ पुमांसंपुंश्चलीपतिमित्यस्यार्थमाह तस्याः संगेनभ्रंशितमैश्वर्यंस्वातंत्र्यंयस्य कुत्सिताभार्यायस्यतद्वत् तस्यागतीः क्रूरवदुःखलक्षणाः संसरंतंगच्छंतंजीवमबुधस्यअजानतः असद्भिर्बुध्याविवेकप्राप्तैः १५ नदीमुभयतोवाहामित्यस्यार्थमाह सृष्ट्यप्ययौकरोतीत्युभयतः प्रवाहोदर्शितः वेलाकूलंप्रवाहपतितानांनिर्गमस्थानंतपोविद्यादितस्यांतेसमीपेवेगितांनिर्गमप्रतिबंधायक्रोधाहंकारादिभिः कृतवेगाम् मत्तस्यतद्वेगेनविवशस्यअतएवतांतथाभूतामविज्ञस्यअविचारयत असद्भिर्मायिकैः यद्वा वेलाकूलंसमुद्रस्यव्यवहारस्थानंतस्यसमीपेसमुद्रवृद्धिह्रासाभ्यांयथाउभयतोंऽतर्बहिःकृतवेगानदीभवति एवंसमुद्रतुल्यस्यआत्मनोव्यवहारस्थानेदेहेजन्ममरणादिभिः कृतवेगामित्यर्थः वेगिनीमितिपाठेवेगवतीम् १६

पंचपंचेत्यस्यार्थमाह पंचविंशतितत्वानांपुरुषोंऽतर्यामीअद्भुतदर्पणमाश्चर्यरूपआश्रयः अध्यात्मंकार्यकारणसंघाताधिष्ठातारंतमबुधस्य असद्भिः मिथ्यास्वातंत्र्यकृतैः १७ क्वचिद्धंसमित्यस्यार्थमाह ऐश्वरमीश्वरप्रतिपादकम् विविक्तंपदंचिज्जडरूपंवस्तुयेनेतिहंसपदव्याख्यानम् बंधमोक्षावनुदर्शयतीतितथा अनेनचित्राः कथायस्येतिव्याख्यातम् तदुत्सृज्य अनभ्यस्य अज्ञाय अविदुषः असद्भिर्बहिर्मुखैः १८ क्षौरपव्यमित्यस्यार्थमाह कालचक्रमिति भ्रमिभ्रमणात्मकम् तीक्ष्णामितिनिष्कर्षयदितिचक्षौरपव्यपदंव्याख्यातम् तदबुधस्य अतएवफलस्यनित्यबुद्ध्याकाम्यकर्मानुष्ठानेवैगुण्यबाहुल्यादसद्भिः १९ स्वपितुरादेशमित्यस्यार्थमाह शास्त्रस्यस्वपितुर्द्वितीयजन्महेतोः तदनुरूपायनिवृत्त्यनुरूपायनिवर्तकमादेशंयोनवेदसकथंगुणविश्रंभीगुणामयप्रवृत्तिमार्गविश्वासवान्सन्उपक्रमेत् सृष्ट्यादौप्रवर्तेत मोक्षेशब्रह्मबुद्धीनांजीवमायांतरात्मनाम् शास्त्रकालोपदेशानामज्ञानेकिंसुकर्मभिः इतिवाचःकूटसंग्रहश्लोकः २० इतिव्यवसिताः एवंनिश्चितवंतः

पंचविंशतितत्वानांपुरुषोऽद्भुतदर्पणम् अध्यात्ममबुधस्येह किमसत्कर्मभिर्भवेत् १७ ऐश्वरंशास्त्रमुत्सृज्यबंधमोक्षानुदर्शनम् विविक्तपदमज्ञायकिमसत्कर्मभिर्भवेत् १८ कालचक्रंभ्रमिस्तीक्ष्णंसर्वंनिष्कर्षयज्जगत् स्वतंत्रमबुधस्येहकिमसत्कर्मभिर्भवेत् १९ शास्त्रस्यपितुरादेशंयोनवेदनिवर्त्तकम् कथंतदनुरूपायगुणविश्रंभ्युपक्रमेत् २० इतिव्यवसिताराजन्हर्यश्वाएकचेतसः प्रययुस्तंपरिक्रम्यपंथानमनिवर्तनम् २१ स्वरब्रह्मणिनिर्भातहृषीकेशपदांबुजे अखंडंचित्तमावेश्यलोकाननुचरन्मुनिः २२ नाशंनिशम्यपुत्राणांनारदाच्छीलशालिनाम् अन्वतप्यतकःशोचन्सुप्रजस्त्वंशुचांपदम् २३ सभूयःपांचजन्यायामजेनपरिसांत्वितः पुत्रानजनयद्दक्षःसबलाश्वान्सहस्रशः २४ तेऽपिपित्रासमादिष्टाःप्रजासर्गेधृतव्रताः नारायणसरोजग्मुर्यत्रसिद्धाःस्वपूर्वजाः २५ तदुपस्पर्शनादेवविनिर्धूतमलाशयाः जपंतोब्रह्मपरमंतेपुस्तत्रमहत्तपः २६ अब्भक्षाःकतिचिन्मासान्कतिचिद्वायुभोजनाः आराधयन्मंत्रमिममभ्यस्यंतइडस्पतिम् २७ ओंनमोनारायणायपुरुषायमहात्मने विशुद्धसत्वधिष्ण्यायमहाहंसायधीमहि २८ इतितानपिराजेंद्रप्रतिसर्गधियोमुनिः उपेत्यनारदःप्राहवाचःकूटानिपूर्ववत् २९ दाक्षायणाःसंशृणुतगदतोनिगमंमम अन्विच्छतानुपदवींभ्रातॄणांभ्रातृवत्सलाः ३० भ्रातॄणांप्रायणंभ्रातायोऽनुतिष्ठतिधर्मवित् सपुण्यबंधुःपुरुषोमरुद्भिःसहमोदते ३१ एतावदुक्त्वाप्रययौनारदोमोघदर्शनः तेऽपिचान्वगमन्मार्गंभ्रातॄणामेवमारिष ३२

तवंतः एकचेतसः ऐकमत्ययुक्ताः तंनारदंप्रदक्षिणीकृत्यअपुनरावृत्तिमार्गंप्रययुः २१ निर्भातःसाक्षात्कृतोयोहृषीकेशस्तस्यपादांबुजे अनुचरत् अन्वचरदित्यर्थः २२ नाशमदर्शनंस्वधर्मभ्रंशंवा शीलेनशालंतेशोभंतइतितथातेषाम् कोदक्षःसुप्रजस्त्वंसत्पुत्रवत्त्वम् शुचांशोकानांस्थानम् २३ अजेनब्रह्मणासहस्रशः सहस्रसंख्यान् २४ २५ परमंब्रह्मप्रणवंवक्ष्यमाणमंत्रंवा २६ इडस्पतिंवाचांमंत्राणांपतिंविष्णुमाराधयामासुः २७ विशुद्धसत्वाश्रयायपरमहंसायनमोधीमहि २८ प्रतिसर्गेधीर्येषांतान् वाचःकूटानिअदृष्ट्वांतंभुवइत्यादीनिपूर्वोक्तानिप्राह २९ हेदाक्षायणाःसंशृणुतेत्यादिपुनरन्यदपिप्राह निगममुपदेशम् अन्विच्छत अवलोकयत ३० प्रायणंप्रकृष्टंमयनम् पुण्यमेवबंधुर्यस्य मरुद्भिर्भ्रातृवत्सलैर्देवैः ३१ अमोघंदर्शनंयस्यहेमारिषआर्य ३२

सध्रीचीनंसमीचीनंप्रतीचीनंप्रत्यग्वृत्तिलभ्यम् अनुपथंअनुगुणंपंथानम् पश्चिमायामिनीगतारात्रयइव ३३ ३४ पुत्राणांपारमहंस्यनिष्ठामुपश्रुत्यदक्षोऽपिप्रायशोविरक्तःस्यादितितदनुग्रहार्थंदेवर्षिस्तत्पार्श्वंगतस्तदातमुपलभ्यदक्षआह ३५ साधोरिवलिंगंवेषोयस्यतेनत्वयानोऽस्मदीयानामर्भकाणामसाधुअकारिकृतम् तदेवाह साधूनांस्वधर्मेप्रवृत्तानांभिक्षोर्योमार्गःसप्रदर्शितः ३६ ननुसंन्यासिनोमार्गःसाधुरेवमोक्षहेतुत्वात्सत्यंऋणत्रयापाकरणंविनातुमहाननर्थएवेत्याह ऋणैरितिजायमानोवैब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणैर्ऋणवान्जायतेब्रह्मचर्येणऋषिभ्योयज्ञेनदेवेभ्यःप्रजयापितृभ्यःएषवाअनृणोयःपुत्रीयज्वाब्रह्मचारीवासीदितिश्रुतेः ऋणैरमुक्तानाम् नमीमांसितानिविचारितानिकर्माणियैःतेषांतावदृणविमोक्षोनास्तितदुत्तरकालभावित्वाच्चपुत्रोत्पादनयज्ञानुष्ठानयोरभावेनपितृदेवर्षिऋणात् विमुक्तिश्चनास्तिअतःहेपापविषयभोगत्यागात्तु इहलोकेश्रेयसोविघातःकृतःमोक्षानधिकारित्वाच्चपरलोकेपिश्रेयसोविघातःकृतइत्यर्थः तथाचमनुः ऋणानित्रीण्यपाकृत्यमनोमोक्षेनिवेशयेत् अनपाकृत्यमोक्षंतुसेवमानोव्रजत्यधइति ३७ बालानांमतिंपुत्रादि

सध्रीचीनंप्रतीचीनंपरस्यानुपथंगताः नाद्यापितेनिवर्त्तंतेपश्चिमायामिनीरिव ३३ एतस्मिन्कालउत्पातान्बहून्पश्यन्प्रजापतिः पूर्ववन्नारदकृतंपुत्रनाशमुपाशृणोत् ३४ चुक्रोधनारदायासौपुत्रशोकविमूर्छितः देवर्षिमुपलभ्याहरोषाद्विस्फुरिताधरः ३५ दक्षउवाच अहोअसाधोसाधूनांसाधुलिंगेननस्त्वया असाध्वकार्यर्भकाणांभिक्षोर्मार्गःप्रदर्शितः ३६ ऋणैस्त्रिभिरमुक्तानाममीमांसितकर्मणाम् विघातःश्रेयसःपापलोकयोरुभयोःकृतः ३७ एवंत्वंनिरनुक्रोशोबालानांमतिभिद्धरेः पार्षदमध्येचरसियशोहानिरपत्रपः ३८ ननुभागवतानित्यंभूतानुग्रहकातराः ऋतेत्वांसौहृदघ्नंवैवैरंकरमवैरिणाम् ३९ नेत्थंपुंसांविरागःस्या त्वयाकेवलिनामृषा मन्यसेयद्युपशमंस्नेहपाशनिकृंतनम् ४० नानुभूयनजानातिपुमान्विषयतीक्ष्णताम् निर्विद्यतेस्वयंतस्मान्नतथाभिन्नधीःपरैः ४१ यन्नस्त्वंकर्मसंधानांसाधूनांगृहमेधिनाम् कृतवानसिदुर्मर्षंविप्रियंतवमर्षितम् ४२

विषयांभिनत्तीतितथा एवंनिरनुक्रोशोनिर्घृणः हरेर्यशोनाशकःसन् तत्पार्षदानांमध्येकथंचरसि ३८ निर्लज्जत्वमेवाह नन्विति त्वामृतेभागवताःसर्वभूतानुग्रहपरवशाःत्वंतुभूतविप्रियंकुर्वन्कथंनलज्जसइतिभावः ३९ ननुवैराग्यादुपशमःउपशमाच्चभूतस्नेहपाशच्छेदनंभवति नचविरक्तस्यऋणत्रयापाकरणमावश्यकम् यदहरेवविरज्येत्तदहरेवप्रव्रजेत् यदिवेतरथाब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेः अतोवैराग्योपदेशेनतेषांमयाऽनुग्रहएवकृतइतिचेत्तत्राह नेति यद्यपित्वमेवंमन्यसेतथापिमृषाकेवलिनाज्ञानंविनावधूतवेषेणत्वयाइत्थंमतिचालनेकृतेऽपिपुंसांविरागोनैवस्यात् नचविरागंविनोपशमः नचतेनविनास्नेहपाशनिकृंतनमित्यर्थः ४० इत्थंविरागोनस्यादित्यत्रहेतुमाह नानुभूयअननुभूयविषयाणांतीक्ष्णतांदुःखहेतुत्वंनजानाति तस्माद्विषयानुभवेनतीक्ष्णत्वज्ञानात् ४१ अतस्त्वयाऽस्माकमप्रियमेवकृतंतथाऽपिवयंनकुर्मइत्याह यदिति कर्मसंधानांकर्ममर्यादानां कर्तुमंधानामितिपाठेविप्रियंकर्तुमजानतामित्यर्थः दुःसहंयस्त्वंकृतवानसितन्मर्षितंसोढम् ४२

तथाऽपितवाभद्रंभविष्यत्येवेत्याह तंतुकृंतनसंतानच्छेदकयद्यस्मात् अभद्रंपुत्राणांस्थानभ्रंशम् आचरः तत्तस्मात्तवलोकेषुभ्रमतः पदंस्थानंनभवेदितिमृदुछ
लेनशापः ४३ बाढंतथेतिस्वीकृतवान् ईश्वरोऽपिप्रतिशप्तुंसमर्थोऽपितितिक्षेत सहेतेतियत् एतावानेव ४४ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांपञ्चमोऽध्यायः ५ षष्ठेदक्षेण
सृष्टायांकन्याषष्ट्यांप्रकीर्तिताः पृथक्वंशायतोजातोविश्वरूपोदितेःसुतात् १ नारदात्पुत्राणांनाशमाशंकमानोदुहितॄर्जनयामास १ कायकश्यपायद्विषड्गुणाः षड्द्वि
दशसुताः त्रयोदशेत्यर्थः इंदोःसोमायत्रिणवसप्तविंशतिम् तार्क्ष्यायनामांतरंप्रामायकश्यपायैव अपराः अवशिष्टाश्चतस्रः २ सापत्यानाम पत्यसहितानाम् मेमत्तः

तंतुकृंतनयन्नस्त्वमभद्रमचरः पुनः तस्माल्लोकेषुतेमूढनभवेद्भ्रमतःपदम् ४३ श्रीशुकउवाच प्रतिजग्राहतद्बाढंनारदःसाधुसंम
तः एतावान्साधुवादोहितितिक्षेतेश्वरःस्वयम् ४४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेदक्षनारदशापःपंचमोऽध्यायः५ श्रीशु
कउवाच ततःप्राचेतसोऽसिक्न्यामनुनीतःस्वयंभुवा षष्टिंसंजनयामासदुहितॄःपितृवत्सलाः १ दशधर्मायकायें दोर्द्विषट्त्रिणवदत्तवा
न् भूतांगिरःकृशाश्वेभ्योद्वेद्वेतार्क्ष्यायचापराः २ नामधेयान्यमूषांत्वंसापत्यानांचमेशृणु यासांप्रसूतिप्रसवैर्लोकाआपूरितास्त्रयः ३ भा
नुर्लंबाककुज्जामिर्विश्वासाध्यामरुत्वती वसुर्मुहूर्तासंकल्पाधर्मपत्न्यःसुतांछृणु ४ भानोस्तुदेवऋषभइंद्रसेनस्ततोनृप विद्योतआ-
सील्लंबायास्ततश्चस्तनयित्नवः ५ ककुभःसंकटस्तस्यकीकटस्तनयोयतः भुवोदुर्गाणिजामेयःस्वर्गोनंदिस्ततोऽभवत् ६ विश्वेदेवास्तुविश्वा
याअप्रजांस्तान्प्रचक्षते साध्योगणस्तुसाध्यायाअर्थसिद्धिस्तुतत्सुतः ७ मरुत्वांश्चजयंतश्चमरुत्वत्यांबभूवतुः जयंतोवासुदेवांशउपेंद्र
इतियंविदुः ८ मौहूर्तिकादेवगणामुहूर्तायाश्चजज्ञिरे येवैफलंप्रयच्छंतिभूतानांस्वस्वकालजम् ९ संकल्पायाश्चसंकल्पःकामःसंकल्पजः
स्मृतः वसवोऽष्टौवसोःपुत्रास्तेषांनामानिमेशृणु १० द्रोणःप्राणोध्रुवोऽर्कोऽग्निर्दोषोवसुर्विभावसुः द्रोणस्याभिमतेःपत्न्याहर्षशोकभयाद
यः ११ प्राणस्योर्जस्वतीभार्यासहआयुःपुरोजवः ध्रुवस्यभार्याधरणिरसूतविविधाःपुरः १२ अर्कस्यवासनाभार्यापुत्रास्तर्षादयःस्मृताः
अग्नेर्भार्यावसोर्धारापुत्राद्रविणकादयः १३ स्कंदश्चकृत्तिकापुत्रोयेविशाखादयस्ततः दोषस्यशर्वरीपुत्रःशिशुमारोहरेःकला १४ वसोरांगि-
गिरसीपुत्रोविश्वकर्माकृतीपतिः ततोमनुश्चाक्षुषोऽभूद्विश्वेसाध्यामनोःसुताः १५ विभावसोरसूतोषाव्युष्टंरोचिषमातपम् पंचयामोऽ
थभूतानियेनजाग्रतिकर्मसु १६

शृणु प्रसूतिप्रसवैःपुत्रपौत्रादिभिः ३ ४ ततोदेवऋषभात् ५ यतःकीकटात् भुवोदुर्गाणिदुर्गाभिमानिनोदेवाः जा
मेयः जाम्याःपुत्रःस्वर्गः ततः स्वर्गात् नंदिःपुत्रोऽभवदिति ६ तत्सुतः साध्यानांसुतः ७ ८ ९ वसोर्वंशस्यभूयस्त्वादंतेनिर्देशः मेमत्तः १० अभिमतिर्नामपत्नी
तस्याहर्षादयःपुत्राः ११ सहश्चआयुश्चपुरोजवश्चपुत्राःपुरःपुराणि १२ १३ स्कंदश्चकृत्तिकासुतोऽग्नेःपुत्रःषाण्मातुरइति अग्निभूरितिचप्रसिद्धेः ततःस्कंदात्
आकृतीपतिः शिल्पाचार्यः ततोविश्वकर्मणः चाक्षुषोमनुरासीत् १५ विभावसोःऊषानामभार्याअथआतपात् पंचयामोदिवसोजातः अतएवरात्रिक्रिया
माप्रदोषप्रत्यूषयोर्दिवसस्यावयवत्वात् १६

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

भूतस्य द्वे भार्ये तयोर्वंशमाह सरूपेति १७ महानित्येवमेकादशरूपस्य रुद्रस्य पार्षदाः प्रेतादयः अन्ये अन्यस्यां जाताः १८ अंगिरसः स्वधा सती चेति द्वे भार्ये तयोर्वंशमाह प्रजापतेरिति स्वधानाम पत्नी पितॄन्पुत्रत्वेकरोत् अथ सती च अथर्वांगिरसं नाम वेदम् १९ कृशाश्वस्य अर्चिर्धिषणेति द्वे भार्ये तयोर्वंशमाह कृशाश्व इति २० २१ सुपर्णा विनता अनूरुमरुणम् २२ रोहिण्यामेव प्रेमातिशयेनान्यासामुपेक्षणात् कुपितस्य दक्षस्य शापात् यक्ष्मग्रहार्दितः क्षयरोगपीडितः सन् नास्वनपत्योऽभूत् तं दक्षं प्रसाद्य केवलं कला एव लेभे न त्वपत्यानि कथंभूताः क्षये कृष्णपक्षे दिताः खंडिताः सतीः पाठांतरे क्षये सति पुनरेधितास्तेनैव वर्धिताः सतीः २३ २४ २५ अल्पत्वेन सुगमत्वाद्यथायथं व्युत्क्रमेण तासां वंशानाह तिमिरित्यादिना २६.२७ सौरसाः सुरसायाः पुत्राः प्राधानिकान् मुख्यानष्टादश शृणु २९ ३० ३१ वैश्वानरः दनोः पुत्रः तस्य सुताः ३२ कः प्रजापतिः कश्यप उपयेमे दानवीपरिणयने हेतुः ब्रह्मणा चोदित इति ३३ तयोः षष्टिसहस्राणि निवातकवचाः पुत्रा जाताः तांश्च स्वर्गतः सन् तो पितामहोऽर्जुनो जघान ३४ राहुर्ज्येष्ठो यस्य ३५ ५ ५ ५

सरूपासूत भूतस्य भार्या रुद्रांश्च कोटिशः रैवतोऽजो भवो भीमो वाम उग्रो वृषाकपिः १७ अजैकपादहिर्बुध्न्यो बहुरूपो महानिति रुद्रस्य पार्षदाश्चान्ये घोरा भूतविनायकाः १८ प्रजापतेरंगिरसः स्वधा पत्नी पितॄनथ अथर्वांगिरसं वेदं पुत्रत्वे चाकरोत्सती १९ कृशाश्वोऽर्चिषि भार्यायां धूम्रकेशमजीजनत् धिषणायां वेदशिरो देवलं वयुनं मनुम् २० तार्क्ष्यस्य विनता कद्रूः पतंगी यामिनीइति पतंग्यसूत पतगान्यामिनी शलभानथ २१ सुपर्णासूत गरुडं साक्षाद्यज्ञेशवाहनम् सूर्यसूतमनूरुं च कद्रूर्नागाननेकशः २२ कृत्तिकादीनि नक्षत्राणींदोः पत्न्यस्तु भारत दक्षशापात्सोनपत्यस्तासु यक्ष्मग्रहार्दितः पुनः प्रसाद्य तं सोमः कला लेभे क्षये दिताः २३ शृणु नामानि लोकानां मातॄणां शंकराणि च अथ कश्यपपत्नीनां यत्प्रसूतमिदं जगत् २४ अदितिर्दितिर्दनुः काष्ठा अरिष्टा सुरसा इला मुनिः क्रोधवशा ताम्रा सुरभिः सरमा तिमिः २५ तिमेर्यादोगणा आसन् श्वापदाः सरमासुताः सुरभेर्महिषा गावो ये चान्ये द्विशफा नृप २६ ताम्रायाः श्येनगृध्राद्या मुनेरप्सरसां गणाः दंदशूकादयः सर्पा राजन्क्रोधवशात्मजाः २७ इलाया भूरुहाः सर्वे यातुधानाश्च सौरसाः अरिष्टायाश्च गंधर्वाः काष्ठाया द्विशफेतराः २८ सुता दनोरेकषष्टिस्तेषां प्राधानिकान् शृणु द्विमूर्धा शंबरोऽरिष्टो हयग्रीवो विभावसुः २९ अयोमुखः शंकुशिराः स्वर्भानुः कपिलोऽरुणः पुलोमा वृषपर्वा च एकचक्रोऽनुतापनः ३० धूम्रकेशो विरूपाक्षो विप्रचित्तिश्च दुर्जयः स्वर्भानोः सुप्रभां कन्यामुवाह नमुचिः किल वृषपर्वणस्तु शर्मिष्ठां ययातिर्नाहुषो बली ३१ वैश्वानरसुता याश्च चतस्रश्चारुदर्शनाः उपदानवी हयशिरा पुलोमा कालका तथा ३२ उपदानवीं हिरण्याक्षः क्रतुर्हयशिरां नृप पुलोमां कालकां च द्वे वैश्वानरसुते तु कः उपयेमेथ भगवान्कश्यपो ब्रह्मचोदितः ३३ पौलोमाः कालकेयाश्च दानवा युद्धशालिनः तयोः षष्टिसहस्राणि यज्ञघ्नांस्ते पितुः पिता जघान स्वर्गतो राजन्नेक इंद्रप्रियंकरः ३४ विप्रचित्तिः सिंहिकायां शतं चैकमजीजनत् राहुज्येष्ठं केतुशतं ग्रहत्वं य उपागताः ३५

३६ ३७ अस्रूयत अजनयत् भुविवर्तमाना ३८ ततोविवस्वतः ३९ चर्षणयः कृताकृतज्ञानवंतः पश्यंतिकर्मत्वेननिघंटावुक्तेः यत्रयेषुआत्मानुध्यानविशेषे-
णमानुषीजातिश्चोपकल्पिता तथाचश्रुतिः पुरुषत्वेचाविस्तरामात्माइति ४० कुपितंहरमितिशेषः विवृतद्विजः प्रकटितदंतःसन् ४१ ४२ यद्यदाविमतेन अव-
ज्ञातेनबृहस्पतिनापरित्यक्ताः तदाद्विषतांशत्रूणांभागिनेयमपिविश्वरूपंपौरोहित्येवृतवंतः ४३ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांषष्ठोऽध्यायः ६ सप्तमेविश्व
रूपोऽसौपौरोहित्येवृतःसुरैः गुरुणासंपरित्यक्तैःपौरोहित्यमथाकरोत् १ कस्यहेतोःकस्माद्धेतोः आत्मनः शिष्याःसुराःपरित्यक्ताःअक्रममपराधम् १ सइंद्रो

अथातःश्रूयतांवंशोयोदितेरनुपूर्वशः यत्रनारायणोदेवःस्वांशेनावतरद्विभुः ३६ विवस्वानर्यमापूषात्वष्टाथसविताभगः धाताविधा
तावरुणोमित्रः शक्रउरुक्रमः ३७ विवस्वतःश्राद्धदेवंसंज्ञासूयतवैमनुम् मिथुनंचमहाभागायमंदेवंयमींतथा सैवभूत्वाथवडवानास
त्यौसुषुवेभुवि ३८ छायाशनैश्चरंलेभेसा वर्णिंचमनुंततः कन्यांचतपतींयावैवव्रेसंवरणंपतिम् ३९ अर्यम्णोमातृकापत्नीतयोश्चर्षण
यःसुताः यत्रवैमानुषीजातिर्ब्रह्मणाचोपकल्पिता ४० पूषाऽनपत्यःपिष्टादोभग्नदंतोऽभवत्पुरा योऽसौदक्षायकुपितंजहासविवृतद्विजः ४१
त्वष्टुर्दैत्यात्मजाभार्यारचनानामकन्यका संनिवेशस्तयोर्जज्ञेविश्वरूपश्चवीर्यवान् ४२ तंवव्रिरेसुरगणादौहित्रंद्विषतामपि विमतेन
परित्यक्तागुरुणांगिरसेनयत् ४३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ६ राजोवाच कस्यहेतोःपरित्य
क्ताआचार्येणात्मनःसुराः एतदाचक्ष्वभगवन्शिष्याणामक्रमंगुरौ १ श्रीशुकउवाच इंद्रस्त्रिभुवनैश्वर्यमदोल्लंघितसत्पथः
मरुद्भिर्वसुभीरुद्रैरादित्यैरृभुभिर्नृप २ विश्वेदेवैश्चसाध्यैश्चनासत्याभ्यांपरिश्रितः सिद्धचारणगंधर्वैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ३ विद्याध
राप्सरोभिश्चकिन्नरैःपतगोरगैः निषेव्यमाणोमघवांस्तूयमानश्चभारत ४ उपगीयमानोललितमास्थानाध्यासनाश्रितः पांडुरेणा
तपत्रेणचंद्रमंडलचारुणा ५ युक्तश्चान्यैःपारमेष्ठ्यैश्चामरव्यजनादिभिः विराजमानःपौलोम्यासहार्धासनयाभृशम् ६ सयदापर
माचार्यंदेवानामात्मनश्चह नाभ्यनंदतसंप्राप्तंप्रत्युत्थानासनादिभिः ७ वाचस्पतिंमुनिवरंसुरासुरनमस्कृतम् नोच्चचालासना
दिंद्रःपश्यन्नपिसभागतम् ८ ततोनिर्गत्यसहसाकविरांगिरसःप्रभुः आययौस्वगृहंतूष्णींविद्वांश्रीमदविक्रियाम् ९ तर्ह्येवप्रति
बुध्येंद्रोगुरुहेलनमात्मनः गर्हयामाससदसिस्वयमात्मानमात्मना १०

यदासंप्राप्तंवाचस्पतिंनाभ्यनंदत नादृतवान् तदासआंगिरसस्ततो
निर्गत्यतूष्णींस्वगृहमाययावित्यष्टानामन्वयः अनादरेहेतुंमदंदर्शयितुंतंविशिनष्टि त्रिभुवनैश्वर्यमदेनोल्लंघितः सतांपंथायेनसः २ परिश्रितः परि
वृतः ३ ४ आस्थानंसभातस्मिन्नध्यासनंसिंहासनंतदास्थितः ५ पारमेष्ठ्यैर्महाराजचिन्हैः आसनस्यार्धेस्थितयापौलोम्यासहविराजमानःसन् ६ उ
त्थानादिनानाभ्यनंदत ७ नचोच्चचालआसनएवस्थितोऽपिकिंचिन्नचलितवान् ८ श्रीमदेनयाविक्रियातांविद्वान्जानन् ९ प्रतिबुध्यअनुस्मृ
त्य १०

मम कृतं कर्म अहो असाधु यद्यस्मात् दभ्रबुद्धिना अल्पमतिना मया कात्कृतः तिरस्कृतः ११ विबुधानां सात्विकानां देवानामीश्वरोप्यहम् १२ ननु सिंहासनस्थो राजाभ्युत्थानं न कुर्यादिति वृद्धा वदंति तत्राह यइति द्वाभ्याम् धिषणमासनम् १३ कुपथं दिशंति उपदिशंतीति कुपथदेष्टारस्तेषां वचः अश्ममयः प्लवो येषां ते यथा मज्जंतं प्लवमनु मज्जंति तद्वत् १४ अगाधा गंभीरा धिषणा यस्य तम् नि शठः शाठ्यहीनः सन् १५ अधिकया आत्ममायया १६ गुरोः संज्ञां ज्ञानोपाय परीक्षमाणोऽपि नाधिगतः अप्राप्तः सन् १७ आततायिनः उद्यतास्त्राः १८ निर्भिन्नान्यंगानि उत्तमांगानि शिरांसि उरवो बाहवश्च येषाम् १९ २० वो युष्माकं कृतं करणं महदभद्रम्

अहो बत ममासाधु कृतं वै दभ्रबुद्धिना यन्मयैश्वर्यमत्तेन गुरुः सदसि कात्कृतः ११ को गृध्येत्पंडितो लक्ष्मीं त्रिविष्टपपतेरपि ययाहमासुरं भावं नीतोऽद्य विबुधेश्वरः १२ ये पारमेष्ठ्यं धिषणमधितिष्ठन्न कंचन प्रत्युत्तिष्ठेदिति ब्रूयुर्धर्मं ते न परं विदुः १३ तेषां कुपथदेष्टॄणां पततां तमसि ह्यधः ये श्रद्दध्युर्वचस्ते वै मज्जंत्यश्मप्लवा इव १४ अथाहममराचार्यमगाधधिषणं द्विजम् प्रसादयिष्ये निशठः शीर्ष्णा तच्चरणं स्पृशन् १५ एवं चिंतयतस्तस्य मघोनो भगवान् गृहात् बृहस्पतिर्गतोऽदृष्टां गतिमध्यात्ममायया १६ गुरोर्नाधिगतः संज्ञां परीक्षन् भगवान् स्वराट् ध्यायन्धिया सुरैर्युक्तः शर्म नालभतात्मनः १७ तच्छ्रुत्वैवासुराः सर्व आश्रित्यौशनसं मतम् देवान्प्रत्युद्यमं चक्रुर्दुर्मदा आततायिनः १८ तैर्विसृष्टेषुभिस्तीक्ष्णैर्निर्भिन्नांगोरुबाहवः ब्रह्माणं शरणं जग्मुः सहेंद्रा नतकंधराः १९ तांस्तथाऽभ्यर्दितान्वीक्ष्य भगवानात्मभूरजः कृपया परया देव उवाच परिसांत्वयन् २० ब्रह्मोवाच अहो बत सुरश्रेष्ठा ह्यभद्रं वः कृतं महत् ब्रह्मिष्ठं ब्राह्मणं दांतमैश्वर्यान्नाभ्यनंदत २१ तस्यायमनयस्यासीत्परेभ्यो वः पराभवः प्रक्षीणेभ्यः स्ववैरिभ्यः समृद्धानां च यत्सुराः २२ मघवन्द्विषतः पश्य प्रक्षीणान्गुर्वतिक्रमात् संप्रत्युपचितान् भूयः काव्यमाराध्य भक्तितः आददीरन्निलयनं ममापि भृगुदेवताः २३ त्रिविष्टपं किं गणयंत्यभेद्यमंत्रा भृगूणामनुशिक्षितार्थाः न विप्रगोविंदगवीश्वराणां भवंत्यभद्राणि नरेश्वराणाम् २४ तद्विश्वरूपं भजताशु विप्रं तपस्विनं त्वाष्ट्रमथात्मवंतम् सभाजितोऽर्थान् स विधास्यते वो यदि क्षमिष्यध्वमुतास्य कर्म २५ श्रीशुक उवाच त एवमुदिता राजन्ब्रह्मणा विगतज्वराः ऋषिं त्वाष्ट्रमुपव्रज्य परिष्वज्येदमब्रुवन् २६ देवा ऊचुः वयं तेऽतिथयः प्राप्ता आश्रमं भद्रमस्तु ते कामः संपाद्यतां तात पितॄणां समयोचितः २७ पुत्राणां हि परो धर्मः पितृशुश्रूषणं सताम् अपि पुत्रवतां ब्रह्मन्किमुत ब्रह्मचारिणाम् २८

तदाह ब्रह्मिष्ठमिति नाभ्यनंदत नाभिनंदितवंतः २१ परेभ्यः शत्रुभ्यो वः पराभव इति यत् अयं तस्य अनयस्य अन्यायस्य संबंधी फलरूप आसीत् उक्तं च ब्राह्मणं कुलसंपन्नं भक्तं विष्णोर्महात्मनः आयांतं वीक्ष्य नोत्तिष्ठेत्स दुःखैः परिभूयत इति स्वयमेव वैरिणो हंतारो येषां तेभ्यः २२ गुरुतिरस्कारसत्कारावेवापचयोपचयकारणमित्यसुरदृष्टांतेनाह मघवन्निति द्विषतः शत्रून् काव्यं भार्गवं गुरुमेव वा सेव्योपचितान् उपचितत्वमेवाह आददीरन् गृह्णीयुः २३ अभेद्यो मंत्रो येषाम् अनुशिक्षितार्थाः शिष्याः यतः विप्रा गोविंदो गावश्च ईश्वराः अनुग्राहका येषां तेषामेव अभद्राणि न भवंति अन्येषां तु भवंति २४ तत्तस्मात् अथ अनंतरमेव भजत अस्य कर्म असुरपक्षपातम् २५ उदिता उक्ताः २६ २७ २८

अतिथीनांपितॄणांचप्रशंसार्थमाहुः आचार्यउपनीयवेदाऽध्यापकः ब्रह्मणोवेदस्यमूर्तिः २९ धर्मस्यात्मामूर्तिरतिथिः स्वयंसाक्षात् आत्मनः श्री विष्णोः यद्वा आत्मनः स्वस्यसर्वभूतेष्वात्मदृष्टिः कर्तव्येत्यर्थः ३० परेभ्यः पराभवएवार्तिस्ताम् ३१ संदेशमाहुः वृणीमहइति ३२ ननूपाध्यायत्वेकनिष्ठस्यममाभिवंदनंकरिष्यथतच्चगर्हितंतत्राहुः नेति अर्थेषुप्रयोजननिमित्तंयविष्ठानामभिवादनंननिंदंति किंच छंदोभ्यःमंत्रेभ्योऽन्यत्रवयोज्यैष्ठ्यस्यकारणंनतुमंत्रेषु अतोऽस्मभ्यंमंत्रदातृत्वेनत्वमेवज्येष्ठोभविष्यसि यद्वा छंदोऽभ्योऽन्यत्रवेदान्विहायवयएवज्यैष्ठ्यस्यकारणंनभवति किंतुवेदाएवमुख्यंकारणंतत्साम्येतुवयः वेदज्ञत्वाच्चत्वमेवज्येष्ठइत्यर्थः ३३ ३४ निंदितमपीदंयुष्मद्याच्ञाभंगभयेनकरिष्यामीत्याह सार्धेन विगर्हितंपौरोहित्यंधर्मशीलैः अधर्महेतुत्वात् किंच ब्रह्मवर्चउपव्ययंपूर्वसिद्धस्यब्रह्मवर्च

आचार्योब्रह्मणोमूर्तिःपितामूर्तिःप्रजापतेः भ्रातामरुत्पतेर्मूर्तिर्मातासाक्षात्क्षितेस्तनुः २९ दयायाभगिनीमूर्तिर्धर्मस्यात्मातिथिःस्वयम्
अग्नेरभ्यागतोमूर्तिःसर्वभूतानिचात्मनः ३० तस्मात्पितॄणामार्तानामार्तिपरपराभवम् तपसापनयंस्तातसंदेशंकर्तुमर्हसि ३१ वृणीमहेत्वो
पाध्यायंब्रह्मिष्ठंब्राह्मणंगुरुम् यथांऽजसाविजेष्यामःसपत्नांस्तवतेजसा ३२ नगर्हयंतिह्यर्थेषुयविष्ठांघ्र्यभिवादनम् छंदोभ्योऽन्यत्रनब्रह्म
न्वयोज्यैष्ठ्यस्यकारणम् ३३ ऋषिरुवाच अभ्यर्थितःसुरगणैःपौरोहित्येमहातपाः सविश्वरूपस्तानाहप्रसन्नःश्लक्ष्णयागिरा ३४
विश्वरूपउवाच विगर्हितंधर्मशीलैर्ब्रह्मवर्चउपव्ययम् कथंनुमद्विधोनाथालोकेशैरभियाचितम् प्रत्याख्यास्यतितच्छिष्यःसएवस्वार्थउच्यते ३५ अकिंचनानांहिधनंशिलोंछनंतेनेहनिर्वर्तितसाधुसत्क्रियः कथंविगर्ह्यंनुकरोम्यधीश्वराःपौरोधसंहृष्यतियेनदुर्मतिः ३६
तथाऽपिनप्रतिब्रूयांगुरुभिःप्रार्थितंकियत् भवतांप्रार्थितंसर्वंप्राणैरर्थैश्चसाधये ३७ श्रीशुकउवाच तेभ्यएवंप्रतिश्रुत्यविश्व
रूपामहातपाः पौरोहित्यंवृतश्चक्रेपरमेणसमाधिना ३८ सुरद्विषांश्रियंगुप्तामौशनस्यापिविद्यया आच्छिद्यादान्महेंद्रायवैष्णव्याविद्य
याविभुः ३९ ययागुप्तःसहस्राक्षोजिग्येसुरचमूर्विभुः तांप्राहसमहेंद्रायविश्वरूपउदारधीः ४० इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेस
प्तमोऽध्यायः ७ राजोवाच ययागुप्तःसहस्राक्षःसवाहान्रिपुसैनिकान् क्रीडन्निवविनिर्जित्यत्रिलोक्याबुभुजेश्रियम् १ भगवं
स्तन्ममाख्याहिवर्मनारायणात्मकम् यथाततायिनःशत्रून्येनगुप्तोऽजयन्मृधे २

सःव्ययकरम् प्रत्याख्यातुंचमादृशोनार्हतीत्याह कथंन्वितितेनेषांशिष्यःशिक्षणार्हःसएवप्रत्याख्यानाभावएवहिशिष्यस्यस्वार्थउच्यते ३४ ननुपौरोहित्येनधनलाभाद्धर्मःसिध्येत् अन्यथानिर्धनस्यकुतोधर्मः अतएवतेनलोकोहृष्यतितत्राह अकिंचनानांशिलोंछनंहिधनम् क्षेत्रेस्वाम्युपेक्षितकणिशोपादानंशिलम् हट्टादौपतितव्रीह्यादेरुणादानमुंछनम् इहगृहाश्रमेतेनैवनिर्वर्तितासाधूनांसत्क्रियायेन ३६ कियदेतत्प्रार्थितमल्पमेव अभ्यअधिकमपिकरिष्यामीत्याह भवतामिति ३७ समाधिनापरमोद्यमेन ३८ वैष्णव्याश्रीनारायणकवचात्मिकया ३९ असुरचमूर्दैत्यसेनाः ४० इतिषष्ठस्कंधेटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७ अष्टमेविश्वरूपस्तुवर्मनारायणात्मकम् इंद्रायप्राहयेनेंद्रोगुप्तोदैत्यानथाजयत् १ त्रिलोक्याःसंबंधिनींश्रियम् १ २ ३ ४ ५ ६

३ मंत्राभ्यामष्टाक्षरद्वादशाक्षराभ्याम् कृतःस्वांगेषु करयोश्चन्यासोयेननारायणमयंवर्मसंनह्येत् बध्नीयात् ४ तत्राष्टाक्षरेणपादाद्यष्टांगेषुन्यासमाह पा
दयोरितिसार्धेनप्रणवसंपुटितमोंकाराद्येकैकमक्षरंविन्यसेत् विपर्ययंयथाभवत्येवंशिरआदिपादांतंवान्यसेत् उत्पत्तिन्यासंसंहारन्यासंवाकुर्यात् इत्यर्थः ५
द्वादशाक्षरस्योद्धारः प्रणवादियकारांतमिति प्रणवसंपुटितमेकैकमक्षरंदक्षिणतर्जनीमारभ्यवामतर्जनीपर्यंतमंगुलिषु परिशिष्टमक्षरचतुष्टयमंगुष्ठयोरा
द्यंतपर्वसुन्यसेत् ६ मंत्रांतरन्यासमाह न्यसेदिति षकारणकारयोर्विश्लेषेणषडक्षराणिहृदयादिषुन्यसेत् ७ मकारमस्त्रमुद्दिश्यध्यात्वातन्मकारास्त्रंमः

श्रीशुकउवाच वृतःपुरोहितस्त्वाष्ट्रोमहेंद्रायानुपृच्छते नारायणाख्यंवर्माहतदिहैकमनाःशृणु ३ विश्वरूपउवाच धौतां
घ्रिपाणिराचम्यसपवित्रउदङ्मुखः कृतस्वांगकरन्यासोमंत्राभ्यांवाग्यतःशुचिः नारायणमयंवर्मसन्नह्येद्भयआगते ४ पादयोर्जानुनोरू
र्वोरुदरेहृद्यथोरसि मुखेशिरस्यानुपूर्व्यादोंकारादीनिविन्यसेत् ॐनमोनारायणायेतिविपर्ययमथापिवा ५ करन्यासंततःकुर्या
द्द्वादशाक्षरविद्यया प्रणवादियकारांतमंगुल्यंगुष्ठपर्वसु ६ न्यसेद्धृदयओंकारंविकारमनुमूर्धनि षकारंतुभ्रुवोर्मध्येणकारंशिखया
दिशेत् वेकारंनेत्रयोर्युंज्यान्नकारंसर्वसंधिषु ७ मकारमस्त्रमुद्दिश्यमंत्रमूर्तिर्भवेद्बुधः सविसर्गंफडंतंतत्सर्वदिक्षुविनिर्दिशेत् ॐविष्ण
वेनमइति ८ आत्मानंपरमंध्यायेद्ध्येयंषट्शक्तिभिर्युतम् विद्यातेजस्तपोमूर्तिमिमंमंत्रमुदाहरेत् ९ ॐहरिर्विदध्यान्ममसर्वरक्षांन्य
स्तांघ्रिपद्मःपतगेंद्रपृष्ठे दरारिचर्मासिगदेषुचापपाशान्दधानोष्टगुणोऽष्टबाहुः १० जलेषुमांरक्षतुमत्स्यमूर्तिर्यादोगणेभ्योवरुणस्यपा
शात् स्थलेषुमायावटुवामनोऽव्यात्त्रिविक्रमःखेऽवतुविश्वरूपः ११ दुर्गेष्वटव्याजिमुखादिषुप्रभुःपायान्नृसिंहोऽसुरयूथपारिः विमुंच
तोयस्यमहाट्टहासंदिशोविनेदुर्न्यपतंश्चगर्भाः १२ रक्षत्वसौमाध्वनियज्ञकल्पःस्वदंष्ट्रयोन्नीतधरोवराहः रामोऽद्रिकूटेष्वथविप्रवासे
सलक्ष्मणोऽव्याद्भरताग्रजोऽस्मान् १३ मामुग्रधर्मादखिलात्प्रमादान्नारायणःपातुनरश्चहासात् दत्तस्त्वयोगादथयोगनाथःपा
याद्गुणेशःकपिलःकर्मबंधात् १४ सनत्कुमारोऽवतुवामदेवाद्धयशीर्षामांपथिदेवहेलनात् देवर्षिवर्यःपुरुषार्चनांतरात्कूर्मोहरिर्मांनिर
यादशेषात् १५

अस्त्रायफडित्येवंदिग्बंधंविनिर्दिशेत् ८ ध्येयमीश्वररूपमात्मानंध्यायेत् षड्भिःशक्तिभिःऐश्वर्यादिभिर्भगशब्दवाच्याभिः विद्याचतेज
श्चतपश्चमूर्तिर्यस्यतम् इमंवक्ष्यमाणंश्रीमन्नारायणकवचाख्यम् ९ अष्टगुणः अणिमाद्यष्टैश्वर्ययुक्तः १० यादसांगणाएववरुणस्यपाशास्तस्मात् ११ अट
वीआजिमुखंसंग्रामोपग्रहश्चआदिर्येषांतेषुसंकटस्थानेषु १२ असौप्रसिद्धोवराहोमामध्वनिरक्षतु यज्ञैरवयवरूपैःकल्प्यतेनिरूप्यतइति तथाउन्नी
ताउद्धृताधरायेनसः अद्रिकूटेषुगिरिशिखरेषुरामोजामदग्न्यः १३ उग्रधर्मादभिचारादिलक्षणात् हासात् गर्वात् नरः अवतु दत्तोदत्तात्रेयः अयोगात् यो
गभ्रंशात् १४ पथियद्देवहेलनंनमस्कारमकृत्वागमनंतस्मात् पुरुषार्चनस्यांतरात् देवपूजाच्छिद्रात् द्वात्रिंशदपराधरूपान्नारदः १५ ८

लोकाज्जनापवादाद्यज्ञः जननिमित्तोयोंऽतउपघातः तस्माद्बलभद्रअवतात् कृतांतादितिपाठेकृतांतात्कालाद्दक्षतु क्रोधवशात् सर्पाणांगणात् अहींद्रः शेषः १६ कालमलभूतात् कलेः कल्किः धर्मावनायधर्मरक्षणार्थमधिकस्वीकृतावतारः १७ दिनस्यषट्सुभागेषुक्रमेणप्रातरादिसंज्ञेषुरात्रेश्चप्रदोषादिसंज्ञेषुरक्षाप्रार्थनम् मांकेशवइतित्रिभिः आसंगवंसंगवमभिव्याप्य १८ त्रिधामाब्रह्मादित्रिमूर्तिः श्रीमाधवः दोषेप्रदोषेअर्धरात्रे अर्धरात्रिपर्यंतेकालेनिशीथेच एकएवपद्मनाभोऽवतु १९ अपररात्रेईशः श्रीवत्सधामावतु प्रत्यूषेईशः श्रीजनार्दनः श्रीदामोदरः प्रभातेश्रीविश्वेश्वरोऽनुसंध्यम् २० युगांतानलवत् तिग्मातीक्ष्णानेमिर्यस्यतच्चक्रंभगवताप्रयुक्तंसत् अरिसैन्यंदंदग्धि अतिशयेनदहति तस्यायंस्वभावएवनतुतस्मात्प्रार्थनीयमित्यर्थः यद्वादंदग्धीतिलोट्मध्यमपुरुषः अत्रत्वमेवंभूतंचक्रमितिस्वरू

धन्वंतरिर्भगवान्पात्वपथ्याद्द्वंद्वाद्भयादृषभोनिर्जितात्मा यज्ञश्चलोकादवताज्जनांताद्बलोगणात्क्रोधवशादहींद्रः १६ द्वैपायनोभगवानप्रबोधाद्बुद्धस्तुपाखंडगणात्प्रमादात् कल्किःकलेःकालमलात्प्रपातुधर्मावनायोरुकृतावतारः १७ मांकेशवोगदयाप्रातरव्याद्गोविंदआसंगवमात्तवेणुः नारायणःप्राह्णउदात्तशक्तिर्मध्यंदिनेविष्णुररींद्रपाणिः १८ देवोऽपराह्णेमधुहोग्रधन्वासायंत्रिधामाऽवतुमाधवोमाम् दोषेहृषीकेशउतार्धरात्रेनिशीथएकोऽवतुपद्मनाभः १९ श्रीवत्सधामाऽपररात्रईशः प्रत्यूषईशोऽसिधरोजनार्दनः दामोदरोऽव्यादनुसंध्यंप्रभातेविश्वेश्वरोभगवान्कालमूर्तिः २० चक्रंयुगांतानलतिग्मनेमिभ्रमत्समंताद्भगवत्प्रयुक्तम् दंदग्धिदंदग्ध्यरिसैन्यमाशुकक्षंयथावातसखोहुताशनः २१ गदेशनिस्पर्शनविस्फुलिंगेनिष्पिंढिनिष्पिंढ्यजितप्रियाऽसि कूष्मांडवैनायकयक्षरक्षोभूतग्रहांश्चूर्णयचूर्णयारीन् २२ त्वंयातुधानप्रमथप्रेतमातृपिशाचविप्रग्रहघोरदृष्टीन् दरेंद्रविद्रावयकृष्णपूरितोभीमस्वनोऽरेर्हृदयानिकंपयन् २३ त्वंतिग्मधारासिवरारिसैन्यमीशप्रयुक्तोममछिंधिछिंधि चक्षूंषिचर्मन्शतचंद्रछादयद्विषामघोनांहरपापचक्षुषाम् २४ यन्नोभयंग्रहेभ्योऽभूत्केतुभ्योनृभ्यएवच सरीसृपेभ्योदंष्ट्रिभ्योभूतेभ्यस्तथाअंहोभ्यएववा २५ सर्वाण्येतानिभगवन्नामरूपास्त्रकीर्तनात् प्रयांतुसंक्षयंसद्योयेनश्रेयःप्रतीपकाः २६ गरुडोभगवान्स्तोत्रस्तोभश्छंदोमयःप्रभुः रक्षत्वशेषकृच्छ्रेभ्योविष्वक्सेनःस्वनामभिः २७

पमुक्त्वासंबोध्यप्रार्थ्यते अतिशयेनदहति कक्षंशुष्कतृणम् २१ अशनिवत्स्पर्शोयेषांतेविस्फुलिंगायस्यास्तस्याः संबोधनंहेगदे त्वमजितस्यप्रियाऽसि अहमच्युतस्यदासः अतः कूष्मांडादीन्निष्पिंढिनिष्पिंढिसंचूर्णयसंचूर्णयअरींश्चचूर्णयचूर्णयसर्वत्रवीप्सा अतिशीघ्रत्वाय २२ हेदरेंद्रपांचजन्यत्वंयातुधानादीन्विद्रावयविप्रग्रहाः ब्रह्मराक्षसाः येऽन्येचघोरदृष्टयस्तान् २३ तिग्माधारायस्यहेतिग्मधार असिवरखड्गश्रेष्ठत्वंममारिसैन्यंछिंधिछिंधि शतंचंद्राकाराणिमंडलानियस्मिन् हेशतचंद्रचर्मन् अघोना मघवतां द्विषांचक्षूंषिछादय पापचक्षुषांचउग्रदृष्टीनां चक्षूंषिहर २४ यत्येभ्योभयम् अंहोभ्यः पापेभ्यः २५ श्रेयःप्रतीपकाः इष्टव्याघातकाः २६ स्तोत्राणिबृहद्रथंतरादिसामानितैः स्तोभ्यतेसंस्तूयतइतिस्तोत्रस्तोभः छंदोमयोवेदमूर्तिः सुपर्णोऽसिगरुत्मानित्यादिश्रुतेः एकपद्यपाठेस्तोभाः गीतपूरकाक्षराणि स्तोत्रस्तोभेतिपाठेसामाधरभूतऋक्स्तोमः २७

नामानिचरूपाणियानानिचवाहनानिआयुधानिचनोबुद्ध्यादीन् पांतुपार्षदभूतगणाः पार्षदमुख्याश्चपांतु २८ सच्चअसच्चमूर्तामूर्तंयत् तत् सर्वंजगत् २९ ऐकात्म्यस्यानुभावोऽनुध्यानंयेषांतेषांविकल्पोभेदस्तद्रहितोऽपि ३० सत्यमानेनसत्यभूतेनप्रमाणेन ३१ पुनरपिश्रीनृसिंहएवप्रार्थ्यते विदिक्ष्विति पात्वित्यनुषंगः यद्वानारसिंहः प्रह्लादः स्वनेनश्रीनृसिंहनामगर्जनेन स्वतेजसास्वप्रभावेण ग्रस्तानिसमस्तानिदिग्गजविषशस्त्रजलवाय्वग्न्यादीनांतेजांसिप्रभावायेनसः ३२ दंशितः कवचितः ३३ सोऽपिसाध्वसाद्भयात् विमुच्यते ३४ एतद्विद्याप्रभावमितिहासेनाह इमामितिसार्धैस्त्रिभिः मरुधन्वनिनिरुदकेदेशे अनेनविद्यायाः क्षेत्रतीर्थानपेक्षत्वंदर्शितम् ३६ यत्रद्विजस्यक्षयोदेहत्यागस्तस्योपरि ३७ सद्यस्तत्क्षणादेवगगनान्न्यपतत् पाठांतरेअंगनाभिःसह वालखिल्योपदेशात्तस्यास्थीनिप्रास्यप्रक्षि-

सर्वापद्भ्योहरेर्नामरूपयानायुधानिनः बुद्धींद्रियमनःप्राणान् पांतुपार्षदभूषणाः २८ यथाहिभगवानेववस्तुतःसदसच्चयत् सत्येनानेननः सर्वेयांतुनाशमुपद्रवाः २९ यथैकात्म्यानुभावानांविकल्परहितःस्वयम् भूषणायुधलिंगाख्याधत्तेशक्तीःस्वमायया ३० तेनैवसत्यमानेनसर्वज्ञोभगवान्हरिः पातुसर्वैःस्वरूपैर्नःसदासर्वत्रसर्वगः ३१ विदिक्षुदिक्षूर्ध्वमधःसमंतादंतर्बहिर्भगवान्नारसिंहः प्रहापयंल्लोकभयंस्वनेनस्वतेजसाग्रस्तसमस्ततेजाः ३२ मघवन्निदमाख्यातंवर्मनारायणात्मकम् विजेष्यस्यंजसायेनदंशितोऽसुरयूथपान् ३३ एतद्धारयमाणस्तुयंयंपश्यतिचक्षुषा पदावासंस्पृशेत्सद्यःसाध्वसात्सविमुच्यते ३४ नकुतश्चिद्भयंतस्यविद्यांधारयतोभवेत् राजदस्युग्रहादिभ्योव्याघ्रादिभ्यश्चकर्हिचित् ३५ इमांविद्यांपुराकश्चित्कौशिकोधारयन्द्विजः योगधारणयास्वांगंजहौसमरुधन्वनि ३६ तस्योपरिविमानेनगंधर्वपतिरेकदा ययौचित्ररथःस्त्रीभिर्वृतोयत्रद्विजक्षयः ३७ गगनान्न्यपतत्सद्यःसविमानोह्यवाक्शिराः सवालखिल्यवचनादस्थीन्यादायविस्मितः प्रास्यप्राचीसरस्वत्यांस्नात्वाधामस्वमन्वगात् ३८ श्रीशुकउवाच यइदंशृणुयात्कालेयोधारयतिचादृतः तंनमस्यंतिभूतानिमुच्यतेसर्वतोभयात् ३९ एतांविद्यामधिगतोविश्वरूपाच्छतक्रतुः त्रैलोक्यलक्ष्मींबुभुजेविनिर्जित्यमृधेऽसुरान् ४० इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेनारायणवर्मनामाऽष्टमोऽध्यायः ८

श्रीशुकउवाच तस्यासन्विश्वरूपस्यशिरांसित्रीणिभारत सोमपीथंसुरापीथमन्नादमितिशुश्रुम १ सवैबर्हिषिदेवेभ्योभागंप्रत्यक्षमुच्चकैः अवदद्यस्यपितरोदेवाःसप्रश्रयंनृप २ सएवहिददौभागंपरोक्षमसुरान्प्रति यजमानोऽवहद्भागंमातृस्नेहवशानुगः ३ तद्देवहेलनंतस्यधर्मालीकंसुरेश्वरः आलक्ष्यतरसाभीतस्तच्छीर्षाण्यच्छिनद्रुषा ४

प्यविस्मितःसन् स्वंधामगंधर्वलोकंजगाम ३८ ३९ अधिगतःप्राप्तःसन् ४० इतिषष्ठस्कंधेटीकायामष्टमोऽध्यायः ८ नवमेविश्वरूपेतुहतेशक्रेणकोपतः त्वष्ट्राचोत्पादितेवृत्रेभीतैर्देवैर्हरेस्तुतिः १ सोमस्यपीथंपानंयस्मिन् एवंसुरापीथम् अन्नमत्तीत्यन्नादम् अत्रविश्वरूपोवैत्वाष्ट्रः पुरोहितोदेवानामासीदित्यादिश्रुतिरनुसंधेया १ तस्यासुरपक्षपातमाह सवाइतिद्वाभ्याम् प्रत्यक्षंप्रकटंयथाभवतितथासविनयंदेवेभ्योहविर्भागंइंद्रायेदमग्नयइदमित्युच्चैरवदत् अत्रहेतुः यस्यपितरोदेवाःसः २ असुरेभ्यस्तुपरोक्षंगुप्तंभागंददौ तदेवाह देवान्यजमानोऽप्यावसुरान् प्रतिभागमवहत् ३ ४ ६८

तांवारयितुंसमर्थः तथाऽपिजग्राहसंवत्सरम् तथैवस्थित्वासंवत्सरांतेभूताक्रोशभीतःसन् भूतानांमध्येविशुद्धयेलोकापवादपरिहारायसहरिरिंद्रोभूम्यादिभ्यस्तदघंविभज्यददौ ६ तुरीयंचतुर्थंभागंखातस्यगर्तस्यपूरःपूरणंतेनवरेणयदिखातपूरणंस्यात एवभविष्यति तर्हिगृहीष्यामीत्येवंभाषाबंधेनजग्राहेत्यर्थः ईरणमूषरम् अतएवोषरेऽध्ययनादिनिषिध्यते ७ छेदेसतिपुनर्विरोहः प्ररोहोभवत्वितिवरेणनिर्यासरूपेणब्रह्महत्यायादृष्टत्वात् निर्यासोनभक्ष्यः ८ शश्वत्कामवरेणयावत्प्रसवंगर्भानुपघातेनैवसंभोगवरेण अतएवरजोदर्शनेतत्संगादिनकार्यम् ९ द्रव्यभूयोवरेणयस्मिन्द्रव्येक्षीरादावापोमिश्राभवेयुः तस्यभूयस्त्वमाधिक्यंस्यादितिवरेण यद्वास्वस्यैवनिर्झरोद्गमादिनाभूयस्त्ववरेण द्रवभूयइतिपाठेऽप्ययमेवार्थः यद्वा द्रवभूयस्त्वसांसिद्धिकद्रवत्वंतेनवरेण अस्यविभागस्यविश्वरूपोवैत्वाष्ट्रइत्यस्यांश्रुतावुक्तः तद्विभागफलमाह तत्पापंहरतिनिराकरोति कः क्षिपन् बुद्बुदादिजलाद्बहिः प्रक्षिपन्नित्यर्थः यद्वाक्षिपन्जलंपापंहरतिआहरतिगृह्णातीत्यर्थः अयंचतस्मादापोनपरिचक्ष्याइत्यादिश्रुत्यर्थउक्तः पाठांतरेहरिरकिल्बिषमिंद्रपापम् १० इंद्रायइंद्रंहंतुम् शत्रवेशत्रुस्तस्यैतदाह इंद्रश

सोमपीथंतुयत्तस्यशिरआसीत्कपिंजलः कलविंकःसुरापीथमन्नादंयत्सतित्तिरिः ५ ब्रह्महत्यामंजलिनाजग्राहयदपीश्वरः संवत्सरांतेतदघंभूतानांसविशुद्धये भूम्यंबुद्रुमयोषिद्भ्यश्चतुर्धाव्यभजद्धरिः ६ भूमिस्तुरीयंजग्राहखातपूरवरेणवै ईरिणंब्रह्महत्यायारूपंभूमौप्रदृश्यते ७ तुर्यंछेदविरोहेणवरेणजगृहुर्द्रुमाः तेषांनिर्यासरूपेणब्रह्महत्याप्रदृश्यते ८ शश्वत्कामवरेणांहस्तुरीयंजगृहुःस्त्रियः रजोरूपेणतास्वंहोमासिमासिप्रदृश्यते ९ द्रव्यभूयोवरेणापस्तुरीयंजगृहुर्मलम् तासुबुद्बुदफेनाभ्यांदृष्टंतद्धरतिक्षिपन् १० हतपुत्रस्ततस्त्वष्टाजुहावेंद्रायशत्रवे इंद्रशत्रोविवर्धस्वमाचिरंजहिविद्विषम् ११ अथान्वाहार्यपचनादुत्थितोघोरदर्शनः कृतांतइवलोकानांयुगांतसमयेयथा १२ विष्वग्विवर्धमानंतमिषुमात्रंदिनेदिने दग्धशैलप्रतीकाशंसंध्याभ्रानीकवर्चसम् १३ तप्तताम्रशिखाश्मश्रुंमध्यान्हार्कोग्रलोचनम् १४ देदीप्यमानेत्रिशिखेशूलआरोप्यरोदसी नृत्यंतमुन्नदंतंचचालयंतंपदामहीम् १५ दरीगंभीरवक्त्रेणपिबतानभस्तलम् लिहताजिह्वयार्क्षाणिग्रसताभुवनत्रयम् १६ महतारौद्रदंष्ट्रेणजृंभमाणंमुहुर्मुहुः वित्रस्तादुद्रुवुर्लोकावीक्ष्यसर्वेदिशोदश १७

त्रोविवर्धस्वेतिअत्रचेंद्रशत्रुपदस्याद्युदात्तत्वात् बहुव्रीहौप्रकृत्यापूर्वपदमितिस्मृतेर्बहुव्रीहिलक्षणापत्त्याइंद्रएवतस्यशत्रुरभूत् तदुक्तंश्रुत्यायदब्रवीत्स्वाहेंद्रशत्रुर्वर्धस्वेतितस्मादस्येंद्रःशत्रुरभवदिति तथाचशिक्षायाम् मंत्रोहीनःस्वरतोवर्णतोवामिथ्याप्रयुक्तोनतमर्थमाह सवाग्वज्रोयजमानंहिनस्तियथेंद्रशत्रुःस्वरतोपराधादिति ११ अन्वाहार्यपचनाद्दक्षिणाग्नेः १२ तंवीक्ष्यवित्रस्तालोकादशदिशोविदुद्रुवुरितिपंचमेनान्वयः कथंभूतम् विष्वक्समंततः इषुविक्षेपमात्रंप्रतिदिनंवर्धमानम् दग्धशैलप्रतीकाशंकृष्णवर्णम् संध्याभ्रानीकवद्वर्चोदीप्तिर्यस्यतम् १३ तप्तताम्रवच्छिखाःश्मश्रूणिचयस्य मध्यान्हार्कवदुग्रेलोचनेयस्य १४ रोदसीआरोप्येवेत्यर्थः १५ दरीवत् गंभीरेणवक्त्रेणमुहुर्मुहुर्जृंभमाणमित्यन्वयः कथंभूतेननभस्तलंपिबताऋक्षाणिजिह्वयालिहता भुवनत्रयंग्रसता १६ महताविस्तीर्णेन रौद्रादंष्ट्रायस्मिन् १७ ५ ५ ५

वृत्रनामनिर्वक्ति येनावृताइति त्वाष्ट्रीमूर्तिर्यस्य तमसस्तेन तथाचश्रुतिः सइमाँल्लोकानावृणोत्तत्वृत्रस्यवृत्रत्वमिति १८ अग्रसत् भक्षितवान् १९ ग्रस्तंतेजोयेषाम् प्रत्यंचमंतर्यामिणम् त्रिभुवनस्यतेनव्याप्तत्वात् क्वापिगमनासंभवात् तत्रैवस्थितत्वात्तुष्टुवुरित्यर्थः महाभयेपरित्राणमन्यतोनभवेदिति हरिमेवमपद्यंते क्रूराः शरणमातुराः २० वाय्वादीनिपंचमहाभूतानितैर्निर्मिताश्चयेलोकास्तेषामधिपतयोब्रह्मादयश्चततोऽर्वाचीनावयंचसर्वेयस्मै अंतकायकालायउद्विजंतः संतोबलिंहराम असावपियस्माद्बिभेति ततःपरमेश्वरा देवनोऽस्माकमरणंशरणंरक्षणमस्तु २१ ततएवेत्यवधारणेहेतुमाहुः अविस्मितंनिरहंकारम् कुतूहलशून्यंवा कुतःप्रशांतरागादिशून्यम् तच्चकुतः स्वेनैवलाभेन परिपूर्णकामम् तच्चकुतः समुपाधिपरिच्छेदशून्यम् एवंभूतंपरमेश्वरंविना अपरंयः शरणार्थमुपसर्पति सबालिशोऽज्ञः यतोऽसौशुनोलांगूलेनपुच्छेनसमुद्रमतितितर्ति अतितितर्तुमिच्छतीत्यर्थः यथातेनसमुद्रतरणंनभवति तथानिरीश्वराश्रयणेनव्यसनार्णवतरणंनभवतीतिभावः २२ महाभयेसएवरक्षकइतिदृष्टमित्याहुः यस्येतिद्वाभ्याम् यस्यमहाशृंगेजगतींपृथ्वीमेवस्वनावंबध्वामनुः सत्यव्रतोयथावत्

येनावृताइमेलोकास्तमसा त्वाष्ट्रमूर्तिना सवैवृत्रइतिप्रोक्तः पापः परमदारुणः १८ तंनिजघ्नुरभिद्रुत्यसगणाविबुधर्षभाः स्वैःस्वैर्दिव्यास्त्रशस्त्रौघैः सोऽग्रसत्तानिकृत्स्नशः १९ ततस्तेविस्मिताःसर्वेविषण्णाग्रस्ततेजसः प्रत्यंचमादिपुरुषमुपतस्थुःसमाहिताः २० देवाऊचुः वाय्वंबराग्न्यप्क्षितयस्त्रिलोका ब्रह्मादयोयेवयमुद्विजंतः हरामयस्मैबलिमंतकोऽसौबिभेतियस्मादरणंततोऽस्तुनः २१ अविस्मितंतंपरिपूर्णकामंस्वेनैवलाभेनसमंप्रशांतम् विनोपसर्पत्यपरंहिबालिशः श्वलांगुलेनातितितर्तिसिंधुम् २२ यस्योरुशृंगेजगतींस्वनावंमनुर्यथाबध्यततारदुर्गम् सएवनस्त्वाष्ट्रभयाद्दुरंतात्त्राताश्रितान्वारिचरोऽपिनूनम् २३ पुरास्वयंभूरपिसंयमांभस्युदीर्णवातोर्मिरवैः कराले एकोरविंदात्पतितस्ततारतस्मात् भयाद्येनसनोऽस्तुपारः २४ यएकईशोनिजमाययानःससर्जयेनानुसृजाम विश्वम् वयंनयस्यापिपुरःसमीहितः पश्यामलिंगंपृथगीशमानिनः २५ योनःसपत्नैर्भृशमर्द्यमानान्देवर्षितिर्यङ्नृषुनित्यएव कृतावतारस्तनुभिःस्वमाययाकृत्वात्मसात्पातियुगेयुगेच २६ तमेवदेवंवयमात्मदैवतंपरंप्रधानंपुरुषंविश्वमन्यम् व्रजामसर्वेशरणंशरण्यंस्वानांसनोधास्यतिशंमहात्मा २७

दुर्गंसंकटंततार सएववारिचरोमत्स्यमूर्तिर्नोऽस्मानप्याश्रितान्सतः नूनंत्राताराक्षिष्यति २३ संयमांभसिप्रलयोदके उदीर्णैरुत्कटैः वातैर्येऊर्मयस्तेषांरवैः करालेभयंकरे अरविंदान्नाभिकमलात् पतितप्रायः एक असहायएवतस्मात् भयाद्येनततारसएवनःपारस्तारकोऽस्तु २४ किंचवयंभगवतैवसृष्टाः पालिताश्चबहुशः अतस्तमेवशरणंव्रजामेत्याहुः यएकइतित्रिभिः येनानुगृहीताः संतोविश्वंसृजामनतुयूयमेवस्रष्टारोनान्योऽस्माकमनुग्राहकोऽस्ति तस्यादर्शनात्तत्राहुः अस्मत्तः पुरः पूर्वमेवांतर्यामितयासमीहमानस्यापियस्यलिंगंरूपंनपश्यामः तत्रहेतुः पृथक्पृथगीशाइत्यभिमानिनः २५ देवादिषुउपेंद्रपरशुराममत्स्यरामादितनुभिः कृतावतारःसन् आत्मसात्कृत्वापातिच २६ आत्मभूतंदैवतम् कुतः विश्वात्मकम् तथाऽपिविकारंवारयंति अन्यम् विश्वात्मत्वेहेतुः परंकारणम् ननुप्रधानंपुरुषश्चविश्वस्यकारणंतत्राहुः प्रधानंपुरुषंचतदात्मकोऽपिसएवेत्यर्थः सएवनःशंविधास्यति २७

प्रतीच्यांदिशिहृदिप्रथममाविरभूत् २८ पुनश्चतंपुरो दृष्ट्वाईक्षणाह्लादेनविवशाअवनौदंडवत्पतिताः संतः शनैरुत्थायतुष्टुवुरित्यन्वयः कथंभूतंश्रीवत्सकौस्तुभौविनास्वतुल्यैःषोडशभिःसुनंदादिभिःपरितःसेवितम् उन्निद्रशरदंबुरुहवदीक्षणेयस्यतम् २९ ३० यज्ञोवीर्यंस्वर्गादिफलजननायसामर्थ्यंयस्यतस्मैनमः वयसे उन्ततफलपरिच्छेदककालात्मनेऽपि तद्विघातकेषुदैत्येषुअस्तंप्रक्षिप्तंचक्रंयेनएवंभूतैःप्रभावैःसुपुरुहूतयेशोभनबहुनाम्ने ३१ ननुममगुणातीतंरूपंविहायगुणोपाधिकंयज्ञवीर्यत्वादिकिमितिवर्ण्यतेतत्राहुः यत्तवगुणत्रयंयस्येशितुर्नियंतुस्त्रिगुणात्मकानांतिसृणांगतीनांपरमंपदंनिर्गुणस्वरूपंतद्धिसर्गस्यार्वाचीनःइदानींतनःहेधातः वेदितुंनार्हति अतःकेवलंतस्मैनमोऽस्तु ३२ मिताक्षराणिपद्यानिनमीयंतेहरेर्गुणाः इतिपद्यैरतुष्यंतःसद्योगद्येनतुष्टुवुः भक्त्युद्रेकेणबहुधासंबोध

श्रीशुकउवाच इतितेषांमहाराजसुराणामुपतिष्ठताम् प्रतीच्यांदिश्यभूदाविःशंखचक्रगदाधरः २८ आत्मतुल्यैःषोडशभिर्विना
श्रीवत्सकौस्तुभौ पर्युपासितमुन्निद्रशरदंबुरुहेक्षणम् २९ दृष्ट्वातमवनौसर्वईक्षणाल्हादविक्लवाः दंडवत्पतिताराजन्शनैरुत्थायतु
ष्टुवुः ३० देवाऊचुः नमस्तेयज्ञवीर्याय वयसेउततेनमः नमस्तेह्यस्तचक्राय नमःसुपुरुहूतये ३१ यत्तेगतीनांतिसृणामीशितुः
परमंपदम् नार्वाचीनोविसर्गस्यधातर्वेदितुमर्हति ३२ ॐ नमस्तेऽस्तुभगवन्नारायणवासुदेवादिपुरुषमहापुरुषमहानुभावपरममंगल
परमकल्याणपरमकारुणिककेवलजगदाधारलोकैकनाथसर्वेश्वरलक्ष्मीनाथपरमहंसपरिव्राजकैःपरमेणात्मयोगसमाधिनापरिभावित
परिस्फुटपारमहंस्यधर्मेणोद्घाटिततमःकपाटद्वारेचित्तेपावृतआत्मलोकेस्वयमुपलब्धनिजसुखानुभवोभवान् ३३ १ दुरवबोधइवतवायं
विहारयोगोयदशरणोऽशरीरइदमनवेक्षितास्मत्समवायआत्मनैवाविक्रियमाणेनसगुणमगुणःसृजसिपासिहरसि ३४ २ अथतत्रभवान्
किंदेवदत्तवदिहगुणविसर्गपतितः पारतंत्र्येणस्वकृतकुशलाकुशलंफलमुपाददाति अहोस्विदात्मारामउपशमशीलःसमंजसदर्शनउदास्त
इतिहवावनविदामः ३५ ३

यंतोदुर्ज्ञेयत्वंप्रपंचयंति भगवन्नित्यादि परमंमंगलंशुद्धोधर्मोयस्मिन् आत्मयोगेनाष्टांगेनयः समाधिश्चित्तैकाग्र्यंतेनपरिभावितःसुशीलितः परिस्फुटोयःपारमहंस्यधर्मोभगवद्भजनंतेनउद्घाटितंतमोरूपंकपाटंयस्मिन् तद्द्वारभूतेचित्तेअपावृतेकपाटे आत्मलोकेप्रत्यग्रूपेस्वयमेवोपलब्धमभिव्यक्तंयन्निजसुखंतदनुभवरूपोभवान् ३३ १ ननुकेवलानुभवरूपत्वेममसृष्ट्यादिकर्तृत्वंकथंतत्राहुः दुरवबोधइवतवायंविहारयोगःयदस्मात् अशरणोनिराश्रयः इदंविश्वम् अनवेक्षितोऽस्माकंसमवायोमेलनंसहाय्यंयेनसः ३४ २ दुर्ज्ञेयांतरमाहुः अथतत्रेति यथेहदेवदत्तोगृहादिनिर्मायतत्रस्वकृतशुभाशुभयोःफलमुपादत्तेएवंभवान्ब्रह्मस्वरूपोजीवरूपेणगुणविसर्गेपतितःसन्नुपाददाति यद्वासमंजसमप्रच्युतंदर्शनंचिच्छक्तिर्यस्यसभवानुदास्तेउदासीनःसाक्षितयावर्तनइति ३५ ३ ५ ५ ५ ५ ५ ५

तदेवंविरोधेनदुर्ज्ञेयत्वमुक्त्वातत्परिहारेणज्ञानप्रकारमाहुः नहीति विरुद्ध्य तइतिविरोधउभयंनविरुद्धमित्यर्थः नह्य न्यदृष्टांतेनत्वयिविकल्पोयुज्यते अतर्क्यैश्वर्यत्वादित्याहुः भगवतीति अपरिमितागुणगणायस्यतस्मिन्नीश्वरेस्वतंत्रेऽनवगाह्यमतर्क्यंमाहात्म्यंयस्यतस्मिन् विकल्पएवंवाएवंवेति वितर्कः किमत्रयुक्तमिति विचारइत्थमेवेति तत्रप्रमाणाभासास्तदनुग्राहकाः कुतर्काश्चार्वाचीनावस्तुस्वरूपासंस्पर्शिनोयेविकल्पादयस्तेयेषुशास्त्रेषु तैः कलिलंव्याकुलमंतःकरणमाश्रयोयस्य दुरवग्रहस्यतेनवादिनांविवादस्यानवसरेअगोचरे ननुश्रद्धामात्रमेतत् युक्तिरुच्यतांतत्राहुः उपरतोमायामयः संसारोयस्मिन्तस्मिन् केवलेऽप्यात्ममायामंतर्मध्ये निधाय कोन्वर्थः कर्तृत्वादिर्नसंभवतियदिवस्तुतःकर्तृत्वादिर्भवेत् तर्हिविरोधःस्यात् ननुनदस्तीत्याहुः स्वरूपद्वयाभावादिति ३६ ४ अनुग्रहनिग्रहादिकंतुतन्मतिभेदेनत्वन्मायया त्वयिस्फुरतीत्याहुः समाविषमाचमतिर्येषांतेषांमतमभिप्रायम् सर्पादिविषयाधीर्येषां यथारज्जुखंडस्तथातथाभवति यद्वाज्ञानमेवाविरोधंपुरुषमतिभेदेनदर्शयति समविषमेति ३७ ५ तदेवंविरोधंपरिहृत्यनिश्चितंपरमार्थमाहुः सएवहिनानारूपेणप्रतीतः वस्तुस्वरूपः सद्रूपः सर्वेषांगुणानांविषयाणामाभासैः प्रकाशैरुपलक्षितः ननुतैर्जीवएवोपलक्ष्यतेनसर्वप्रत्यगात्मत्वात् सर्वजीवांतर्यामित्वाज्जडतादात्म्याध्यासेनजीवस्यापिजडप्रायत्वात् नतेनविनाप्रकाशितइतिभावः पर्यवशेषितः नेतिनेतीत्यादिश्रुतिभिः ३८ ६ अतस्त्वद्भक्तिरेवपरमपुरुषार्थइत्याहुः अथहेति पर्यावर्तइत्यंतेनयस्मादेवंभूतस्त्वंपरमेश्वरःअथहवावअतएवहिहेमधुमथनपरमभागवताएतेत्वत्पदांभोजानुसेवांकथंमुहुर्मुहुर्विसृजंतीत्यन्वयः हियस्मात्स्वार्थेपुरुषार्थेकुशलाः निपुणाः अतएवआत्मात्वमेवप्रियःसुहृच्चयेषांतेसाधवोरागादिशून्याः तत्रहेतुःतवमहिमैवामृतरसस्तस्यसमुद्रस्तस्यविप्रुषाबिंदुमात्रेणसकृदपिलीढयाआस्वादितयास्वमनसिनिष्यंदमानमतिशयेनस्रवद्यन्निरंतरंसुखंतेनविस्मारितादृष्टश्रुतविषयाःसुखलेशाभासायेषांते अतएवभगवतित्वयिनितरांनिरंतरंनिर्वृतंचमनोयेषांते यत्रयस्यामनुसेवायांसत्याम् ३९ ७ प्रस्तुतंविज्ञापयंति त्रिभुवनेत्यादिनायावत्समाप्ति त्रिभुवनमात्मास्वरूपंभवनंचयस्यत्रिभुवनस्यात्माभवनंचेतिवात्रयोविक्रमायस्यत्रीँल्लोकान्नयतीतितथा त्रयाणांलोकानांमनोहरोऽनुभावोयस्य एवंचतुर्धासंबोध्याहुः तेषामनुपक्रमसमयःउद्यमकालोनभवतीतिमत्वाहेदंडधरपूर्वंयथादंडंदधर्थधृतवानसि एवमेवत्वाष्ट्रमपिजहियदिमन्यसेहंतुंयदीच्छसि ४० ८

नहिविरोधउभयं भगवत्यपरिगणितगुणगणईश्वरेऽनवगाह्यमाहात्म्येऽर्वाचीनविकल्पवितर्कविचारप्रमाणाभासकुतर्कशास्त्रकलिलांतःकरणाश्रयदुरवग्रहवादिनांविवादानवसरेउपरतसमस्तमायामयेकेवलएवात्ममायामंतर्धायकोन्वर्थोदुर्घटइवभवतिस्वरूपद्वयाभावात् ३६ ४ समविषममतीनांमतमनुसरसियथारज्जुखंडःसर्पादिधियाम् ३७ ५ सएवहिपुनःसर्ववस्तुस्वरूपःसर्वेश्वरःसकलजगत्कारणकारणभूतःसर्वप्रत्यगात्मत्वात्सर्वगुणाभासोपलक्षितएकएवपर्यवशेषितः ३८ ६ अथहवावतवमहिमामृतरससमुद्रविप्रुषासकृदवलीढयास्वमनसिनिष्यंदमानानवरतसुखेनविस्मारितदृष्टश्रुतविषयसुखलेशाभासाःपरमभागवताएकांतिनोभगवतिसर्वभूतप्रियसुहृदिसर्वात्मनिनितरांनिरंतरंनिर्वृतमनसःकथमुहवाएतेमधुमथनपुनःस्वार्थकुशलाःस्वात्मप्रियसुहृदःसाधवस्त्वच्चरणांबुजानुसेवांविसृजंतिनयत्रपुनरयंसंसारपर्यावर्तः ३९ ७ त्रिभुवनात्मभवनत्रिविक्रमत्रिनयनत्रिलोकमनोहरानुभावतवैवविभूतयोदितिजदनुजादयश्चापितेषामनुक्रमसमयोयमितिस्वात्ममाययासुरनरमृगमिश्रितजलचराकृतिभिर्यथापराधंदंडंदंडधरदधर्थएवमेनमपिभगवन्जहित्वाष्ट्रमुतयदिमन्यसे ४० ८

प्रथमंतावत् त्वदीयानामस्माकमंतस्तापंशमयितुमर्हसि तावकानामित्यत्रहेतुः हेपितः हेपितामह तवचरणनलिनयुगलध्यानेनैवानुबद्धो हृदयेनिगडः शृंखलायेषाम्
स्वलिंगविवरणेननिजमूर्तिप्रकटनेनस्वीकृतानाम् केनअनुकंपयाऽनुरंजितंसानुरागंचतदनुविशदरुचिरंचस्मितंतत्सहितेनावलोकेन तथाऽनुकंपयैवविगलितोमधुरो
मुखरसः प्रियवाक्सेवामृतकलातयाच ४१ ९ किंच अस्मदभिप्रायस्त्वयाज्ञायतएवकिमत्रास्माभिर्विज्ञापनीयमित्याहुः अथहेभगवन्तवास्माभिरिहकियान्वार्थ
विशेषोविज्ञापनीयःस्यादित्यन्वयः यथाहिरण्यरेतसोऽग्नेस्तदंशभूतैर्विस्फुलिंगादिभिः प्रकाशोनक्रियते तथातवास्माभिः कार्यार्थप्रकाशनंनकार्यमित्यर्थः अत्रहेतु
गर्भाणिविशेषणानि अखिलजगतामुत्पत्त्यादिषुनिमित्तायमानयादिव्यमाययाविनोदोयस्य अतएवसर्वजीवनिकायानामंतर्हृदयेषु ब्रह्मस्वरूपेणप्रत्यगात्मांतर्यामी
तद्रूपेणचबहिरपिप्रधानरूपेणदेशकालदेहावस्थानविशेषाननुलंघ्यानुभवतः कथंतेषामुपादानतयाउपलंभकतयाच उपादानस्योपलंभकतयेतिवा अतएवसर्वेषांप्र

अस्माकंतावकानांतवनतानांततततामहत्वच्चरणनलिनयुगलध्यानानुबद्धहृदयनिगडानांस्वलिंगविवरणेनात्मसात्कृतानामनुकंपानुरं
जितविशदरुचिरशिशिरस्मितावलोकेनविगलितमधुरमुखरसामृतकलयाचांतस्तापमनघार्हसिशमयितुम् ४१ ९ अथहभगवंस्तवा
स्माभिरखिलजगदुत्पत्तिस्थितिलयनिमित्तायमानदिव्यमायाविनोदस्यसकलजीवनिकायानामंतर्हृदयेषुबहिरपिचब्रह्मप्रत्यगात्मस्वरू
पेणप्रधानरूपेणचयथादेशकालदेहावस्थानविशेषंतदुपादानोपलंभकतयाऽनुभवतः सर्वप्रत्ययसाक्षिणआकाशशरीरस्यसाक्षात्परब्रह्म
णः परमात्मनः कियानिहवाअर्थविशेषोविज्ञापनीयः स्यात्विस्फुलिंगादिभिरिवहिरण्यरेतसः ४२ १० अतएवस्वयंतदुपकल्पयास्माकंभ
गवतःपरमगुरोस्तवचरणशतपलाशच्छायांविविधवृजिनसंसारपरिश्रमोपशमनीमुपसृतानांवयंयत्कामेनोपसादिताः ४३ ११ अथोईश
जहित्वाष्ट्रंग्रसंतंभुवनत्रयम् ग्रस्तानियेननः कृष्णतेजांस्यस्त्रायुधानिच ४४ हंसायदह्रनिलयायनिरीक्षकायकृष्णायमृष्टयशसेनिरुपक्र
माय सत्संग्रहायभवपांथनिजाश्रमाप्तावंतेपरीष्टगतयेहरयेनमस्ते ४५ श्रीशुकउवाच अथैवमीडितोराजन्सादरंत्रिदशैर्हरिः स्व
मुपस्थानमाकर्ण्यप्राहतानभिनंदितः ४६

त्ययानांबुद्ध्यादीनामपिसाक्षिणः साक्षित्वेहेतुः आकाशवत् अलिप्तंशरीरंस्वरूपंयस्य अलिप्तत्वेहेतुद्वयं सा
क्षात्परब्रह्मणोनिरुपाधेः परमात्मनःशुद्धसत्वमूर्तेश्च ४२ १० अतएवसर्वज्ञत्वाद्देववयंयत्कामेनयस्यकार्यस्य कामेनोपसादिताः प्रापिताः तदस्माकंकार्यंस्वय
मेवोपकल्पयसंपादयेति चरणमेवशतपलाशंकमलंतस्यच्छायांविविधैर्वृजिनैर्यः संसारपरिश्रमस्तस्योपशमकरीमुपसृतानांप्राप्तानाम् ४३ ११ पूर्वंभक्तेरु-
त्कर्षोक्तेस्तत्कामशंकामाभूदितिस्वकामंकथयंति अथोऽनंतरमेव ४४ शीघ्रंतद्बधायपुनःप्रणमंति हंसायशुद्धायहरयेआर्तिहरायतेनमः शुद्धत्वेहेतवः द
ह्रनिलयायहृदयाकाशनिकेतायनिरीक्षकायबुद्ध्यादिसाक्षिणे कृष्णायसदानंदरूपाय कृषिर्भूवाचकः शब्दोणश्चनिर्वृतिवाचकः तयोरैक्यंपरंब्रह्म कृष्णइ
त्यभिधीयते इतिनिरुक्तेः आर्तिहरत्वेहेतवः मृष्टंरुचिकरंयशोयस्य निरुपक्रमाय आदिशून्यायसद्भिःसंगृह्यतइति तथातस्मैभवपांथः भवरूपेपथिवर्तमा
नः तस्यजनस्यनिजाश्रमाप्तौस्वशरणप्राप्तौसत्यांसंसारस्यांतपरीष्टासर्वतःपूजिताउत्तमगतिः फलंयस्तस्मै ४५ अभिनंदितः संतोषितः ४६

मदीयमुपस्थानंस्तोत्रंतत्सहितयाविद्ययाज्ञानेनआत्मनऐश्वर्यमसंसारित्वंतस्यस्मृतिर्ययानहिविरोधउभयमित्यादिनाकर्तृत्वभोक्तृत्वादेर्मायिकत्वोक्तेः भक्तिश्चय याभवति ४७ अथाहभगवन्नित्यादिनाभक्तेःसर्वोत्कर्षोक्तेर्भक्तमभिनंदति किमिति ४८ यदुक्तंदेवैःस्वयंनदुपकल्पयास्माकमित्यादितत्संपादनंकृपालोर्ममानुचित मित्याशयेनाह नवेदेतिद्वाभ्याम् गुणेषुतत्त्वदर्शीतान्विषयान्तथाविधोऽज्ञएव ४९ कर्मनवक्तिप्रवृत्तिमार्गंनवक्तिहिअपथ्यंयथानरातिनददातिभिषक्तमः सद्वैद्यः५० एवंतत्त्वकथनेनानौचित्यंपरिहृत्यतदभिप्रायमनुस्मरन्नाह मघवन्निति विद्ययाव्रतैस्तपसाचसारंदृढंगात्रंशरीरंयाचतयाचध्वम् ५१ तत्रतदीयांविद्याऽनिशायमा ह सवाइतिद्वाभ्याम् एवंह्यत्रप्रसिद्धाकथानिशम्याथर्वणंदक्षंप्रवर्ग्यब्रह्मविद्ययोःदध्यंचंसमुपागम्यतमूचतुरथाश्विनौ भगवन्देहिनोविद्यामितिश्रुत्वासचाब्रवीत् कर्मण्यवस्थितोऽद्याहंपश्चाद्दास्यामिगच्छतम् तयोर्निर्गतयोरेवशक्रआगत्यतंमुनिम् उवाचभिषजोर्विद्यांमावदीरश्विनोर्मुने यदिमद्वाक्यमुल्लंघ्यब्रवीषि सहसैवते शिरश्छिंद्यांनसंदेहइत्युक्त्वासययौहरिः इंद्रेगतेतथाऽभ्येत्यनासत्यावूचतुर्द्विजम् तन्मुखादिंद्रगदितंश्रुत्वातावूचतुःपुनः अवांतरशिरश्छित्वापूर्वमश्व

श्रीभगवानुवाच प्रीतोऽहंवःसुरश्रेष्ठामदुपस्थानविद्यया आत्मैश्वर्यस्मृतिःपुंसांभक्तिश्चैवययामयि ४७ किंदुरापंमयिप्रीतेतथाऽपिविबुधर्षभाः मय्येकांतमतिर्नान्यन्मत्तोवांछतितत्त्ववित् ४८ नवेदकृपणःश्रेयआत्मनोगुणवस्तुदृक् तस्यतानिच्छतोयच्छेद्यदिसोऽपितथाविधः ४९ स्वयंनिःश्रेयसंविद्वान्नवक्त्यज्ञायकर्महि नरातिरोगिणोपथ्यंवांछतोहिभिषक्तमः ५० मघवन्यातभद्रंवोदध्यंचमृषिसत्तमम् विद्याव्रततपःसारंगात्रंयाचतमाचिरम् ५१ सवाअधिगतोदध्यङ्ङश्विभ्यांब्रह्मनिष्कलम् यद्वाअश्वशिरोनामतयोरमरतांव्यधात् ५२ दध्यङ्ङाथर्वणस्त्वष्ट्रेवर्माभेद्यंमदात्मकम् विश्वरूपाययत्प्रादात्त्वष्टायत्त्वमधास्ततः ५३ युष्मभ्यंयाचितोश्विभ्यांधर्मज्ञोऽङ्गानिदास्यति ततस्तैरायुधश्रेष्ठोविश्वकर्मविनिर्मितः ५४

स्यमस्तकम् संधास्यावस्ततोब्रूहितेनविद्यांचनौद्विज तस्मिन्निंद्रेणसंछिन्नेपुनःसंधायमस्तकम् निजंतेदक्षिणांदत्वागमिष्यावोयथागतम् एतत्श्रुत्वा तथोवाचदध्यङ्ङाथर्वणस्तयोःप्रवर्ग्यंब्रह्मविद्यांचसत्कृतोसत्यशंकितइति ततश्चायमर्थःदध्यङ्निष्कलंशुद्धंनिर्विकारंब्रह्मअधिगतःज्ञातवान् पाठांतरेतुनिष्कृतिनितरांकृतंभवतितंप्रवर्ग्यंचाधिगतःज्ञातवान्ततोऽश्विभ्यांप्रादादित्युत्तरस्यानुषंगःउपदिदेशेत्यर्थः कथंभूतंब्रह्मयद्वैअश्वशिरसाप्रोक्तत्वादश्वशिरो नामप्रसिद्धम् तयोरमरतांजीवन्मुक्तत्वंव्यधात् तथाचश्रुतिःअश्वस्यशीर्ष्णाप्रयदीमुवाचेति ५२ मदात्मकंवर्मश्रीनारायणकवचमधिगतइतिपूर्वस्यानुषंगः तत्रहेतुःयद्यस्मात्त्वष्ट्रेप्रादात्किंतत् यत्त्वष्टाविश्वरूपायपुत्रायप्रादात्कीदृशं यत्त्वंततोविश्वरूपात् अधाःधृतवानसि तदेवंविद्ययासारंगात्रंयाचध्वमित्यर्थः ५३ ननुप्रेष्ठंदेहंकथंदास्यतितत्राह युष्मभ्यमंगानिअस्थीनियाचितःसन्दास्यति यतोधर्मज्ञः विशेषतोऽश्विभ्यांशिष्यप्रीत्यादास्यति अस्थीनीत्यनेनहेयत्वंदर्शितंतैरस्थिभिर्विश्वकर्मणाविनिर्मितआयुधश्रेष्ठोवज्रोभविष्यतीतिशेषः ५४ ७ ७ ७ ७

येनभवान्वृत्रशिरोहर्ताहरिष्यति ममतेजसाउपबृंहितःसन् तेजश्चअस्त्राणिचसंपदश्चभूयः प्राप्स्यथ महाकायस्त्रिभुवनग्रासीसएवास्मान्हन्यादितिशंकाकु
लचित्तान्प्रत्याह मत्पराश्चकेऽपिनहिंसंति अतोयुष्माकंभद्रमेवेति ५५ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांनवमोऽध्यायः ९ दशमेकेशवादिष्टदध्यङ्ङस्थिजवज्रधृ
क् इंद्रोयुध्यतवृत्रेणसासुरेणसनिर्जरः १ १ मोदमानएवतन्मुखाद्धर्मंश्रोतुकामः प्रत्याचक्षाणइवोवाच २ अपीतिद्वाभ्याम् हेवृंदारकाः अपि किंसंस्थायांमृ
त्यौयेभिद्रोहोदुःखंतंनजानीथ ३ आत्मादेहः वयंजानीमएवकिंतुश्रीविष्णुरस्मन्मुखेन याचनइतिचेत्तत्राह याचतेविष्णवेऽपिदातुंकउत्सहेत ४ पुण्यश्लोकेरी
ड्यानिकर्माणियेषाम् ५ याचकोयदिवेदतर्हिनयाचेत् यदीश्वरः दानसमर्थश्चेत्तर्हिसोऽपिनेतिनाह अतोयथातवसंकटंस्वार्थपरानजानीमः एवंप्रत्याचक्षमा-

येनवृत्रशिरोहर्तामत्तेजउपबृंहितः तस्मिन्विनिहतेयूयंतेजोऽस्त्रायुधसंपदः भूयःप्राप्स्यथभद्रंवोनहिंसंतिचमत्परान् ५५ इतिश्री
भागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेनवमोऽध्यायः ९ श्रीशुकउवाच इंद्रमेवंसमादिश्यभगवान्विश्वभावनः पश्यतामनिमेषाणा
तत्रैवांतर्दधेहरिः १ तथाभियाचितोदेवैरृषिराथर्वणोमहान् मोदमानउवाचेदंप्रहसन्निवभारत २ अपिवृंदारकायूयंनजानीथशरीरिणा
म् संस्थायांयस्त्वभिद्रोहोदुःसहश्चेतनापहः ३ जिजीविषूणांजीवानामात्माप्रेष्ठइहेप्सितः कउत्सहेततंदातुंभिक्षमाणायविष्णवे ४ देवा
ऊचुः किंनुतद्दुस्त्यजंब्रह्मन्पुंसांभूतानुकंपिनाम् भवद्विधानांमहतांपुण्यश्लोकेड्यकर्मणाम् ५ ननुस्वार्थपरोलोकोनवेदपरसंकट
म् यदिवेदनयाचेतनेतिनाहयदीश्वरः ६ ऋषिरुवाच धर्मंवःश्रोतुकामेनयूयंमेप्रत्युदाहृताः एषवःप्रियमात्मानंत्यजंतंसंत्यजा
म्यहम् ७ योध्रुवेणात्मनानाथानधर्मंनयशःपुमान् ईहेतभूतदययासशोच्यःस्थावरैरपि ८ एतावानव्ययोधर्मःपुण्यश्लोकैरुपासितः
योभूतशोकहर्षाभ्यामात्माशोचतिहृष्यति ९ अहोदैन्यमहोकष्टंपारक्यैःक्षणभंगुरैः यन्नोपकुर्यादस्वार्थैर्मर्त्यःस्वज्ञातिविग्रहैः १० श्री
शुकउवाच एवंकृतव्यवसितोदध्यङ्ङाथर्वणस्तनुम् परेभगवतिब्रह्मण्यात्मानंसंनयन्जहौ ११ यताक्षासुमनोबुद्धिस्तत्त्वदृग्ध्व
स्तबंधनः आस्थितःपरमंयोगंनदेहंबुबुधेगतम् १२ अथेंद्रोवज्रमुद्यम्यनिर्मितंविश्वकर्मणा मुनेःशुक्तिभिरुत्सिक्तोभगवत्तेजसान्वि
तः १३ वृतोदेवगणैःसर्वैर्गजेंद्रोपर्यशोभत स्तूयमानोमुनिगणैस्त्रैलोक्यंहर्षयन्निव १४

णः त्वंमत्संकटंनजानासीतिभावः ६ मेमयाप्रत्युदाहृताः प्रत्युक्ताः मांत्यजंतंत्यक्तायांतमात्मानंदेहम् ७ अध्रुवेणात्मनादेहेनहेनाथाः ८ भूतानांशोकेनशोच
तिहर्षेणप्रहृष्यतियआत्मास्वयंतस्ययोधर्मः एतावानेवाव्ययइत्यर्थः ९ पारक्यैःश्वसृगालादिभक्ष्यैः अस्वार्थैः आत्मोपयोगशून्यैः स्वंवित्तंज्ञातयःपुत्रादयः
विग्रहोदेहः तैर्नोपकुर्यादितियत् १० कृतंव्यवसितंनिश्चयोयेन आत्मानंक्षेत्रज्ञंसन्नयन्नेकीकुर्वन् तनुंजहौ ११ यताअक्षादयोयेनतत्वंपश्यतीतितथाध्वस्ता
निबंधनानियस्य १२ अथेंद्रःअशोभतेत्युत्तरेणान्वयः मुनेःशक्तिभिः अस्थिभिर्निर्मितम् उत्सिक्तःऊर्जितःमुनेःशक्तिभिरितिवापाठः १३ १४

वृत्रमभ्यद्रवच्छेतुमसुरानीकयूथपैः पर्यस्तमोजसाराजन्क्रुद्धोरुद्रइवांतकम् १५ ततःसुराणामसुरैरणःपरमदारुणः त्रेतामुखेनर्मदायामभवत्प्रथमेयुगे १६ रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यांपितृवन्हिभिः मरुद्भिरृभुभिःसाध्यैर्विश्वेदेवैर्मरुत्पतिम् १७ दृष्ट्वावज्रधरंशक्रंरोचमानंस्वमायया नामृष्यन्नसुराराजन्मृधेवृत्रपुरःसराः १८ नमुचिःशंबरोनर्वाद्विमूर्धाऋषभोऽम्बरः हयग्रीवःशंकुशिराविप्रचित्तिरयोमुखः १९ पुलोमावृषपर्वाचप्रहेतिर्हेतिरुत्कलः दैतेयादानवायक्षारक्षांसिचसहस्रशः २० सुमालिमालिप्रमुखाःकार्तस्वरपरिच्छदाः प्रतिषिध्येंद्रसेनाग्रंमृत्योरपिदुरासदम् २१ अभ्यर्दयन्नसंभ्रांताःसिंहनादेनदुर्मदाः गदाभिःपरिघैर्बाणैःप्रासमुद्गरतोमरैः २२ शूलैःपरश्वधैःखड्गैःशतघ्नीभिर्भुशुंडिभिः सर्वतोवाकिरंछस्त्रैरस्त्रैश्चविबुधर्षभान् २३ नतेदृश्यंतसंछन्नाःशरजालैःसमंततः पुंखानुपुंखपतितैर्ज्योतींषीवनभोघनैः २४ नतेशस्त्रास्त्रवर्षौघाह्यासेदुःसुरसैनिकान् छिन्नाःसिद्धपथेदेवैर्लघुहस्तैःसहस्रधा २५ अथक्षीणास्त्रशस्त्रौघागिरिशृंगद्रुमोपलैः अभ्यवर्षन्सुरबलंचिच्छिदुस्तांश्चपूर्ववत् २६ तानक्षतान्स्वस्तिमतोनिशाम्यशस्त्रास्त्रपूगैरथवृत्रनाथाः द्रुमैर्दृषद्भिर्विविधाद्रिशृंगैरविक्षतांस्तत्रसुरिंद्रसैनिकान् २७ सर्वेप्रयासाअभवन्विमोघाःकृताःकृतादेवगणेषुदैत्यैः कृष्णानुकूलेषुयथामहत्सुक्षुद्रैःप्रयुक्तारुशतीरूक्षवाचः २८ तेस्वप्रयासंवितथंनिरीक्ष्यहरावभक्ताहतयुद्धदर्पाः पलायनायाजिमुखेविसृज्यपतिंमनस्तेदधुरात्तसाराः २९ वृत्रोऽसुरांस्ताननुगान्मनस्वीप्रधावतःप्रेक्ष्यबभाषएतत् पलायितंप्रेक्ष्यबलंचभग्नंभयेनतीव्रेणविहस्यवीरः ३० कालोपपन्नांरुचिरांमनस्विनामुवाचवाचंपुरुषप्रवीरः हेविप्रचित्तेनमुचेपुलोमन्मयानर्वन्शंबरमेशृणुध्वम् ३१ जातस्यमृत्युर्ध्रुवएषसर्वतःप्रतिक्रियायस्यनचेहक्लृप्ता लोकोयशश्चाथततोयदिह्यमुंमृत्युंवरंकोनवृणीतयुक्तम् ३२

असुरानीकानांयूथपैः पर्यस्तंपरिवृतम् १५ रणःसंग्रामः प्रथमेचतुर्युगेत्रेतायुगस्यमुखेआरंभे १६ १७ नामृष्यन्नासहंत १८ १९ २० २१ २२ शतघ्नीचचतुर्हस्तालोहकंटकसंचिता भुशुंडीसर्वतोलोहकंटकानुक्रमोन्नतेत्यभिधानम् २३ पुंखोमूलदेशः एकस्यमूलदेशमनुतत्संलग्नोपरस्यपुंखोयथाभवतितथा नभस्यैर्घनैर्ज्योतींषीवेत्यनेन तेषांतदप्राप्तिःसूचिता २४ तामेवाह नतइति शस्त्राणामस्त्राणांचयानिवर्षाणितेषामोघाः नासेदुःनप्रापुः सिद्धपथेआकाशे २५ क्षीणाअस्त्राणांचशस्त्राणांचओघायेषाम् गिरिशृंगैर्द्रुमैरुपलैश्च २६ तानिंद्रसैनिकान् शस्त्राणामस्त्राणांचपूगैः समूहैरक्षतानक्षतशून्यान्स्वस्तिमतःसुखिनः द्रुमादिभिश्च अविक्षतान्निशम्यदृष्ट्वा वृत्रोनाथोयेषांते नत्रसुःभीताः २७ कृताः कृताःपुनःपुनः कृताः कृष्णोऽनुकूलोयेषांतेषुदेवगणेषु रुशतीः रुशत्यः अकल्याण्यः रूक्षाः परुषावाचोयथामहत्सुक्षोभकर्त्र्योनभवंतितद्वत् २८ हतोयुद्धेदर्पोयेषाम् आत्तः परैर्गृहीतःसारोधैर्यंयेषांते अतिप्रसिद्धा अपिनदैत्याएवते इत्यस्यापौनरुक्त्यं आजिमुखेयुद्धारंभे पतिंविसृज्यपलायनायमनोदधुः यतोहरावभक्ताः २९ प्रधावतः पलायमानान् प्रेक्ष्य आदावेवतीव्रेणभयेनपलायितंभग्नंचतद्बलंसैन्यंतच्चप्रेक्ष्यएतद्वक्ष्यमाणंबभाषे ३० तदेवविशिनष्टि कालोपपन्नामवसरोचिताम् मनस्विनांरुचिराम् हेमय हेअनर्वन् मेवाचंशृणुत ३१ ततोमृत्योरिहयशःलोकःस्वर्गश्चयदिस्यात् अथतर्हिअमुंमृत्युंयुक्तंसमीचीनंप्राप्तम् ३२

ब्रह्मसंधारणयाकलेवरंजह्यादितियत् सएकोमृत्युःवीरशयोरणभूमौ अनिवृत्तःअपराङ्मुखः सन्जह्यादितियत् सएवैकः तौद्वाविहशास्त्रेसंमतौमृत्यू तथाचस्मृतिः
द्वाविमौपुरुषौलोकेसूर्यमंडलभेदिनौ परिव्राड्योगयुक्तश्चरणेचाभिमुखोहतइति ३३ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांदशमोऽध्यायः १० एकादशेतुवृत्रस्य युध्यमान
स्यवज्रिणा भक्तिज्ञानबलोदर्काश्चित्रावाचोऽनुवर्णिताः १ शंसतः कथयतः पत्युर्वचः १ कालानुकूलैः कलानुवर्तिभिः काल्यमानांविद्राव्यमाणाम् २ अमर्षी असह
मानः तांस्त्रिदशान्निवार्यनिर्भर्त्स्यचेदंवक्ष्यमाणमुवाच ३ तदेवाहद्वाभ्याम् मातुरुच्चरितैः पुरीषप्रायैः प्रथमांतपाठेदेवानांसंबोधनम् पृष्ठतोहतैर्दैत्यैः किंनकिंचित् न

द्वौसंमताविहमृत्यूदुरापौयद्ब्रह्मसंधारणयाजितासुः कलेवरंयोगरतोविजह्याद्यदग्रणीर्वीरशयेनिवृत्तः ३३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे
षष्ठस्कंधेदशमोऽध्यायः १० श्रीशुकउवाच तएवंशंसतोधर्मंवचःपत्युरचेतसः नैवागृह्णन्भयत्रस्ताःपलायनपरानृप १ विशी
र्यमाणांपृतनामासुरीमसुरर्षभः कालानुकूलैस्त्रिदशैःकाल्यमानामनाथवत् २ दृष्ट्वातप्यतसंक्रुद्धइंद्रशत्रुरमर्षितः तान्निवार्यौजसाराज
न्निर्भर्त्स्येदमुवाचह ३ किंवउच्चरितैर्मातुर्धावद्भिःपृष्ठतोहतैः नहिभीतवधःश्लाघ्योनस्वर्ग्यःशूरमानिनाम् ४ यदिवःप्रधनेश्रद्धासारंवाक्षुल्ल
काहृदि अग्रेतिष्ठतमात्रंमेनचेद्ग्राम्यसुखेस्पृहा ५ एवंसुरगणान्क्रुद्धोभीषयन्वपुषारिपून् व्यनदत्सुमहाप्राणोयेनलोकाविचेतसः ६ ते
नदेवगणाःसर्वेवृत्रविस्फोटनेनवै निपेतुर्मूर्छिताभूमौयथैवाशनिनाहताः ७ ममर्दपद्भ्यांसुरसैन्यमातुरंनिमीलिताक्षंरणरंगदुर्मदः गांकं
पयन्नुद्यतशूलओजसानालंवनंयूथपतिर्यथोन्मदः ८ विलोक्यतंवज्रधरोऽत्यमर्षितःस्वशत्रवेऽभिद्रवतेमहागदाम् चिक्षेपतामापततींसु
दुःसहांजग्राहवामेनकरेणलीलया ९ सइंद्रशत्रुःकुपितोभृशंतयामहेंद्रवाहंगदयोग्रविक्रमः जघानकुंभस्थलउन्नदन्मृधेतत्कर्मसर्वेसमपू
जयन्नृप १० ऐरावतोवृत्रगदाऽभिमृष्टोविघूर्णितोऽद्रिःकुलिशाहतोयथा अपासरद्भिन्नमुखःसहेंद्रोमुंचन्नसृक्सप्तधनुर्भृशार्तः ११ नसन्नवा
हायविषण्णचेतसेप्रायुंक्तभूयःसगदांमहात्मा इंद्रोऽमृतस्यंदिकराभिमर्शवीतव्यथःक्षतवाहोऽवतस्थे १२ सतंनृपेंद्राहवकाम्ययारिपुंवज्रा
युधंभ्रातृहणंविलोक्य स्मरंश्चतत्कर्मनृशंसमंहःशोकेनमोहेनहसन्जगाद १३

यशोनापिधर्मः तदेवाह नहीति ४ प्रधनेसंग्रामे सारंधैर्यंहृदि चेत्तर्हि हेक्षुल्लकाः क्षुद्राः मात्रंक्षणमात्रमग्रेतिष्ठत नचेदिहलोकभोगेस्पृहाऽस्ति ५ सुरगणा
न्रिपून्सुमहान् प्राणोबलंयस्य येनविचेतसोबभूवुः ६ वृत्रस्यविस्फोटनेननादेन ७ उद्यतंशूलंयेन नालंवनंनलानांवनंउद्धतोमदोयस्यसयूथपतिः गजोया
थामर्दयति ८ ९ १० सप्तधनुः प्रमाणंदेशम् ११ सन्नोऽवसन्नोवाहोयस्य तस्मैनप्रायुंक्त अमृतस्यंदी अमृतस्रावीयः स्वकरः तेनाभिमर्शः स्पर्शः तेनवी
तव्यथोगतदुःखः क्षतोवाहोयस्येंद्रस्य सतथाभूतोऽवतस्थे १२ सवृत्रः हेनृपेंद्र आहवकाम्ययायुद्धेच्छयाऽवस्थितम् भ्रातृहणंभ्रातरंविश्वरूपंतस्यहंतारम्
नृशंसंक्रूरंतदंहः पापंतस्यकर्मस्मरन् १३

योब्रह्महाब्राह्मणंहतवान् विशेषतः स्वगुरुंममचभ्रातरम् सभवानग्रतः समवस्थितः एतद्दिष्ट्याभद्रंजातम् दिष्ट्येत्यव्ययंहेअसत्तममभच्छूलेननिर्भिन्नंदृष
तुल्यंहृत्हृदयंयस्यतेनत्वयानिर्भिन्नभूतेन अद्यअचिरादेवभ्रातुरनृणोहंस्यांएतच्चदिष्ट्या १४ स्वर्गकामोयोभवान् अहमश्ववत् स्वर्गकामोयाज्ञिकः पशोरिवेति
वा १५ तंत्वामस्पृष्टवह्निमदग्धदेहंसमदंति वर्तमानसामीप्येवर्तमानवन्निर्देशः १६ अन्येऽपिअज्ञाइहत्वात्वांनृशंसमतुमत्युद्युद्यतास्त्राः संतोयदिप्रहरंतितैर्भू
तनाथान्भैरवादीन्यक्ष्यामि कथंभूतैः निशातंतीक्ष्णीकृतंयन्ममत्रिशूलंतेननिर्भिन्नोगलोयेषांतैः १७ अथोअथवाहरेभोइंद्रयदिभवानेवममशिरोहर्ताहरि
ष्यतितत्रतथासति अनृणोविमुक्तकर्मबंधःसन् तेभ्योबलिंदेहेनविधायमनस्विनांपादरजः प्रपत्स्येधीराणांपदंप्राप्स्यामि १८ जीवितादपिमृत्युरेवमामाभिमत
इत्याशयेनाह सुरेशेति नहिनोषिनहिक्षिपसि गदेवविफलोयास्यतीतिसंशयंमाकार्षीः कृपणादर्थः प्रयोजनंयस्याः सायाञ्चायथातथानस्यात् १९ अमोघत्वे

वृत्रउवाच दिष्ट्याभवान्मेसमवस्थितोरिपुर्योब्रह्महागुरुहाभ्रातृहाच दिष्ट्यानृणोऽद्याहमसत्तमत्वयामच्छूलनिर्भिन्नदृषद्धृदाऽ
चिरात् १४ योनोऽग्रजस्यात्मविदोद्विजातेर्गुरोरपापस्यचदीक्षितस्य विश्रभ्यखड्गेनशिरांस्यवृश्चत्पशोरिवाकरुणःस्वर्गकामः १५ ह्रीश्री
दयाकीर्तिभिरुज्झितंत्वांस्वकर्मणापुरुषादैश्चगर्ह्यम् कृच्छ्रेणमच्छूलविभिन्नदेहमस्पृष्टवन्हिंसमदंतिगृध्राः १६ अन्येऽनुयेत्वेहनृशंसम-
ज्ञायेद्युद्यतास्त्राः प्रहरंतिमह्यम् तैर्भूतनाथान्सगणान्निशातत्रिशूलनिर्भिन्नगलैर्यजामि १७ अथोहरेमेकुलिशेनवीरहर्ताप्रमथ्यैव-
शिरोयदीह तत्रानृणोभूतबलिंविधायमनस्विनांपादरजःप्रपत्स्ये १८ सुरेशकस्मान्नहिनोषिवज्रंपुरःस्थितेवैरिणिमय्यमोघम् मासंशयि
ष्ठानगदेवव्रजंस्यान्निष्फलंकृपणार्थेवयाञ्चा १९ नन्वेषवज्रस्तवशक्रतेजसाहरेर्दधीचेस्तपसाचतेजितः तेनैवशत्रुंजहिविष्णुयंत्रितो
यतोहरिर्विजयःश्रीर्गुणास्ततः २० अहंसमाधायमनोयथाहसंकर्षणस्तच्चरणारविंदे त्वद्वज्ररंहोलुलितग्राम्यपाशोगतिंमुनेर्याम्यपवि-
द्धलोकः २१ पुंसांकिलैकांतधियांस्वकानांयाःसंपदोदिविभूमौरसायाम् नरातियद्द्वेषउद्वेगआधिर्मदःकलिर्व्यसनंसंप्रयासः २२ त्रैवर्गि
कायासविघातमस्मत्पतिर्विधत्तेपुरुषस्यशक्र ततोऽनुमेयोभगवत्प्रसादोयोदुर्लभोऽकिंचनगोचरोऽन्यैः २३

हेतुंवदन्तंप्रोत्साहयति नन्विति तेजितस्तीक्ष्णीकृतः शत्रुंमांजहि विष्णुनायंत्रितः प्रेरितः २० हननेनममपीडास्यादित्यपिमांसंशयिष्ठाइत्याह अहमिति
संकर्षणोमत्पतिर्यथाहतथातदीयचरणारविंदेमनः समाधायमुनेर्योगिनोगतिमहंयास्यामि तववज्रस्यरंहसालुलितः छिन्नोग्राम्यपाशोविषयभोगलक्ष
णोयस्यअपविद्धलोकः त्यक्तदेहः २१ तर्हिभगवान्संकर्षणः स्वभृत्यायमह्यमेवस्वर्गादिसंपदोदास्यतीत्यपिमासंशयिष्ठाइत्याह पुंसामिति स्वर्गेभूमौरसा
तलेचयाःसंपदस्ताः किलनिश्चितंनरातिनददाति तत्रहेतुः यतयाभ्यः द्वेषादयोभवंति २१ तर्हिस्वभक्तस्यकिंविधत्तेतत्राह त्रैवर्गिकोधर्मार्थकामविषयोयआ
यासस्तस्यविघातंविधत्ते ततआयासोपरमादनुमेयः नत्वैश्वर्यादिनाअतः सम्यक्भगवत्प्रसादाभावात् तवसंपदोभविष्यंतीतिभावः २३

एवमिंद्रायस्वाभिप्रायंनिवेद्यभगवंतंप्रार्थयते अहमिति तवपादावेवएकंमूलमाश्रयोयेषांतेषांदासानामनुदासः भूयोभविताऽस्मिभविष्यामिभवेयम् असुपतेः प्राणनाथस्यतवगुणान्ममनः स्मरतुवागपितानेवकीर्तयतु कायस्तवैवकर्मकरोतु २४ ननुकिंदास्येनतुभ्यंमहाफलानिदास्यामितत्राह नाकपृष्ठंध्रुवपदंब्रह्मलोकादिकिंचन हेसमंजसनिखिलसौभाग्यनिधेत्वात्वांविरहय्यपृथक्कृत्यनकांक्षेनेच्छामि २५ तर्हिकिमिच्छसितदाह अजातपक्षाः खगाः घूकादिभिः पीडितायथामातरंयथाचदाम्नाबद्धाः बालवत्साः स्तन्यंयथाचव्युषितंदूरदेशगतंप्रियंकामेनविषण्णाप्रिया तथामेमनस्तापत्रयपीडितंकर्मभिर्बद्धंचकामादिभिर्विषण्णंचत्वांदिदृक्षते द्रष्टुमिच्छसीत्यर्थः २६ उत्तमश्लोकस्यतवजनेषुभक्तेष्वेवसख्यंभूयात् त्वन्मायया देहादिष्वासक्तचित्तस्यभूयोपितेषा-

अहंहरेतवपादैकमूलदासानुदासोभविताऽस्मिभूयः मनःस्मरेतासुपतेर्गुणांस्तेगृणीतवाक्कर्मकरोतुकायः २४ ननाकपृष्ठंनचपारमेष्ठ्यं
नसार्वभौमंनरसाधिपत्यम् नयोगसिद्धीरपुनर्भवंवासमंजसत्वाविरहय्यकांक्षे २५ अजातपक्षाइवमातरंखगाःस्तन्यंयथावत्सतराःक्षु
धार्ताः प्रियंप्रियेवव्युषितंविषण्णामनोरविंदाक्षदिदृक्षतेत्वाम् २६ ममोत्तमश्लोकजनेषुसख्यंसंसारचक्रेभ्रमतःस्वकर्मभिः त्वन्मायया-
त्मात्मजदारगेहेष्वासक्तचित्तस्यननाथभूयात् २७ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकादशोऽध्यायः ११ ऋषिरुवाच
एवंजिहासुर्नृपदेहमाजौमृत्युंवरंविजयान्मन्यमानः शूलंप्रगृह्याभ्यपतत्सुरेंद्रंयथामहापुरुषंकैटभोप्सु १ ततोयुगांताग्निकठोरजिह्वमावि
ध्यशूलंतरसासुरेंद्रः क्षिप्त्वामहेंद्रायविनद्यवीरोहतोऽसिपापेतिरुषाजगाद २ खआपतत्तद्विचलद्ग्रहोल्कवन्निरीक्ष्यदुःप्रेक्ष्यमजातविक्लवः
वज्रेणवज्रीशतपर्वणाच्छिनद्भुजंचतस्योरगराजभोगम् ३ छिन्नैकबाहुःपरिघेणवृत्रःसंरब्धआसाद्यगृहीतवज्रम् हनौतताडेंद्रमथामरे
भंवज्रंचहस्तान्न्यपतन्मघोनः ४ वृत्रस्यकर्मातिमहाद्भुतंतत्सुरासुराश्चारणसिद्धसंघाः अपूजयंस्तत्पुरुहूतसंकटंनिरीक्ष्यहाहेतिविचुक्रु
शुर्भृशम् ५ इंद्रोनवज्रंजगृहेविलज्जितश्च्युतंस्वहस्तादरिसन्निधौपुनः तमाहवृत्रोहरआत्तवज्रोजहिस्वशत्रुंनविषादकालः ६ युयुत्सतां
कुत्रचिदाततायिनांजयःसदैकत्रनवैपरात्मनाम् विनैकमुत्पत्तिलयस्थितीश्वरंसर्वज्ञमाद्यंपुरुषंसनातनम् ७ लोकाःसपालायस्येमे
श्वसंतिविवशावशे द्विजाइवशिचाबद्धाःसकालइहकारणम् ८

सक्तिर्नभूयात् २७ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांएकादशोऽध्यायः ११ द्वादशेऽतिविषण्णेनरचयसुत्साहितेनतु महेंद्रेणमहायुद्धेवृत्रस्यवधईर्यते १ महापुरुषंश्रीविष्णुम् अप्सुप्रलयोदके १ युगांताग्निवत् कठोराजिह्वाशिखायस्यतत् आविध्य भ्रामयित्वा २ तत् खेआपतत् आगच्छत् विचलत् परिभ्रमत् ग्रहश्चउल्काच ग्रहोल्कंतद्वत् दुष्प्रेक्ष्यम् शतंपर्वाणियस्य तेनउरगराजोवासुकिः तस्यभोगोदेहस्तदाकारम् ३ हनौकपोलप्रांते अमरेभमैरावतंच ४ ५ पुनश्चतमाहवृत्रः हेहरेइंद्र ६ सदाजयोनैवकिंतुकुत्रचिज्जयः एकत्रकुत्रचित् नैव यद्वाकुत्रचिदपियुयुत्सतांसदाजयोनैवकिंतु एकत्रैवकदाचिदेवेत्यर्थः परोदेहआत्मायेषांपराधीनात्मनामितिवा आद्यमनादिंसनातनंनित्यम् ७ पराधीनतामेवाह लोकाइतिसप्तभिः यस्यवशेस्थिताः स्वयंविवशाःसंतःश्वसंतिचेष्टंते द्विजाःपक्षिणः शिचाजालेनकालःकलयतीति भगवान् इहजयादौकारणम् ८

ओजआदिरूपंकालंतंहेतुमज्ञाय अविज्ञायजडंसंतमात्मानंदेहंहेतुंमन्यते ९ १० ननुस्वारंभकप्रधानपुरुषादितंत्राणीतियुक्तंतत्राह पुरुषइति व्यक्तंमहत्तत्व-
मात्मा अहंकारः ११ ननुस्वकर्मद्वाराजीवएवसृष्ट्यादिहेतुरितिमीमांसकामन्यंतेतत्राह एवमविद्वान् अनीशमेवात्मानंईश्वरंस्वतंत्रंमन्यते ननुपित्रादयःस्रष्टारोदृश्यं
तेव्याघ्रादयस्तुहंतारस्तत्राह भूतैरिति स्वयमीश्वरः १२ ननुत्वयापराजितस्यममजयादिशंकैवनास्तिकिमितिमांबलात् युद्धेप्रवर्त्तयसितत्राह आयुरिति तत्काले
जयादिकालेविपर्ययाः अकीर्त्यादयः १३ यस्मादेवंसर्वमीश्वराधीनंतस्मात्समःस्याद्धर्षविषादहीनोभवेत् १४ समदृष्टावुपायमाह सत्वमिति हर्षादिभिर्नबध्यते

ओजःसहोबलंप्राणममृतंमृत्युमेवच तमज्ञायजनोहेतुमात्मानंमन्यतेजडम् ९ यथादारुमयीनारीयथायंत्रमयोमृगः एवंभूतानिमघव
न्नीशतंत्राणिविद्धिभोः १० पुरुषःप्रकृतिर्व्यक्तमात्माभूतेंद्रियाशयाः शक्नुवंत्यस्यसर्गादौनविनायदनुग्रहात् ११ अविद्वानेवमात्मानंमन्य
तेनीशमीश्वरम् भूतैःसृजतिभूतानिग्रसतेतानितैःस्वयम् १२ आयुःश्रीःकीर्तिरैश्वर्यमाशिषःपुरुषस्ययाः भवंत्येवहितत्कालेयथानि
च्छौविपर्ययाः १३ तस्मादकीर्तियशसोर्जयापजययोरपि समःस्यात्सुखदुःखाभ्यांमृत्युजीवितयोस्तथा १४ सत्वंरजस्तमइतिप्रकृतेर्नात्म
नोगुणाः तत्रसाक्षिणमात्मानंयोवेदनसबध्यते १५ पश्यमांनिर्जितंशत्रुवृक्णायुधभुजंमृधे घटमानंयथाशक्तितवप्राणजिहीर्षया १६
प्राणग्लहोऽयंसमरइष्वक्षोवाहनासनः अत्रनज्ञायतेऽमुष्यजयोऽमुष्यपराजयः १७ श्रीशुकउवाच इंद्रोवृत्रवचःश्रुत्वागतालीक
मपूजयत् गृहीतवज्रःप्रहसंस्तमाहगतविस्मयः १८ अहोदानवसिद्धोऽसियस्यतेमतिरीदृशी भक्तःसर्वात्मनात्मानंसुहृदंजगदीश्वर
म् १९ भवानतार्षीन्मायांवैवैष्णवींजनमोहिनीम् यद्विहायासुरंभावंमहापुरुषतांगतः २० खल्विदंमहदाश्चर्यंयद्रजःप्रकृतेस्तव वासु
देवेभगवतिसत्वात्मनिदृढामतिः २१ यस्यभक्तिर्भगवतिहरौनिःश्रेयसेश्वरे विक्रीडतोऽमृतांभोधौकिंक्षुद्रैःखातकोदकैः २२ श्रीशु
कउवाच इतिब्रुवाणावन्योन्यंधर्मजिज्ञासयानृप युयुधातेमहावीर्याविंद्रवृत्रौयुधांपती २३ आविध्यपरिघंवृत्रःकार्ष्णायसमरिं
दमः इंद्रायप्राहिणोद्घोरंवामहस्तेनमारिष २४ सतुवृत्रस्यपरिघंकरंचकरभोपमम् चिच्छेदयुगपद्देवोवज्रेणशतपर्वणा २५ दोर्भ्यामु
त्कृत्तमूलाभ्यांबभौरक्तस्रवोऽसुरः छिन्नपक्षोयथागोत्रःखाद्भ्रष्टोवज्रिणाहतः २६ कृत्वाधरांहनुंभूमौदैत्योदिव्युत्तरांहनुम् नभोगंभीर
वक्त्रेणलेलिहोल्बणजिव्हया २७

१५ हर्षविषादनिवृत्त्यैतवाहमेवगुरुरित्याह पश्येति वृक्णमायुधंभुजश्चयस्य १६ अनियतत्वंद्यूतकरूपेणोपसंहरति
प्राणएवग्लहःपणोयस्मिन् इषवएवाक्षाः यस्यवाहनान्येवतत्तत्रचाल्यमानानिआसनानिफलकायस्मिन् १७ गतालीकंनिष्कपटम् १८ भक्तःसेवितवानसि १९
२० २१ तस्यतवखातकोदकैः गर्तादिजलतुल्यैःस्वर्गादिभिःकिम् २२ युद्धानांसंग्रामाणांपतीमुख्यौ २३ हेमारिषश्रेष्ठराजन् २४ २५ उत्कृत्तंमूलंययोस्ताभ्याम्
रक्तंस्रवतीतितथागोत्रःपर्वतः २६ कृत्वाधरामित्यादेर्जग्रासेतितृतीयेनान्वयः नभोवद्गंभीरेणवक्त्रेणलेलिहःसर्पःतद्वत् उल्बणयाजिव्हया २७ ८२

कालकल्पाभिः ग्रसन् चालयन् २८ निर्जरयन् चूर्णयन् २९ महाप्राणोमहाबलः महावीर्योमहाप्रभावः ३० महापुरुषेणकवचरूपेणश्रीनारायणेनसन्नद्धोदंशितः
योगबलेनमायाबलेनच ३१ बलभित् इंद्रः उच्चकर्तचिच्छेद ३२ तस्यकंधरंकंधराम् आशुवेगः अतिवेगवान् ज्योतिषांसूर्यादीनाम् अयनेदक्षिणोत्तरगति
रूपेसंवत्सरेयोऽहर्गणः षष्ठ्युत्तरशतत्रयात्मकः तावताहर्गणेन वार्त्रहत्येवृत्रहत्यायोग्येकालेन्यपातयत् यद्वा स्वार्थेतद्धितः वृत्रहत्यायां वृत्रहननार्थंप
रिवर्तमानइत्यर्थः ३३ वार्त्रघ्नलिंगैः वृत्रहंतुः वीर्यप्रकाशकैः वार्त्रहत्यायशवसेपृतनाषाढायचेत्याद्यैस्तमिंद्रमभिष्टुवानाः अभिष्टुवंतः ३४ अलोकंलोकातीतंभग,

दंष्ट्राभिःकालकल्पाभिर्ग्रसन्निवजगत्त्रयम् अतिमात्रमहाकायआक्षिपन्तरसागिरीन् २८ गिरिराट्पादचारीवपद्भ्यांनिर्जरयन्मही
म् जग्रासससमासाद्यवज्रिणंसहवाहनम् २९ महाप्राणोमहावीर्योमहासर्पइवद्विपम् वृत्रग्रस्तंतमालक्ष्यसप्रजापतयःसुराः ३० हाकष्टमि
तिनिर्विण्णाश्चुक्रुशुःसमहर्षयः निगीर्णोऽप्यसुरेंद्रेणनममारोदरंगतः महापुरुषसन्नद्धोयोगमायाबलेनच ३१ भित्वावज्रेणतत्कुक्षिंनि
ष्क्रम्यबलभिद्विभुः उच्चकर्तशिरःशत्रोर्गिरिशृंगमिवौजसा ३२ वज्रस्तुतत्कंधरमाशुवेगः कृंतन्समंतात्परिवर्तमानः न्यपातयत्तावदहर्ग
णेनयोज्योतिषामयनेवार्त्रहत्ये ३३ तदाचखेदुंदुभयोविनेदुर्गंधर्वसिद्धाःसमहर्षिसंघाः वार्त्रघ्नलिंगैस्तमभिष्टुवानामंत्रैर्मुदाकुसुमैरभ्यव
र्षन् ३४ वृत्रस्यदेहान्निष्क्रांतमात्मज्योतिररिंदम पश्यतांसर्वलोकानामलोकंसमपद्यत ३५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेवृत्र
वधोनामद्वादशोऽध्यायः १२ श्रीशुकउवाच वृत्रेहतेत्रयोलोकाविनाशक्रेणभूरिद सपालाह्यभवन्सद्योविज्वरानिर्वृतेंद्रियाः १
देवर्षिपितृभूतानिदैत्यादेवानुगाःस्वयम् प्रतिजग्मुःस्वधिष्ण्यानिब्रह्मेशेंद्रादयस्ततः २ राजोवाच इंद्रस्यानिर्वृतेर्हेतुंश्रोतुमिच्छा
मिभोमुने येनासन्सुखिनोदेवाहरेर्दुःखंकुतोऽभवत् ३ श्रीशुकउवाच वृत्रविक्रमसंविग्नाःसर्वेदेवाःसहर्षिभिः तद्वधायार्थयन्निं
द्रंनैच्छद्भीतोबृहद्वधात् ४ इंद्रउवाच स्त्रीभूजलद्रुमैरेनोविश्वरूपवधोद्भवम् विभक्तमनुगृण्हद्भिर्वृत्रहत्यांक्वमार्ज्म्यहम् ५
श्रीशुकउवाच ऋषयस्तदुपाकर्ण्यमहेंद्रमिदमब्रुवन् याजयिष्यामिभद्रंतेहयमेधेनमास्मभैः ६ हयमेधेनपुरुषंपरमात्मानमीश्वरम् इ
ष्ट्वानारायणंदेवंमोक्ष्यसेपिजगद्वधात् ७ ब्रह्महापितृहागोघ्नोमातृहाचार्यहाऽघवान् श्वादःपुल्कसकोवाऽपिशुध्येरन्यस्यकीर्तनात् ८

वंतम् ३५ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांद्वादशोऽध्यायः १२ त्रयोदशेतुवृत्रस्यब्रह्महत्यामहाभयात् चिरंनष्टोऽवितःशक्रोविष्णुनेतिनिरूप्यते १ अनिर्वृतंशक्रम
दृष्ट्वास्वयमेवप्रतिजग्मुः१ वार्त्रहत्यायइंद्रएतत्सर्वमपश्यदितिश्रुतेः प्रथमेगायत्रीत्रिष्टुभोइंद्रोवृत्रहादेवता वार्त्रहत्यायवृत्रोयेनशवसाबलेनहन्यते तद्वार्त्रहत्यंशवस्त
स्मैवार्त्रहत्यायशवसेपृतनाषाढायच पृतनाःसंग्रामाः येनशवसाअभिभूयंतेतत्पृतनासहंबलंतस्मैपृतनासहायसहत्तिरभिभवार्थः हेइंद्रत्वामावर्तयामःसदा २३
अशांतस्यहरेरिंद्रस्यदुःखहेतुंवक्तुंप्रस्तावकथामाह वृत्रविक्रमेत्यादिनाअर्थयन् प्रार्थयन् बृहद्वधाद्ब्राह्मणवधाद्भीतःसन् ४ एनःपापंविभक्तंविभज्यगृहीतम् मा
र्जिमशोधयामि ५६७८

९ वृषाकपिमिंद्रम् तयादेवादिभिः कारितयास्मेत्यवधारणेइंद्रएवतापमसहत् नान्यः अमुमिंद्रंनिर्वृतिर्नाविशत् ननुधैर्यादिगुणयुक्तस्यकुतोनिर्वृतिस्तत्राह ह्रीमं
तंलज्जावंतम् वाच्यतांनिंद्यताम् ११ यक्ष्मग्रस्तांक्षयरोगव्याप्ताम् १२ मीनस्येत्येवगंधोयस्यसः मीनगंधिः सचासावसृक्श्वश्वासवायुस्तस्यगंधेन १३ प्रागुदीचींदिशं
गतः सन् तूर्णमानसंसरः १४ सइंद्रः सहस्रवर्षाणिपुष्करनालस्यतंतून्नावसत् कथंभूतः नलब्धोभोगोयेनसः कुतः यत् यस्मात् इहजलेवसतः अग्निदूतश्चस्वयमग्नेश्च
स्वदूतस्यहविर्भागान्नेतुंजलेप्रवेशासंभवादलब्धभोगइत्यर्थःअलब्धभागइतिपाठांतरेनलब्धोयज्ञभागोयेनसः १५ त्रिणाकंनअकंदुःखंयस्मिन्नितिनाकः पुण्यलोकः
तृतीयंनाकंस्वर्गम् ननुमनुष्यस्यकुतः स्वर्गराज्यंतत्राह विद्यादिभिः अनुभावः स्वर्गपालनसामर्थ्यंयस्यसः तर्हि तस्मिन्सतिकथमिंद्रस्यपुनः स्वर्गप्राप्तिस्तत्राह सनहुषः
संपदैश्वर्याभ्यांयोमदस्तेनांधाबुद्धिर्यस्यसः इंद्रपत्न्याशच्यातिरश्चांगतिंसर्पयोनिंनीतः उपायेनप्रापितः एवंह्याख्यायते नहुषः किलकदाचिदिंद्राणीमुवाच इंद्रस्त्वाव

तमश्वमेधेनमहामखेनश्रद्धान्वितोऽस्माभिरनुष्ठितेन हत्वाऽपिसब्रह्मचराचरंत्वंनलिप्स्यसेकिंखलनिग्रहेण ९ श्रीशुकउवाच
एवंसंचोदितोविप्रैर्मरुत्वानहनद्रिपुम् ब्रह्महत्याहतेतस्मिन्नाससादवृषाकपिम् १० तयेंद्रःस्मासहत्तापंनिर्वृतिर्नामुमाविशत् ह्रीमंतंवाच्य
तांप्राप्तंसुखयंत्यपिनोगुणाः ११ तांददर्शानुधावंतींचांडालीमिवरूपिणीम् जरयावेपमानांगींयक्ष्मग्रस्तामसृक्पटाम् १२ विकीर्यपलिता
न्केशान्तिष्ठतिष्ठेतिभाषिणीम् मीनगंध्यसृग्गंधेनकुर्वतींमार्गदूषणम् १३ नभोगतोदिशःसर्वाःसहस्राक्षोविशांपते प्रागुदीचींदिशंतूर्णंप्र
विष्टोनृपमानसम् १४ सआवसत्पुष्करनालतंतूनलब्धभोगोयदिहाग्निदूतः वर्षाणिसाहस्रमलक्षितोऽन्तःसंचिंतयन्ब्रह्मवधाद्विमोक्षम्
१५ तावत्त्रिणाकंनहुषःशशासविद्यातपोयोगबलानुभावः ससंपदैश्वर्यमदांधबुद्धिर्नीतस्तिरश्चांगतिमिंद्रपत्न्या १६ ततोगतोब्रह्मगि
रोपहूतऋतंभरध्याननिवारिताघः पापस्तुदिग्देवतयाहतौजास्तंनाभ्यभूदवितंविष्णुपत्न्या १७ तंचब्रह्मर्षयोऽभ्येत्यहयमेधेनभारत
यथावद्दीक्षयांचक्रुःपुरुषाराधनेननह १८ अथेज्यमानेपुरुषेसर्वदेवमयात्मनि अश्वमेधेमहेंद्रेणविततेब्रह्मवादिभिः १९ सवैत्वाष्ट्रवधोभू
यानपिपापचयोनृप नीतस्तेनैवशून्यायनीहारइवभानुना २० सवाजिमेधेनयथोदितेनवितायमानेनमरीचिमिश्रैः इष्ट्वाधियज्ञंपुरुषंपुरा
णमिंद्रोमहानासविधूतपापः २१

दहमतस्त्वंमांभजेति तयाचावेदितवृत्तांतोबृहस्पतिस्तामुवाच ब्राह्मणवाह्यशिबिकायामारुह्यागतंत्वांभजिष्यामीतिब्रू
हितोऽसौब्रह्मशापात्पतिष्यतीति तयाचतथोक्तोनहुषोगस्त्यादीन्शिबिकांवाहयामास तदाशीघ्रंसर्पसर्पेत्यगस्त्यंपदास्पृशत्तेनकुपितेनसर्पोभवेतिशप्तोमहास
र्पः अजगरः अभूदिति १६ ततः इंद्रः स्वर्गगतः प्राप्तःकथंभूतः ब्रह्मगिराब्राह्मणवाक्येनोपहूतः सन् ऋतंभरः सत्यपालकोहरिः तस्यध्यानेननिवारितमघंयेनप्राक्
अपितुपापोब्रह्मवधः तमिंद्रंनाभ्यभूत् तस्याभिभवंनाकरोत् कुतः दिग्देवतयाप्रागुदीच्यांदिशिस्थितयाश्रीरुद्रेण अवितंरक्षितंसंतम् १७ महापुरुषस्यहरेराधनंय
स्मिंस्तेन १८ सर्ववेदमयात्मनीतिपाठः ब्रह्मवादिभिर्विततेऽनुष्ठितेअश्वमेधेमहेंद्रेणेज्यमानेपुरुषेसति १९ तेनैवपुरुषेणैवशून्यायनीतः नाशितइत्यर्थः २० अधिकृत
यज्ञायेनतम् २१

पाठादिविधातुमाख्यानंस्तौति इदमिति प्रक्षाल्यतेनेनेतिप्रक्षालनम् तीर्थपदस्यानुकीर्तनंयस्मिन् भक्तरुच्छ्रयोयस्मिन् भक्तजनानामनुवर्णनंयस्मिन् महेंद्रस्यमो
क्षोयस्मिन् मरुत्वतोविशेषेणजयोयस्मिन् २२ इंद्रियंतत्पाटवकरम् इंद्रसंबंधीतिवा आयुषमायुष्यम् २३ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः १३ चतुर्द
शेतुसहस्रात्कृच्छ्रलब्धेसुतेमृते चित्रकेतोरतिस्नेहादतिशोकोनिरूप्यते १ वृत्रस्यज्ञानभक्त्यादिश्रुत्वापृष्टःपरीक्षिता हेतुमाहचतुर्भिस्तत्प्राग्जन्मचरितोक्तिभिः २
रजश्चतमश्चस्वभावोयस्य १ २ भक्तेर्दुर्लभत्वंप्रपंचयतित्रिभिः पार्थिवैरजोभिः परमाणुभिः समाःसंख्याताः अनंताइत्यर्थः जंतवोजीवाः तेषांमध्येयेकेचनकतिपये

इदंमहाख्यानमशेषपाप्मनांप्रक्षालनंतीर्थपदानुकीर्तनम् भक्त्युच्छ्रयंभक्तजनानुवर्णनंमहेंद्रमोक्षंविजयंमरुत्वतः २२ पठेयुराख्यान
मिदंसदाबुधाःशृण्वंत्यथोपर्वणिपर्वणींद्रियम् धन्यंयशस्यंनिखिलाघमोचनंरिपुंजयंस्वस्त्ययनंतथायुषम् २३ इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेषष्ठस्कंधेइंद्रविजयोनामत्रयोदशोऽध्यायः१३ परीक्षिदुवाच रजस्तमःस्वभावस्यब्रह्मन्वृत्रस्यपाप्मनः नारायणेभग
वतिकथमासीद्दृढामतिः १ देवानांशुद्धसत्वानामृषीणांचामलात्मनाम् भक्तिर्मुकुंदचरणेनप्रायेणोपजायते २ रजोभिःसमसंख्याताः
पार्थिवैरिहजंतवः तेषांयेकेचनेहंतेश्रेयोवैमनुजादयः ३ प्रायोमुमुक्षवस्तेषांकेचनैवद्विजोत्तमाः मुमुक्षूणांसहस्रेषुकश्चिन्मुच्येतसिध्य
ति ४ मुक्तानामपिसिद्धानांनारायणपरायणः सुदुर्लभःप्रशांतात्माकोटिष्वपिमहामुने ५ वृत्रस्तुसकथंपापःसर्वलोकोपतापनः इत्थंदृढ
मतिःकृष्णआसीत्संग्रामउल्बणे ६ अत्रनःसंशयोभूयान्श्रोतुंकौतूहलंप्रभो यःपौरुषेणसमरेसहस्राक्षमतोषयत् ७ सूतउवाच
परीक्षितोऽथसंप्रश्नंभगवान्बादरायणिः निशम्यश्रद्दधानस्यप्रतिनंद्यवचोऽब्रवीत् ८ श्रीशुकउवाच शृणुष्वावहितोराज
न्नितिहासमिमंयथा श्रुतंद्वैपायनमुखान्नारदाद्देवलादपि ९ आसीद्राजासार्वभौमःशूरसेनेषुवैनृप चित्रकेतुरितिख्यातोयस्या
सीत्कामधुङ्मही १० तस्यभार्यासहस्राणांसहस्राणिदशाभवन् सांतानिकश्चापिनृपोनलेभेतासुसंततिम् ११ रूपौदार्यवयोजन्मवि
द्यैश्वर्यश्रियादिभिः संपन्नस्यगुणैःसर्वैश्चिंतावंध्यापतेरभूत् १२ नतस्यसंपदःसर्वामहिष्योवामलोचनाः सार्वभौमस्यभूश्चेयमभवन्
प्रीतिहेतवः १३ तस्यैकदातुभवनमंगिराभगवानृषिः लोकाननुचरन्नेतानुपागच्छद्यदृच्छया १४ तंपूजयित्वाविधिवत्प्रत्युत्थानार्हणादि
भिः कृतातिथ्यमुपासीदत्सुखासीनंसमाहितः १५ महर्षिस्तमुपासीनंप्रश्रयावनतंक्षितौ प्रतिपूज्यमहाराजसमाभाष्येदमब्रवीत् १६

श्रेयोधर्ममीहंतेकुर्वंति ३ मुच्येतगृहादिसंगाद्विमुच्यते सिध्यतितत्त्वंजानाति ४ ५ ६ नचेंद्रभियाकृष्णंशरणंगतइत्याह यःपौरुषेणेति ७ ८ यथायथावत्
शृणु ९ १० भार्यासहस्राणांदशसहस्राणिकोटिरित्यर्थः सांतानिकः स्वयंसंतानार्होऽपिपुत्रोत्पादनसमर्थोऽपितासुसंततिंनलेभे सर्वास्तावंध्याएवदैवयो
गेनमिलिताइतिभावः ११ तदेवाहवंध्यापतेरिति १२ १३ १४ उपासीदत् तत्समीपमुपविवेशसमाहितः संयतः १५ १६

अपिकिंअनामयमारोग्यम् स्वस्तिशुभम् प्रकृत्यधीनमेवहिराज्यमितिसदृष्टांतमाह यथामहदाद्यादिभिः सप्तभिः प्रकृतिभिः पुमान् जीवोनित्यंगुप्तोभवतिनतुतद्व्य
तिरेकेणक्षणमपितिष्ठति तथाराजाऽपिसप्तप्रकृतिभिः स्वाम्यमात्योजनपदादुर्गंद्रविणसंचयाः दंडोमित्रंचतस्यैताः सप्तप्रकृतयोमताइत्युक्तलक्षणाभिर्नित्यंगुप्तः
सन् १७ आत्मानंप्रकृतिषु अद्धासाक्षान्निधायतदनुवर्तिनंकृत्वाश्रेयोराज्यसुखंप्राप्नुयादित्यर्थः स्वामीगुरुः स्वयंवामंत्रसहायोमित्रंकर्मसहायोमात्यइतिभेदः
प्रकृतीनांचसुखंराजाधीनमेवेत्याह हेनरदेव तथाप्रकृतयोऽपिराज्ञाआहिताधयः निहितनिक्षेपाः धनैःसमृद्धाभवंति पाठांतरेआसमंततोहृताधयोनिरस्तमनो
दुःखाभवंतीत्यर्थः १८ प्रजाश्चअमात्याश्चश्रेण्यश्चसमयविशेषेणसंघशोवर्तमानावणिक्प्रभृतयः पौराःपुरवासिनः जानपदास्तत्तद्देशाधिकारिणः १९ तवमनः

अंगिराउवाच अपितेनामयंस्वस्तिप्रकृतीनांतथात्मनः यथाप्रकृतिभिर्गुप्तः पुमान्राजाऽपिसप्तभिः १७ आत्मानंप्रकृतिष्वद्धानिधायश्रे
यआप्नुयात् राज्ञातथाप्रकृतयोनरदेवाहिताधयः १८ अपिदाराःप्रजामात्याभृत्याःश्रेण्योथमंत्रिणः पौराजानपदाभूपाआत्मजावशवर्तिनः
१९ यस्यात्मानुवशश्चेत्स्यात्सर्वेतद्वशगाइमे लोकाःसपालायच्छंतिसर्वेबलिमतंद्रिताः २० आत्मनःप्रीयतेनात्मापरतःस्वतएववा लक्षयेलब्ध
कामंत्वांचिंतयाशबलंसुखम् २१ एवंविकल्पितोराजन्विदुषामुनिनाऽपिसः प्रश्रयावनतोऽभ्याहप्रजाकामस्ततोमुनिम् २२ चित्रके
तुरुवाच भगवन्किंनविदितंतपोज्ञानसमाधिभिः योगिनांध्वस्तपापानांबहिरंतःशरीरिषु २३ अथाऽपिपृच्छतोब्रूयांब्रह्मन्नात्मनिचिं
तितम् भवतोविदुषश्चापिचोदितस्त्वदनुज्ञया २४ लोकपालैरपिप्रार्थ्याःसाम्राज्यैश्वर्यसंपदः ननंदयंत्यप्रजंमांक्षुत्तृट्काममिवापरे २५ त
तःपाहिमहाभागपूर्वैःसहगतंतमः यथातरेमदुस्तारंप्रजयातद्विधेहिनः २६ श्रीशुकउवाच इत्यर्थितःसभगवान्कृपालुर्ब्रह्मणःसु
तः श्रपयित्वाचरुंत्वाष्ट्रंत्वष्टारमयजद्द्विजः २७ ज्येष्ठाश्रेष्ठाचयाराज्ञोमहिषीणांचभारत नाम्नाकृतद्युतिस्तस्यैयज्ञोच्छिष्टमदाद्द्विजः २८
अथाहनृपतिंराजन्भवितैकस्तवात्मजः हर्षशोकप्रदस्तुभ्यमितिब्रह्मसुतोययौ २९ साऽपितत्प्राशनादेवचित्रकेतोरधारयत् गर्भं
कृतद्युतिर्देवीकृत्तिकाग्नेरिवात्मजम् ३० तस्याअनुदिनंगर्भःशुक्लपक्षइवोडुपः ववृधेशूरसेनेशतेजसाशनकैर्नृप ३१ अथकालउपा
वृत्तेकुमारःसमजायत जनयन्शूरसेनानांशृण्वतांपरमांमुदम् ३२ हृष्टोराजाकुमारस्यस्नातःशुचिरलंकृतः वाचयित्वाशिषोविप्रैःका
रयामासजातकम् ३३ तेभ्योहिरण्यंरजतंवासांस्याभरणानिच ग्रामान्हयान्गजान्प्रादाद्धेनूनामर्बुदानिषट् ३४

स्ववशोवानवेत्यर्थात्
पृच्छति यस्यात्मामनः अनुवशः अनुवर्तीआधीनःस्यात्तस्यवशगाइमेसर्वेभवंति किंच लोकाश्चतस्यबलिंयच्छंति २० आत्माभवान् आत्मनोनप्रीयतेनतुष्यति तत्किंपरतोवास्वतोवा अलब्धकामंत्वांलक्षये २१ विदुषासर्वज्ञेनापि २२ अलब्धकामत्वंकथयन् पुत्रंयाचतेभगवन्नितिचतुर्भिः २३ २४ अप्रजमपुत्रम् क्षु
त्तृड्भ्यामन्नपानकाममपरेस्रक्चंदनाद्योयथानसुखयंति २५ पूर्वैःपित्रादिभिःसहगतंप्राप्तंतमोनरकंप्रजयायथातरेमतत्तथाविधेहि २६ २७ यज्ञोच्छिष्टं
यज्ञशेषम् २८ जन्मनाहर्षम् मरणेनचशोकंप्रददातीतितथाइत्येवमुक्त्वाययौ २९ ३० शूरसेनानामीशस्यतेजसावीर्येणयोगर्भःसववृधे ३१ ३२ जातकंजातक
र्म ३३ अर्बुदंदशकोटयः वेदेतुकोटिरेवार्बुदम् नियुतंचप्रयुतंचार्बुदंचेतिप्रयुतानंतरंनिर्देशात् ३४ ६७

धन्यंधनकरम् आयुष्यमायुःकरम् ३५ ३६ मोहस्यसमुद्भवोयस्मिन् प्रजाकामरूपज्वरस्तापः ३७ दारइत्येकवचनमार्षम् ३८ आनपत्येन अपुत्रत्वनिमित्तेन
३९ नगृहेसंमतांनबहुमताम् यद्वा गृहिण्येवगृहंनभार्येतिसंमतामित्यर्थः ४० दास्यादासीयथातथावयंदुर्भगाः ४१ नसंमतावृत्तिर्जीवनंयासाम् ४२ विद्वेषेण
नष्टामतिर्यासांताः गरंविषम् दुर्मर्षाःअसहमानाः ४३ ४४ धात्रींस्तनदायिनीम् ४५ उद्गतेतारकेकनीनिकेययोस्तेलोचनेयस्यतम् ४६ ४७ विभ्रष्टाः शिरोरुहाः

ववर्षकाममन्येषांपर्जन्यइवदेहिनाम् धन्यंयशस्यमायुष्यंकुमारस्यमहामनाः ३५ कृच्छ्रलब्धेऽथराजर्षेस्तनयेऽनुदिनंपितुः यथानिः
स्वस्यकृच्छ्राप्तेधनेस्नेहोऽन्ववर्धत ३६ मातुस्त्वतितरांपुत्रेस्नेहोमोहसमुद्भवः कृतद्युतेःसपत्नीनांप्रजाकामज्वरोऽभवत् ३७ चित्रकेतो
रतिप्रीतिर्यथादारेप्रजावति नतथाऽन्येषुसंजज्ञेबालंलालयतोऽन्वहम् ३८ ताःपर्यतप्यन्नात्मानंगर्हयंत्योऽभ्यसूयया आनपत्येनदुःखे
नराज्ञोनादरणेनच ३९ धिगप्रजांस्त्रियंपापांपत्युश्चागृहसंमताम् सुप्रजाभिःसपत्नीभिर्दासीमिवतिरस्कृताम् ४० दासीनांकोनुसंता
पःस्वामिनःपरिचर्यया अभीक्ष्णंलब्धमानानांदास्यादासीवदुर्भगाः ४१ एवंसंदह्यमानानांसपत्न्याःपुत्रसंपदा राज्ञोऽसंमतवृत्तीनांविद्वेषो
बलवानभूत् ४२ विद्वेषनष्टमतयस्त्रियोदारुणचेतसः गरंददुःकुमारायदुर्मर्षानृपतिंप्रति ४३ कृतद्युतिरजानंतीसपत्नीनामघंमहत् सु
मएवेतिसंचिंत्यनिरीक्ष्यव्यचरद्गृहे ४४ शयानंसुचिरंबालमुपधार्यमनीषिणी पुत्रमानयमेभद्रेइतिधात्रीमचोदयत् ४५ साशयानमुपव्र
ज्यदृष्ट्वाचोत्तारलोचनम् प्राणेंद्रियात्मभिस्त्यक्तंहताऽस्मीत्यपतद्भुवि ४६ तस्यास्तदाकर्ण्यभृशातुरंस्वरंघ्नंत्याःकराभ्यामुरउच्चकैरपि प्र
विश्यराज्ञीत्वरयात्मजांतिकंददर्शबालंसहसामृतंसुतम् ४७ पपातभूमौपरिवृद्धयाशुचामुमोहविभ्रष्टशिरोरुहांबरा ४८ ततोनृपांतःपुर
वर्तिनोजनानराश्चनार्यश्चनिशम्यरोदनम् आगत्यतुल्यव्यसनाःसुदुःखितास्ताश्चव्यलीकंरुरुदुःकृतागसः ४९ श्रुत्वामृतंपुत्रमलक्षितांत
कंविनष्टदृष्टिःप्रपतन्स्खलन्पथि स्नेहानुबंधैधितयाशुचाभृशंविमूर्च्छितोऽनुप्रकृतिर्द्विजैर्वृतः ५० पपातबालस्यसपादमूलेमृतस्यविस्र
स्तशिरोरुहांबरः दीर्घंश्वसन्बाष्पकलोपरोधतोनिरुद्धकंठोनशशाकभाषितुम् ५१ पतिंनिरीक्ष्योरुशुचार्पितंतदामृतंचबालंसुतमेकसं
ततिम् जनस्यराज्ञीप्रकृतेश्चहृद्रुजंसतीदधानाविललापचित्रधा ५२ स्तनद्वयंकुंकुमगंधमंडितंनिषिंचतीसांजनबाष्पबिंदुभिः विकीर्यके
शान्विगलत्स्रजःसुतंशुशोचचित्रंकुररीवसुस्वरम् ५३ अहोविधातस्त्वमतीवबालिशोयस्त्वात्मसृष्ट्यप्रतिरूपमीहसे परेनुजीवत्यपरस्य
यामृतिर्विपर्ययश्चेत्त्वमसिध्रुवःपरः ५४

अंबरेचयस्याःसा ४८ ताश्चसपत्न्योपि ४९ अलक्षितःअंतकःमृत्युहेतुर्यस्यतम् अनुगताःप्रकृतयोमात्यादयोय
स्यसोऽनुप्रकृतिः ५० बाष्पकलाभिःअश्रुबिंदुभिरुपरोधतःसंवृतत्वेननिरुद्धःकंठोयस्य ५१ उरुशुचार्पितंबहुशोकेनव्याप्तम् एकमेवसंततिरूपम् ५२ विगलंत्यः
स्रजोयेभ्यस्तान्केशान् ५३ आत्मसृष्टेरप्रतिरूपमननुरूपंचेष्टसे तदेवाह नुअहोपरेवृद्धेजीवति अपरस्यबालस्ययामृतिस्तत् तदाहि वृद्धस्यसृष्टिसामर्थ्याभा
वेबालेचमृतेसतितवसृष्टिर्नष्टास्यादित्यर्थः ननुसांप्रतंस्वसृष्टेर्विपरीतोऽस्मीतिचेत्तत्राह विपर्ययःविपरीतोऽसिचेत्तर्हित्वंप्राणिनामतिदुःखकारित्वात् ध्रुवःनित्यः
परःशत्रुरसिनतुकृपालुरित्यर्थः ५४

ननुजीवकर्मानुसारेणजन्मादिकुर्वतोममकोपराधस्तत्राह नहीति पुत्रेजीवत्येवपुत्रोजायतइतिक्रमोनास्तिकर्माधीनत्वादितिचेत्तर्ह्यात्मकर्मभिरेवतज्जन्मादिक
मस्तुकिंत्वयाकृत्यम् ननुमयाईश्वरेणविनाजडैः कर्मभिरिदंकथंसिध्येत् भवतुनामतथाऽपिनिजसर्गवृद्धयेतेत्वयायःस्नेहपाशःकृतस्तमिमंस्वयमेवविवृश्चसिछि
नत्सीत्यादिक्रोशतिनह्येवंविधंदुःखंदृष्ट्वाकश्चिदपिपुत्रादिषुस्नेहंकरिष्यतीतिभावः ५५ अप्रजदुस्तरमप्रजानांदुस्तरम् अकरुणेनसह ५६ अशनयाक्षुधा ५७
ननूजहेपुत्र नाहंप्रथमंत्वत्पार्श्वमागतासती तवमुग्धस्मितंवक्त्रंदर्शनेदृष्टवत्यस्मि इदानीमपिगिरोनशृणोमितर्हिकिमपुनरन्वयंपुनरागमनंयथानभविष्यतित
थागतोऽसि ५८ ५९ ६० ६१ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः १४ ततःपंचदशेचित्रकेतोःशोकापनोदनम् कृतंतत्त्वोपदेशेननारदेनांगिरो
युजा १ मृतकोपांतेशवसमीपे १ त्वंचास्यबंधूनांकतमःसृष्टौप्रजारूपायाम् अयंपुत्रः अहंचास्यपितेतिचेत्तत्राहतुःपुरेति येपूर्वजन्मनिपित्रादिरूपेणसंयुक्ता

नह्यक्रमश्चेदिहमृत्युजन्मनोःशरीरिणामस्तुतदात्मकर्मभिः यःस्नेहपाशोनिजसर्गवृद्धयेस्वयंकृतस्तेतमिमंविवृश्चसि ५५ त्वंतात
नार्हसिचमांकृपणामनाथांत्यक्तुंविचक्ष्वपितरंतवशोकतप्तम् अंजस्तरेमभवताऽप्रजदुस्तरंयद्ध्वांतंनयाह्यकरुणेनयमेनदूरम् ५६
उत्तिष्ठतातत इमेशिशवोवयस्यास्त्वामाह्वयंतिनृपनंदनसंविहर्तुम् सुप्तश्चिरंह्यशनयाचभवान्परीतोभुंक्ष्वस्तनंपिबशुचोहरनःस्वकाना
म् ५७ नाहंतनूजददृशेहतमंगलातेमुग्धस्मितंमुदितवीक्षणमाननाब्जम् किंवागतोऽस्यपुनरन्वयमन्यलोकंनीतोघृणेननशृणोमिकला
गिरस्ते ५८ श्रीशुकउवाच विलपंत्यामृतंपुत्रमितिचित्रविलापनैः चित्रकेतुर्भृशंतप्तोमुक्तकंठोरुरोदह ५९ तयोर्विलपतोःसर्वे
दंपत्योस्तदनुव्रताः रुरुदुःस्मनरानार्यःसर्वमासीदचेतनम् ६० एवंकश्मलमापन्नंनष्टसंज्ञमनायकम् ज्ञात्वांगिरानाममुनिराजगामसना
रदः ६१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः १४ श्रीशुकउवाच ऊचतुर्मृतकोपांतेपतितंमृतकोपमम्
शोकाभिभूतंराजानंबोधयंतौसदुक्तिभिः १ कोऽयंस्यात्तवराजेंद्रभवान्यमनुशोचति त्वंचास्यकतमःसृष्टौपुरेदानीमतःपरम् २ यथाप्र
यांतिसंयांतिस्रोतोवेगेनवालुकाः संयुज्यंतेवियुज्यंतेतथाकालेनदेहिनः ३ यथाधानासुवैधानाभवंतिनभवंतिच एवंभूतेषुभूतानि
चोदितानीशमायया ४

आसन् तएवमरणेनवियुक्ताः संतोवर्त्तमानजन्मनिकदाचित्तस्यैवान्यस्यवापुत्रादयोभवंति तेजन्मांतरेतस्यैवान्यस्यवाकलत्रादयः
शत्रुमित्रादयोभवंति अतोनायंनियमइतिभावः तमेवाभिप्रायंप्रकटयति यथेति स्रोतसः प्रवाहस्यवेगेनयथाप्रयांतिवियुज्यंतेसंयांतिसंयुज्यंते तथाकालवेगे
नदेहिनोजीवाअपि ३ तथाप्येतावंतंकालंममपुत्रोनाभूद्वार्धकेजातोमृतइतिदुःखमितिचेत्तत्राहतुः यथाधानासुबीजेषुधानाः बीजांतराणिभवंति कासु
चित्कदाचिन्नभवंति नोत्पद्यंतेनश्यंति ननुभवंत्येवतिष्ठंत्येवेतिवानियमः एवमेवभूतानिपुत्रादिरूपाणिभूतेषुपित्रादिषु अतोधानानांजन्यजनकत्वेऽपि
यथापितृपुत्रादिभावोनास्ति एवमत्रापीतिनशोकःकार्यइतिभावः ईशमायाप्रेरितानामेवभवनमभवनंनवस्तुतः ४ ५ ५ ५

तस्यचसर्वसाधारणत्वान्नपुत्रएवशोचनीयइत्याहतुः वयंचेति तुल्यकालावर्तमानकालीनाः जन्मनः प्राक्मृत्योः पश्चाच्चयथानसंति एवमधुनापिनसंति भोराजन् आ
द्यंतयोरसत्वात्स्वप्नवदित्यर्थः ५ असत्वेकथंप्रतीतिः कथंवाहमस्यजनकइत्याद्यभिमानस्तत्राहतुः भूतैरिति ईश्वरेणमाययासृष्टत्वात्प्रतीतिनिमित्तमात्रत्वेनैवभूतानाम
यमभिमानइतिभावः नन्वीश्वरस्यसृष्ट्यादिभिः साध्यमस्तिचेत् तर्हिअपूर्णकामताप्राप्तानास्तिचेत्कुतः प्रवृत्तिस्तत्राहतुः अनपेक्षोऽपिबालवल्लीलयाकरोतिइति ६ अ
यंचजन्मादिव्यवहारोदेहानामेवनत्वात्मनइत्याहतुः देहिनः पितुर्देहेनदेहिनः पुत्रस्यदेहोमातुर्देहिनोदेहादभिजायते यथाबीजादेवबीजंजायते देहीतुशाश्वतएवअर्थोभू

वयंचत्वंचयेचेमेतुल्यकालाश्चराचराः जन्ममृत्योर्यथापश्चात्प्राङ्नैवमधुनाऽपिभो ५ भूतैर्भूतानिभूतेशःसृजत्यवतिहंत्यजः आत्म
सृष्टैरस्वतंत्रैरनपेक्षोपिबालवत् ६ देहेनदेहिनोराजन्देहाद्देहोऽभिजायते बीजादेवयथाबीजंदेह्यर्थइवशाश्वतः ७ देहदेहिविभागोयम
विवेककृतःपुरा जातिव्यक्तिविभागोऽयंयथावस्तुनिकल्पितः ८ श्रीशुकउवाच एवमाश्वासितोराजाचित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः प्रमृ
ज्यपाणिनावक्त्रमाधिम्लानमभाषत ९ राजोवाच कौयुवांज्ञानसंपन्नौमहिष्ठौचमहीयसाम् अवधूतेनवेषेणगूढाविहसमागतौ १०
चरंतिह्यवनौकामंब्राह्मणाभगवत्प्रियाः मादृशांग्राम्यबुद्धीनांबोधायोन्मत्तलिंगिनः ११ कुमारोनारदऋभुरंगिरादेवलोऽसितः अपांतरतमो
व्यासोमार्कंडेयोऽथगोतमः १२ वसिष्ठोभगवान्रामःकपिलोबादरायणिः दुर्वासायाज्ञवल्क्यश्चजातूकर्ण्यस्तथाऽरुणिः १३ रोमशश्च्यव
नोदत्तआसुरिःसपतंजलिः ऋषिर्वेदशिराबोध्योमुनिःपंचशिरास्तथा १४ हिरण्यनाभःकौशल्यःश्रुतदेवऋतध्वजः एतेपरेचसिद्धेशाश्च
रंतिज्ञानहेतवः १५ तस्माद्युवांग्राम्यपशोर्ममसूढधियःप्रभू अंधेतमसिमग्नस्यज्ञानदीपउदीर्यताम् १६ अंगिराउवाच अहंतेपुत्र
कामस्यपुत्रदोऽस्म्यंगिरानृप एषब्रह्मसुतःसाक्षान्नारदोभगवानृषिः १७ इत्थंत्वांपुत्रशोकेनमग्नंतमसिदुस्तरे अतदर्हमनुस्मृत्यमहापुरु
षगोचरम् १८ अनुग्रहायभवतःप्राप्तावावामिहप्रभो ब्रह्मण्योभगवद्भक्तोनावसीदितुमर्हति १९ तदैवतेपरंज्ञानंददामिगृहमागतः ज्ञा
त्वाऽन्याभिनिवेशंतेपुत्रमेवाददावहम् २० अधुनापुत्रिणांतापोभवतैवानुभूयते एवंदारागृहारायोविविधैश्वर्यसंपदः २१ शब्दादयश्चवि
षयाश्चलाराजविभूतयः महीराज्यंबलंकोशाभृत्यामात्याःसुहृज्जनाः २२ सर्वेऽपिशूरसेनेमेशोकमोहभयार्तिदाः गंधर्वनगरप्रख्याःस्व
प्नमायामनोरथाः २३

म्यादिर्यथातद्वत् ७ ननुनश्वरदेहप्रतियोगित्वात् देह्यपिनशाश्वतःस्यात्तत्राहतुःदेहदेहिनोरयंपरस्परप्रतियोगिविभागःपुराअनादिरविवे
ककृतःअज्ञानकल्पितःजातिःसामान्यंव्यक्तिर्विशेषःतयोर्विभागोयथावस्तुनिसन्मात्रेकल्पितःपरस्परापेक्षसिद्धत्वेनानिरूपणात्तद्वदिति ८ आधिम्लानंवक्त्रम्
९ १० उन्मत्तस्येवलिंगंयेषांते ११ १२ १३ १४ १५ ममप्रभूरक्षकौबोधेसमर्थावितिवा अतोवांयुवाभ्यांज्ञानदीपःप्रवर्त्यताम् १६ १७ महापुरुषगोचरम् हरिभक्तंत्वाम् १८
१९ तदैवयदापूर्वमागतोऽस्मि २० रायःअर्थाः २१ यदाश्चलाः अनित्याः किंचमहीति २२ हेशूरसेनइमेसर्वेऽपिशोकादिप्रदाःकिंच आगमापायित्वेनगंधर्वनगरतुल्याः
गंधर्वनगरंह्यकस्मादेवक्वचिदायातिअपयातिचेतिप्रसिद्धम् तदेवमनित्यत्वंशोकादिहेतुत्वंचागमापायित्वंचोक्तंमिथ्यात्वमप्याह स्वप्नश्चमायाचमनोरथश्चयथातद्वत्
२३

एतेमनोभवाःमनोमात्रविजृंभिताः अत्रहेतुःअर्थैनतात्विकस्वरूपेणविनैवदृश्यमानाः तत् कुतः यस्मात्क्षणांतरे नदृश्यंते तात्विकत्वेहिक्षणांतरेबाधोनस्यात् अ
तोमनोमात्रविजृंभितत्वेनस्वप्नादिवन्मिथ्याभूताइत्यर्थः नन्वेतेपुण्यापुण्यकृताइतिमीमांसकाः प्राहुः तत्कुतोमनोभवत्वंतत्राह कर्मभिः कर्मवासनाभिः अर्थान्
ध्यायतः पुंसोमनसएवनिमित्तात् कर्माण्यभवन् पाठांतरेकर्मईप्सिततममभिध्यायतइत्यर्थः कर्मणोऽपिमनोभवत्वात् तत्साध्याअर्थाअपिमनोभवाएवेतिभावः
२४ तदेवंममतास्पदानांदुःखादिहेतुत्वमुक्तम् तत्रदेहसंबंधोमूलमित्याह अयंहीति हीत्यवधारणे अयंद्रव्यज्ञानक्रियात्मकः अधिभूताधिदैवाध्यात्मरूपोदेहएवदे
हिनः देहोहमितिमन्यमानस्य देहिनोजीवस्यविविधान्क्लेशान् संतापांश्चकरोतीतितथा २५ स्वच्छेनाव्यग्रेण गतिंतत्वम् ध्रुवोऽयमर्थइतिविश्रंभं विश्वासंप्रणयं
वात्यज ततश्चउपशममाविशआश्रय २६ अंगिरसोपदिष्टंतत्त्वंपरमेश्वरप्रसादंविनानप्राप्यतइतितत्प्रसादायमंत्रविद्यांनारदउपदिशति एतामिति उपनिषदंपरं

दृश्यमानाविनाऽर्थेनन दृश्यंतेमनोभवाः कर्मभिर्ध्यायतोनानाकर्माणिमनसोऽभवन् २४ अयंहिदेहिनोदेहोद्रव्यज्ञानक्रियात्मकः देहि
नोविविधक्लेशसंतापकृदुदाहृतः २५ तस्मात्स्वच्छेनमनसाविमृश्यगतिमात्मनः द्वैतेध्रुवार्थविश्रंभंत्यजोपशममाविश २६ नारदउ
वाच एतांमंत्रोपनिषदंप्रतीच्छप्रयतोमम यांधारयन्सप्तरात्राद्द्रष्टासंकर्षणंप्रभुम् २७ यत्पादमूलमुपसृत्यनरेंद्रपूर्वेशर्वादयोभ्रममि
मंद्वितयंविसृज्य सद्यस्तदीयमतुलानधिकंमहित्वंप्रापुर्भवानपिपरंनचिरादुपैति २८ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपंचदशोऽ
ध्यायः १५ श्रीशुकउवाच अथदेवऋषीराजन्संपरेतंनृपात्मजम् दर्शयित्वेतिहोवाचज्ञातीनामनुशोचताम् १ नारदउवा
च जीवात्मन्पश्यभद्रंतेमातरंपितरंचते सुहृदोबांधवास्तप्तान्शुचात्वत्कृतयाभृशम् २ कलेवरंस्वमाविश्यशेषमायुःसुहृद्वृतः भुंक्ष्व
भोगान्पितृप्रत्तान्अधितिष्ठनृपासनम् ३ जीवउवाच कस्मिन्जन्मन्यमीमह्यंपितरोमातरोभवन् कर्मभिर्भ्राम्यमाणस्यदेवति
र्यङ्नृयोनिषु ४ बंधुज्ञात्यरिमध्यस्थमित्रोदासीनविद्विषः सर्वएवहिसर्वेषांभवंतिक्रमशोमिथः ५ यथावस्तूनिपण्यानिहेमादीनितत
स्ततः पर्यटंतिनरेष्वेवंजीवोयोनिषुकर्तृषु ६ नित्यस्यार्थस्यसंबंधोह्यनित्योदृश्यतेनृषु यावद्यस्यहिसंबंधोममत्वंतावदेवहि ७

श्रेयोस्यामित्युपनिषत् मंत्रएवोपनिषत् तांप्रतीच्छगृहाण द्रष्टाद्रक्ष्यतिभवान् २७ अतुलंचतदनधिकंचसमानाधिकशून्यंपरंमहिमानंप्रापुः उपैतिउपैष्यति २८
इतिषष्ठस्कंधेटीकायांपंचदशोऽध्यायः १५ षोडशेतत्कृतोक्त्यैवविशोकीकृत्यतंनृपम् आदिदेशमहाविद्यांनारदःशेषतोषणीम् १ आदौतावत्तत्पुत्रमुखे
नैवपितृपुत्रादिसंबंधोमिथ्येतिदर्शयितुंयोगबलेनतमेवज्ञातीनांदर्शयित्वाजीवात्मन्नित्याद्युवाच १२ शेषमवशिष्टमायुरस्तिअपमृत्युनामृतत्वादित्यर्थः त
देवकलेवरंप्रविश्योत्थितोजीवउवाच यद्वाअंतरालेप्रेतशरीरेस्थित्वेतिज्ञेयम् ३ ४ मयिमृतेपुत्रदृष्ट्याशोकश्चेत्तत्शत्रुदृष्ट्याहर्षः किंनक्रियतइत्याशयेनसंबंधस्या
नियतत्वमाह बंधवोविवाहादिभिःसंबंधिनः ज्ञातयःसपिंडाःअरयोघातकाः मित्राणिरक्षकाः मध्यस्थाउभयव्यतिरिक्ताःसाधारणाः विद्विषोद्रव्यादिनिमित्तेनद्वेषि
णः उदासीनास्तद्व्यतिरिक्ताइतिभेदः ५ कर्मभिर्भ्राम्यमाणत्वेदृष्टांतः यथापण्यानिक्रयविक्रयाद्यर्हाणिकर्तृषुव्यवहर्तृषुपरिभ्रमंति एवंजीवोऽपियोनिषुजनकेषु
६ एकस्मिन्नपिजन्मनिसंबंधस्यानियतत्वंसदृष्टांतमाहद्वाभ्याम् नित्यस्यजीवतोऽपिअर्थस्यपश्वादेः अनित्यः अनियतः विक्रयादिनासंबंधनिवृत्तेः ७

एवंयोनिगतः पित्रादिसंबंधंप्राप्तोऽपिसजीवोनित्यः देहजन्मादिनातस्यजन्माद्यभावात् अतएववस्तुतोनिरहंकृतः अहमस्यपुत्रइत्यभिमानशून्यः यत्रपित्रादौसं
बंधिनियावदुपलभ्येतकर्मवशेनवर्तेततावदेवतस्यपित्रादेः तत्तस्मिन्स्वत्वंनतुविक्रयादुत्तरकालमपि अथवैवंसंबंधः यदुक्तंकलेवरंसमाविश्येति तत्रतस्मिन् क
लेवरेममेदानींस्वत्वंनिवृत्तमितिसदृष्टांतमाह नित्यस्यचिरकालावस्थायिनःस्वर्णादेः योनिगतोदेहंप्रविष्टः यत्रदेहेतस्यजीवस्यतत्तस्मिन्देहेस्वत्वंनतुमरणोत्तरका
लमपीत्यर्थः शेषंसमानम् ८ जीवस्यनित्यत्वंसाधयति एषनित्यः तत्रहेतुः अव्ययः अपक्षयशून्यः तत्कुतः सूक्ष्मः जन्मादिशून्यः तच्चकुतः सर्वाश्रयः जन्मादिमतोदेहादेराश्र
यः नतुदेहादिरूपः यतःस्वदृक्स्वप्रकाशःसर्वाश्रयत्वमुपपादयति आत्मनःमायायागुणैरात्मानमेवविश्वंविश्वात्मकंसृजति तदात्मानंस्वयमकुरुतेतिश्रुतेःउपादानकार
णत्वात्सर्वाश्रयइत्यर्थः जीवस्यवस्तुतोब्रह्मत्वात् ब्रह्मणएवचिच्छक्तिविशिष्टस्येश्वरत्वेनस्रष्टृत्वाज्जीवः सृजतीतिवचोयुक्तिः यद्वा स्वकर्मद्वारासृष्टिनिमित्तत्वेन

एवंयोनिगतोजीवःसनित्योनिरहंकृतः यावद्यत्रोपलभ्येततावत्स्वत्वंहितस्यतत् ८ एषनित्योऽव्ययःसूक्ष्मएषसर्वाश्रयःस्वदृक् आत्ममा
यागुणैर्विश्वमात्मानंसृजतेप्रभुः ९ नह्यस्यातिप्रियःकश्चिन्नाप्रियःस्वःपरोऽपिवा एकःसर्वधियांद्रष्टाकर्तॄणांगुणदोषयोः १० नादत्तआत्मा
हिगुणंनदोषंनक्रियाफलम् उदासीनवदासीनःपरावरदृगीश्वरः ११ श्रीशुकउवाच इत्युदीर्यगतोजीवोज्ञातयस्तस्यतेतदा विस्मि
तामुमुचुःशोकंछित्वात्मस्नेहशृंखलाम् १२ निर्हृत्यज्ञातयोदेहंतथाकृत्वोचिताःक्रियाः तत्यजुर्दुस्त्यजंस्नेहंशोकमोहभयार्तिदम् १३ बा
लघ्न्योव्रीडितास्तत्रबालहत्याहतप्रभाः बालहत्याव्रतंचेरुर्ब्राह्मणैर्यन्निरूपितम् यमुनायांमहाराजस्मरंत्योद्विजभाषितम् १४ सइत्थंप्रति
बुद्धात्माचित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः गृहांधकूपान्निष्क्रांतःसरःपंकादिवद्विपः १५ कालिंद्यांविधिवत्स्नात्वाकृतपुण्यजलक्रियः मौनेनसंयतप्रा
णोब्रह्मपुत्राववंदत १६ अथतस्मैप्रपन्नायभक्तायप्रयतात्मने भगवान्नारदःप्रीतोविद्यामेतामुवाचह १७ नमस्तुभ्यंभगवतेवासुदेवा
यधीमहि प्रद्युम्नायानिरुद्धायनमःसंकर्षणायच १८ नमोविज्ञानमात्रायपरमानंदमूर्तये आत्मारामायशांतायनिवृत्तद्वैतदृष्टये १९

स्रष्टृत्वंभोग्यस्यचसर्वभोक्ताश्रयत्वात्सर्वाश्रयत्वंचोक्तमितिद्रष्टव्यम् ९ तदुक्तंसुहृद्धतइतिसुहृदोबांधवांस्तथानितिचतदप्याह नह्यस्येति तत्रहेतुः एकःसुहृ
दादिसंगरहितः तत्कुतः गुणदोषयोर्हिताहितयोः कर्तॄणांमित्रादीनांयाःसर्वाधियः विचित्राबुद्धयः तासांद्रष्टासाक्षी १० यच्चोक्तंभुंक्ष्वभोगानित्यादितत्राप्याह नाद
त्तइति गुणंसुखंदोषंदुःखंक्रियाफलंचराज्यादिकम् उदासीनत्वेहेतुः परावरदृक्कारणस्यकार्यस्यचसाक्षी नतुभोक्तायतः ईश्वरः देहादिपारतंत्र्यशून्यः अतएवंभ्रा
तस्यममचयुष्माकंचसंबंधाभावाच्छोकंमाकुरुतेतिवाक्यार्थः ११ १२ १३ द्विजभाषितंअंगिरसाप्रोक्तंपुत्रादीनांदुःखहेतुत्वंस्मरंत्यः पुत्रकामनाशून्यानिर्मत्सराः
सत्यइतिभावः १४ निबिडपंकतुल्यंगृहंविहायनिष्क्रमणमतिधीरस्यतस्यैवयोग्यंनान्यस्येतिसदृष्टांतमाह सरसःपंकाद्द्विपोगजइव १५ कृताःपुण्यजलक्रियाः
पितृतर्पणाद्यायेन संयतप्राणोनियतेंद्रियः १६ १७ नमोधीमहिध्यायेममनसानमस्यामइत्यर्थः १८ निवृत्ताद्वैतदृष्टिर्यस्मात् १९ ५ ५

न्यक्तानिरस्ताःशक्त्यूर्मयः मायानिमित्तारागद्वेषादयोयेन २० मनसासहवचसिअप्राप्योपरतेसति यएकएवप्रकाशतेवचसीतिसर्वेंद्रियोपलक्षणम् सोऽस्मान
व्यात्सदसत्परः कार्यकारणयोःकारणम् २१ तदेवाह यस्मिन्निति इदंकार्यकारणंनिष्ठति अप्येतिचय तश्चजायते मृन्मयेषुघटादिषुमृज्जातिर्मृन्मात्रमिवसर्वानु
स्यूतंयत्तस्मै २२ ननुसर्वानुस्यूतंचेन्मृज्जातिवत्प्रतीयेतकथंमनोवचसोरप्राप्तिस्तत्राह यद्ब्रह्मव्योमवद्विततमपिअसवः प्राणाः क्रियाशक्त्यानस्पृशंति मनआ
दीनिच ज्ञानशक्त्यानविदुः तद्ब्रह्मनतोऽस्मि २३ तेषांतदज्ञानेहेतुमाह देहेंद्रियादयोऽमीयदंशाविद्धायच्चैतन्यांशेनाविष्टाःसंतः कर्मसुस्वस्वविषयेषुप्रचरंतिजाग्र
त्स्वप्नयोःअन्यदासुषुप्तिमूर्छादौनैवप्रचरंति यथाअप्रतप्तंलोहंनदहति अतोयथालोहमग्निशक्त्यैवदाहकंसदग्निंविनानदहति एवंब्रह्मगतज्ञानक्रियाशक्तिभ्यां
प्रवर्तमानादेहादयस्तन्नस्पृशंतिनविदुश्चेतिभावः जीवस्तर्हिद्रष्टृत्वाज्ज्ञानातुनेत्याह स्थानेषुजाग्रदादिषुद्रष्टृपदेशंद्रष्टृसंज्ञंतदेवैतिप्राप्नोति नान्योजीवोनामास्तिना

आत्मानंदानुभूत्यैवन्यस्तशक्त्यूर्मयेनमः हृषीकेशायमहतेनमस्तेविश्वमूर्तये २० वचस्युपरतेप्राप्ययएकोमनसासह अनामरूप
श्चिन्मात्रःसोऽव्यान्नःसदसत्परः २१ यस्मिन्निदंयतश्चेदंतिष्ठत्यप्येतिजायते मृन्मयेष्विवमृज्जातिस्तस्मैतेब्रह्मणेनमः २२ यन्नस्पृशंति
नविदुर्मनोबुद्धींद्रियासवः अंतर्बहिश्चविततंव्योमवत्तन्नतोऽस्म्यहम् २३ देहेंद्रियप्राणमनोधियोऽमीयदंशाविद्धाः प्रचरंतिकर्मसु नैवा
न्यदालोहमिवाप्रतप्तंस्थानेषुतद्द्रष्टृपदेशमेति २४ ॐ नमोभगवतेमहापुरुषायमहानुभावायमहाविभूतिपतयेसकलसात्वतपरिवृढ
निकरकरकमलकुड्मलोपलालितचरणारविंदयुगलपरमपरमेष्ठिन्नमस्ते २५ श्रीशुकउवाच भक्तायैतांप्रपन्नायविद्यामा
दिश्यनारदः ययावांगिरसासाकंधामस्वायंभुवंप्रभो २६ चित्रकेतुरुक्तविद्यांतांयथानारदभाषिताम् धारयामाससप्ताहमब्भक्षःसुस
माहितः २७ ततश्चसप्तरात्रांतेविद्ययाधार्यमाणया विद्याधराधिपत्यंसलेभेप्रतिहतंनृप २८ ततःकतिपयाहोभिर्विद्ययेद्धमनोगतिः ज
गामदेवदेवस्यशेषस्यचरणांतिकम् २९ मृणालगौरंशितिवाससंस्फुरत्किरीटकेयूरकटित्रकंकणम् प्रसन्नवक्त्रारुणलोचनंवृतंददर्शसि
द्धेश्वरमंडलैःप्रभुम् ३०

न्योऽतोऽस्तिद्रष्टेत्यादिश्रुतेः यद्वा द्रष्टृपदेशंद्रष्टृसंज्ञंजीवमपितदेवएतिजानाति नतुजीवस्तत्जानातीत्यर्थः तदुक्तंहंसगु
ह्यस्तोत्रे देहोऽसवोऽक्षाइत्यादि २४ सकलायेसात्वतपरिवृढाः तेषांनिकरः समूहस्तस्यकरकमलानांकुड्मलैर्मुकुलैरुपलालितंचरणारविंदयुगलंयस्यतस्यसंबोधनम् परमउत्कृष्टपरमेष्ठिन्सर्वेश्वर २५ पूर्वंसनारदोंऽगिराआजगामेत्यंगिराःप्रधानोक्तः चित्रकेतोःपुत्रप्रदत्वेनतस्यपृथगुक्तत्वात् इहतुनारदोंऽगिरासा
कंययावितिनारदस्यप्राधान्यनिर्देशः तदुपदेशेनतस्यवैराग्योत्पत्तेः प्रभोहेसमर्थ यथायथावद्धारयामास २७ विद्याधराधिपत्यंचावांतरफलंलेभे अप्रतिहतमस्खलितम् २८ कतिपयैरहोभिः विद्ययाइद्धेनदीप्तेनमनसागतिर्यस्य २९ मृणालवत्गौरंशितिवाससंनीलांबरम् स्फुरंतिकिरीटादीनियस्य कटित्रंकटिसूत्रम्
प्रसन्नानिवक्त्राणियस्य अरुणानिलोचनानियस्यतंचतंच ३०

७ ७ ७ ७ ७

दृष्ट्वान्वतमादिपुरुषमभ्ययाच्छरणंगतः अनमन्ननाम कथंभूतः तस्यदर्शनेनध्वस्तंसमस्तंकिल्बिषंयस्य स्वच्छममलंचांतःकरणंयस्य प्रणयेनाश्रुयुक्तेलोचनेयस्य प्रहृष्टानिरोमाणियस्यसः ३१ तंप्रसमीडितुंस्तोतुंचिरंनैवाशकत्नशशाक तत्रहेतुः उत्तमश्लोकस्यपादाब्जयोर्विष्टरमासनम् उपमेहयन् अभिषिंचन् प्रेम्णाउपरुद्धः अखिलानांवर्णानांनिर्गमउच्चारणंयस्यसः ३२ मनीषयाबुद्ध्यामनःसमाधायेत वक्ष्यमाणंबभाषे प्रतिलब्धावाग्येन सात्वतशास्त्रोक्तोविग्रहोयस्यतम् ३३ अन्योऽन्यप्रेमजानंदनिभृतान्स्वामिसेवकान् अभिनंदन्मुदास्तौतिदशभिः पंचभिर्विभुम् हेअजित अन्यैरजितोऽपिभवान् साधुभिर्भक्तैर्जितः स्वाधीनएवकृतः यतोभवानतिकरुणः तेऽपिचनिष्कामाअपिभवताविजिताः योभवान् अकामात्मनामात्मानमेवददाति ३४ ननुभक्तैरेवजितइतिकथंस्पर्धमानैरपिस्रष्ट्रादिकर्तृभिरन्यैरीश्वरैर्जयसंभवात्तत्राह तवेति जगतउदयादीनितवैवविभवः विभवनंमहिमालीलेतियावत् आदिशब्देनप्रवेशनियमादीनि विश्वसृजस्तुब्रह्मादयोनेश्वराः किंतुतेतवांशोयः पुरुषः

तद्दर्शनध्वस्तसमस्तकिल्बिषःस्वच्छामलांतःकरणोऽभ्ययान्मुनिः प्रवृद्धभक्त्याप्रणयाश्रुलोचनः प्रहृष्टरोमाऽनमदादिपूरुषम् ३१ स उत्तमश्लोकपदाब्जविष्टरंप्रेमाश्रुलेशैरुपमेहयन्मुहुः प्रेमोपरुद्धाखिलवर्णनिर्गमोनैवाशकत्तंप्रसमीडितुंचिरम् ३२ ततःसमाधायमनोमनीषयाबभाषएतत्प्रतिलब्धवागसौ नियम्यसर्वेंद्रियबाह्यवर्त्तनंजगद्गुरुंसात्वतशास्त्रविग्रहम् ३३ चित्रकेतुरुवाच अजितजितः सममतिभिर्भवान्जितात्मभिर्भवता विजितास्तेऽपिचभजतामकामात्मनांयआत्मदोऽतिकरुणः ३४ तवविभवःखलुभगवन्जगदुदयस्थितिलयादीनि विश्वसृजस्तेंशांशास्तत्रमृषास्पर्धंतिपृथगभिमत्या ३५ परमाणुपरममहतोस्त्वमाद्यंतांतरवर्तित्रयविधुरः आदावंतेपिचसत्वानांयद्ध्रुवंतदेवांतरालेऽपि ३६ क्षित्यादिभिरेषकिलावृतःसप्तभिर्दशगुणोत्तरैरंडकोशः यत्रपतत्यणुकल्पःसहांडकोटिकोटिभिस्तदनंतः ३७ विषयतृषोनरपशवोयउपासतेविभूतीर्नपरंत्वाम् तेषामाशिषईशतदनुविनश्यंतियथाराजकुलम् ३८

तस्यांशाः तत्रएवंस्थितेऽपि पृथक्पृथगीश्वरावयमित्यभिमानेनवृथैव स्पर्धंते ३५ त्वमेवस्रष्ट्रादिकर्तेत्येतदुपपादयति परमाणुः सूक्ष्ममूलकारणंपरममहदंतिमंकार्यंतयोस्त्वमेवाद्यंतांतरवर्तिआदावंतेच अंतरेमध्येचवर्तितुंशीलंयस्यसः अतएवत्रयविधुरः आद्यंतमध्यशून्यो ध्रुवः तेचत्वयासृज्यंतेनतुध्रुवाःकुतइत्यतआह सत्वानांसत्वेनप्रतीतानांकार्याणामादावंतेऽपिअंतरालेऽपिचतदेवध्रुवंस्वर्णादिवत् ३६ एवंध्रुवत्वेनकालतः परिच्छेदोनास्तीत्युक्तंदेशतोऽप्यपरिच्छेदमाह क्षित्यादिभिरिति पूर्वस्मात्पूर्वस्मात्दशगुणमुत्तरोत्तरैरधिकैरावृतः यत्रत्वयिअणुकल्पः पततिपरिभ्रमति तत्तस्मादनंतस्त्वम् ३७ यस्मादेवंपरमेश्वरस्त्वमेवअन्येदेवास्तवविभूतयः अतस्त्वांविहायविषयकामनयाऽन्योपासकाअतिमंदाइत्याह विषयेतुतृट्तृष्णायेषांतेनराकाराः पशवः कुतः येविभूतीरिंद्राद्याउपासतेनतुपरंत्वाम् ततः किंतत्राह तेषामिति तदनुउपास्यनाशानंतरंयथाराजकुलमनुराजकुलनाशानंतरंयथातत्सेवकानामाशिषोनश्यंति तद्वत् अयंचपरमोऽवधिः मध्येपिनश्यंत्येव ३८ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

विषयकामेनापिकृतात्वत्सेवामोक्षफलैवेत्याह कामधियः विषयकामनाअपिहेपरमत्वयिरचिताः कृताश्चेत् नरोहंतिदेहांतरोत्पत्तयेनभवंति करंभबीजानिभर्जि
तबीजानियथा यतोस्यजीवस्यगुणगणादेवद्वंद्वसमूहाभवंति अतः कामेनापिनिर्गुण स्यतवभजनाच्छनैर्नैर्गुण्यंभवतीत्यर्थः ३९ फलकामनयाऽपित्वदारा
धनंयदामोक्षहेतुः तदाकिंवक्तव्यंभगवद्धर्ममाहात्म्यमितिवक्तुंतत्संप्रदायप्रवर्तकत्वेनभगवंतंस्तौति जितमिति यदाभवान् भागवतंधर्ममाह तदाहेभगवन्
त्वयाजितंसर्वोत्कर्षेणस्थितम् तत्रहेतुः येनिष्किंचनाःसनत्कुमाराद्यामुनयस्ते यंभगवंतमपवर्गायसेवंते तेनभवताजितम् यंधर्ममितिवा ४० अनवद्यतामेवाह
विषममतिः यत्रयस्मिन् भागवतेधर्मेनास्तियदन्यत्रयथान्यस्मिन्काम्येधर्मे ननुसोऽपिवेदोक्तत्वादनवद्यएवतत्राह विषमधियाशत्रुमरणादिकामनयारचि-
तोयः सद्यविशुद्धः रागद्वेषादिमत्वात् क्षयिष्णुश्चनश्वरफलत्वात् अधर्मबहुश्चहिंसादिबाहुल्यात् तदुक्तंशंबरस्वामिभिः उभयमिहचोदनयालक्ष्यतेऽर्थोऽ
नर्थश्चेत्यादि ४१ एतत्प्रपंचयति कः क्षेमः कुशलंनकिंचित् निजपरयोः स्वस्यपरस्यचस्वपरद्रुहास्वस्मैपरस्मैचद्रुह्यतीतिस्वपरध्रुक् तेनयतः स्वद्रोहात् अत्यंत

कामधियस्त्वयिरचितानपरमरोहंतियथाकरंभबीजानि ज्ञानात्मन्यगुणमयेगुणगणतोऽस्यद्वंद्वजालानि ३९ जितमजिततदाभवता
यदाहभागवतंधर्ममनवद्यम् निष्किंचनायेमुनयआत्मारामायमुपासतेऽपवर्गाय ४० विषममतिर्नयत्रनृणांत्वमहमितिममतवेतिच
यदन्यत्र विषमधियारचितोयःसद्यविशुद्धः क्षयिष्णुरधर्मबहुलः ४१ कः क्षेमोनिजपरयोःकियानर्थःस्वपरद्रुहाधर्मेण स्वद्रोहात्तवकोपः
परसंपीडयाचतथाधर्मः ४२ नव्यभिचरतितवेक्षाययाह्यभिहितोभागवतोधर्मः स्थिरचरसत्वकदंबेष्वपृथग्धियोयमुपासतेत्वार्याः ४३
नहिभगवन्नघटितमिदंत्वद्दर्शनान्नृणामखिलपापक्षयः यन्नामसकृच्छ्रवणात्पुल्कसकोऽपिविमुच्यतेसंसारात् ४४ अथभगवन्वय
मधुनात्वदवलोकपरिमृष्टाशयमलाः सुरऋषिणायदुदितंतावकेनकथमन्यथाभवति ४५ विदितमनंतसमस्तंतवजगदात्मनोजनैरि
हाचरितम् विज्ञाप्यंपरमगुरोःकियदिवसवितुरिवखद्योतैः ४६ नमस्तुभ्यंभगवतेसकलजगत्स्थितिलयोदयेशाय दुरवसितात्मगतये
कुयोगिनांभिदापरमहंसाय ४७

कायक्लेशात् तवकोपः पीडासंभवति तदुक्तंगीतासु कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुर
निश्चयानिति तथापरस्परंपीडयाधर्मः चशब्दात्तवकोपश्च अतस्त्वयारागांधमपिकथंचिद्वेदमार्गेप्रवर्तयितुंकाम्यधर्मोऽ भिहितोनतत्वदृष्ट्या ४२ भागवतधर्मे
णनतुद्रोहइत्याह नेतिनव्यभिचरति नपरमार्थंजहाति तवईक्षादृष्टिः अव्यभिचारेहेतुःस्थिरेति स्थावरजंगमप्राणिसमूहेषुसमबुद्ध्योभागवतायंधर्मंसेवंते ४३
एवंभूतस्यभागवतधर्मप्रवर्तकस्यतवदर्शनात् सर्वपापक्षयोभवतीतिकिंचित्रमित्याह नहीति ४४ अतोऽहंकृतार्थोऽस्मीत्याह अथेति अतोहेतोः तवावलोकनेन
परिमृष्टानिरस्ताआशयेचित्तेमलायेषांते त्वद्दर्शनंचममनारदोपदेशेनजातमित्याह सुरर्षिणेति ४५ यथाचाहंपूर्वमतिमूढआसंयथाचनारदेनानुगृहीतोऽस्मि त
त्सर्वांतर्यामिणस्तवमयाकिंप्रकाशनीयमित्याह विदितमिति विशेषेणज्ञाप्यंप्रकाशनीयंकियदिवनकिमपीत्यर्थः सवितुर्यथाखद्योतैःप्रकाशनंनास्तितद्वत् ४६
उक्तलक्षणंभगवंतंप्रणमति नमइतिद्वाभ्याम् सकलस्यजगतः स्थित्यादीनामीशायसमर्थायदुरवसिताअविज्ञाताआत्मगतिर्निजतत्वंयस्यतस्मै केषांकुयोगि
नाम् केनभिदाभेददृष्ट्या ४७

श्वसंतिचेष्टंतेचेकितानंपश्यंतमनुचित्तयः ज्ञानेंद्रियाणिउच्चकंतिस्वारूढंपश्यंति ४८. ४९ मेऽनुशासनंमद्विषयउपदेशः तेनतयाचविद्ययाअस्माच्चदर्शनात्संसि
द्धोऽसि ५० तद्बोधदार्ढ्यायस्वयमप्युपदिशति अहमित्यादिना सर्वभूतान्यहमेवभूतानामात्माभोक्ताप्यहमेव भोक्तृभोग्यात्मकंविश्वंमद्व्यतिरिक्तंनास्तीत्यर्थः
यतोऽहंभूतभावनः भूतानांप्रकाशकः कारणंच ननुशब्दब्रह्मप्रकाशकंपरंब्रह्मकारणंचप्रकाशकंच सत्यंतेउभेममैवरूपेइत्याह शब्दब्रह्मेति शाश्वतीशाश्वत्यौ
५१ अतस्त्वमेवंपश्येत्याह लोकेभोग्यप्रपंचेभोक्तृत्वेनविततमनुगतमात्मानंलोकंचात्मनिभोग्यत्वेनसंततंव्याप्तम् तदुभयंचमयाकारणात्मनाव्याप्तम् मयिचैवोभ
यंकृतंप्रकल्पितंस्मरेदितितृतीयेनान्वयः पश्येदित्यध्याहारोवा ५२ ननुजाग्रदाद्यवस्थाभेदेनभोक्तृभोग्यात्मकंविश्वंस्फुटंप्रतीयमानंकथंकल्पितंस्यादित्याशंक्यस्व
प्नगतजाग्रदादिदृष्टांतेनसंभावयन्नाह यथेतिद्वाभ्याम् यथास्वप्नेप्रसुप्तोविश्वंगिरिवनादिरूपंदेशांतरस्थमात्मन्येवपश्यति स्वप्नमध्येषुसुप्तःसंस्वप्नंचपश्यतीत्य
र्थः तथास्वप्नएवोत्थितःसन् आत्मानमेकदेशस्थंशयनदेशेस्थितंमन्यतेजाग्रदवस्थामनुभवति ५३ एवंप्रसिद्धान्यपिजागरादीनिजीवस्थानानिजीवोपाधेर्बुद्धे

यंवैश्वसंतमनुविश्वसृजःश्वसंतियंचेकितानमनुचित्तयउच्चकंति भूमंडलंसर्षपायतियस्यमूर्ध्नितस्मैनमोभगवतेऽस्तुसहस्रमूर्ध्ने ४८
श्रीशुकउवाच संस्तुतोभगवानेवमनंतस्तमभाषत विद्याधरपतिंप्रीतश्चित्रकेतुंकुरूद्वह ४९ श्रीभगवानुवाच य
न्नारदांगिरोभ्यांतेव्याहृतंमेनुशासनम् संसिद्धोसितयाराजन्विद्ययादर्शनाच्चमे ५० अहंवैसर्वभूतानिभूतात्माभूतभावनः शब्द
ब्रह्मपरंब्रह्मममोभेशाश्वतीतनू ५१ लोकेविततमात्मानंलोकंचात्मनिसंततम् उभयंचमयाव्याप्तंमयिचैवोभयंकृतम् ५२ यथासु
षुप्तःपुरुषोविश्वंपश्यतिचात्मनि आत्मानमेकदेशस्थंमन्यतेस्वप्नउत्थितः ५३ एवंजागरणादीनिजीवस्थानानिचात्मनः मायामात्राणिवि
ज्ञायतेद्रष्टारंपरंस्मरेत् ५४ येनप्रसुप्तःपुरुषःस्वापंवेदात्मनस्तदा सुखंचनिर्गुणंब्रह्मतमात्मानमवेहिमाम् ५५ उभयंस्मरतःपुंसःप्र
स्वापप्रतिबोधयोः अन्वेतिव्यतिरिच्येततज्ज्ञानंब्रह्मतत्परम् ५६ यदेतद्विस्मृतंपुंसोमद्भावंभिन्नमात्मनः ततःसंसारएतस्यदेहाद्देहोमृतेर्मृ
तिः ५७

रवस्थाभूतानिआत्मनोमायामात्राणिइत्येवंविज्ञायतेषांद्रष्टारमतएवपरंतदवस्थारहितमात्मानंस्मरेत् ५४ ननुतेषांद्रष्टारमितिकथमुच्यतेस्वा
पेदृश्याभावेनद्रष्टृत्वाभावात्तत्राह येनेति प्रसुप्तःपुरुषोजीवोयेनरूपेणतदास्वापकाले आत्मनःस्वापंनिर्गुणमतींद्रियंसुखंचवेदतमात्मानंब्रह्ममामवेहि तदा
स्वापसुखयोरसंवेदनेसुखमहमस्वाप्समितिस्मृतेरसंभवात् ५५ ननुस्वापसाक्षिणादृष्टंकथंजाग्रदवस्थःस्मरेत् नह्यन्येनदृष्टमन्यःस्मरतितत्राह उभयंप्र
स्वापंप्रतिबोधंचस्मरतः अनुसंदधतः तयोःप्रस्वापप्रतिबोधयोः प्रकाशकत्वेनयदन्वेति ताभ्यांव्यतिरिच्येतयत् एकैकापायेऽप्यनपायात् तत्ज्ञानंपरंब्रह्म
तदेवनतुभिन्नमित्यर्थः अतोबाल्येदृष्टस्ययौवनेस्मृतिवदवस्थांतरत्वेऽपिस्वापानंदयोःस्मरणंघटतइतिभावः तदेवंभूतंब्रह्मात्मानमवेहीत्यनुषंगः ५६
विपक्षेदोषमाह यत्यदिएतन्मयिभावंमत्स्वरूपंब्रह्मविस्मितंतदात्मनःसकाशाद्भिन्नंभवति ततएतस्यपुंसःसंसारोभवति संसारस्वरूपमाह देहाद्देहो
जन्मांतरंपुनर्जन्ममृतेरनंतरंमृतिश्चेति ५७ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦

योऽन्यंतरेऽपिभोगादिसंपादनंशक्यंज्ञानार्थंत्वत्रैवयतितव्यमित्याह लब्ध्वेति ज्ञानंशास्त्रोत्थं विज्ञानमपरोक्षंतयोःसंभवोयस्यांताम् ५८ वैराग्यार्थमाह ई-
हायांप्रवृत्तिमार्गेततईहातःअनीहायांनिवृत्तिमार्गेतुअभयंमोक्षोभवतीतिचस्मृत्वाफलसंकल्पाद्विरमेत् पाठांतरेनोभयंपरिक्लेशः फलविपर्ययश्च नास्तीत्येवं
स्मृत्वा ५९ एतद्विवृणोति सुखायेतित्रिभिःदुःखस्यानिवृत्तिःसुखस्याप्राप्तिः ६० विज्ञाः उद्यमेप्रवीणावयमित्यभिमानवताम् स्थानत्रयविलक्षणंतुरीयंबु-
ध्वा ६१ दृष्टश्रुताभिर्मात्राभिरैहिकामुष्मिकैर्विषयैःस्वेनतेजसाविवेकबलेन ६२ नचातःपुरुषार्थोनास्तीत्याह एतावानिति योगेनैपुण्यंयस्याःसाबुद्धिर्येषाम् पर-

लब्ध्वेहमानुषींयोनिंज्ञानविज्ञानसंभवाम् आत्मानंयोनबुध्येतनक्वचित्क्षेममाप्नुयात् ५८ स्मृत्वेहायांपरिक्लेशंततः फलविपर्ययम्
अभयंचाप्यनीहायांसंकल्पाद्विरमेत्कविः ५९ सुखायदुःखमोक्षायकुर्वातेदंपतीक्रियाः ततोनिवृत्तिरप्राप्तिर्दुःखस्यचसुखस्यच ६०
एवंविपर्ययंबुध्वानृणांविज्ञाभिमानिनाम् आत्मनश्चगतिंसूक्ष्मांस्थानत्रयविलक्षणाम् ६१ दृष्टश्रुताभिर्मात्राभिर्निर्मुक्तःस्वेनतेजसा
ज्ञानविज्ञानसंतुष्टोमद्भक्तःपुरुषोभवेत् ६२ एतावानेवमनुजैर्योगनैपुण्यबुद्धिभिः स्वार्थःसर्वात्मनाज्ञेयोयत्परात्मैकदर्शनम् ६३ त्वमेतच्छ्रु-
त्वायराजन्नप्रमत्तोवचोमम ज्ञानविज्ञानसंपन्नोधारयन्नाशुसिद्ध्यसि ६४ श्रीशुकउवाच आश्वास्यभगवानित्थंचित्रके-
तुंजगद्गुरुः पश्यतस्तस्यविश्वात्माततश्चांतर्दधेहरिः ६५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषोडशोऽध्यायः १६ श्रीशुकउवा-
च यतश्चांतर्हितोनंतस्तस्यैकृत्वादिशेनमः विद्याधरश्चित्रकेतुश्चचारगगनेचरः १ सलक्षंवर्षलक्षाणामव्याहतबलेंद्रियः स्तू-
यमानोमहायोगीमुनिभिःसिद्धचारणैः २ कुलाचलेंद्रद्रोणीषुनानासंकल्पसिद्धिषु रेमेविद्याधरस्त्रीभिर्गापयन्हरिमीश्वरम् ३ ए-
कदासविमानेनविष्णुदत्तेनभास्वता गिरिशंददृशेगच्छन्परीतंसिद्धचारणैः ४ आलिंग्यांकीकृतांदेवींबाहुनामुनिसंसदि उवाचदेव्याः
शृण्वंत्याजहासोच्चैस्तदंतिके ५ चित्रकेतुरुवाच एषलोकगुरुःसाक्षाद्धर्मवक्ताशरीरिणाम् आस्तेमुख्यःसभायांवैमि-
थुनीभूयभार्यया ६ जटाधरस्तीव्रतपाब्रह्मवादिसभापतिः अंकीकृत्यस्त्रियंचास्तेगतह्रीःप्राकृतोयथा ७ प्रायशःप्राकृताश्चापिस्त्रि-
यंरहसिबिभ्रति अयंमहाव्रतधरोबिभर्तिसदसिस्त्रियम् ८ भगवानपितच्छ्रुत्वाप्रहस्यागाधधीर्नृप तूष्णींबभूवसदसिसभ्याश्चत-
दनुव्रताः ९

स्यात्मनएकंदर्शनमितियत् एतावानेव ६३ ६४ ६५ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांषोडशोऽध्यायः १६ ततःसप्तदशेमोघमहर्षिंप्राप्यखे-
चरन् विहस्यगिरिशंशापादुमायावृत्रतांगतः १ यतोयस्याम् तस्यैदिशेनमः नमनंकृत्वा १ सचित्रकेतुः विद्याधरस्त्रीभिर्हरिंगाययन् रेमइतिद्वयोरन्वयः
अव्याहतंबलमिंद्रियपाटवंयस्य २ नानाविधाः संकल्पेनैवसिद्धयोयासुतासु ३ अकस्मादद्भुतैश्वर्यगर्वात्प्राचीनकर्मतःआसुरींयोनिमापन्नोभवानीशापतः
सतु तदाह एकदेत्यादिना ४ अंकीकृतामुत्संगेनैकीकृत्यदेवींबाहुनाआलिंग्यस्थितंउवाच जहासचतस्यांतिकेस्थितःसन् ५ धर्मवक्तावदतिशरीरिणांमध्ये
मुख्यश्चभार्ययामिथुनीभूयचास्ते ६ ७ ८ अगाधागंभीराधीर्यस्यसः ९

नतस्यवीर्यंप्रभावंविद्वान् अतद्वीर्यविद्वान् तस्मिन्निर्जितात्माभिमानिनेजितेंद्रियोऽहमित्यभिमानवतेइतिरुषाक्रोधेनाह १० विरुद्धंप्रकर्षेणकरोतीतिविप्रकृत् ११
अतिवर्तिनंशास्त्रमतिक्रम्यवर्तमानशीलंयेनोनिषेधंतिननिवारयंति १२ एषांब्रह्मादीनामनुध्येयंपदाब्जयुग्मंयस्यतम् मंगलमंगलंपरमधर्मसूर्तिम् सूरीन् प
रिभूय अज्ञान् कृत्वाजगद्गुरुंयः प्रशास्तिनत्तस्मात् १३ ननुहरिभक्तोऽयंनदंडार्हइतिचेत्तत्राह नायंसाधुभिः परिसेवितुंवैकुंठस्यपादमूलोपसर्पणमर्हति यतः
संभाविताअहमधिकइतिकृतामतिर्येन अतएवस्तब्धोऽनम्रः १४ तदेवंस्वयंदंड्यत्वंनिश्चित्यतंप्राह अतइति हेपुत्रयथाभूयोमहतांकिल्बिषमपराधंनकर्ताक
रिष्यतितथायाहीत्यर्थः १५ पूर्वदिष्टंप्राचीनकर्मप्राप्तमेव १६।१७ अयंचसंसारचक्रस्वभावएवनचित्रमित्याह संसारचक्रइति १८ अतएवात्रममचतवचनकोपि-

श्रीशुकउवाच इत्येतद्वीर्यविदुषिब्रुवाणेबह्वशोभनम् रुषाहदेवीधृष्टायनिर्जितात्माभिमानिने १० पार्वत्युवाच
अयंकिमधुनालोकेशास्तादंडधरःप्रभुः अस्मद्विधानांदुष्टानांनिर्लज्जानांचविप्रकृत् ११ नवेदधर्मंकिलपद्मयोनिर्नब्रह्मपुत्राभृगुर्ना
रदाद्याः नवैकुमारःकपिलोमनुश्चयेनोनिषेधंत्यतिवर्तिनंहरम् १२ एषामनुध्येयपदाब्जयुग्मंजगद्गुरुंमंगलमंगलंस्वयम् यःक्षत्रबंधुःप
रिभूयसूरीन्प्रशास्तिधृष्टस्तदयंहिदंड्यः १३ नायमर्हतिवैकुंठपादमूलोपसर्पणम् संभावितमतिःस्तब्धःसाधुभिःपर्युपासितम् १४ अ
तःपापीयसींयोनिमासुरींयाहिदुर्मते यथेहभूयोमहतांनकर्तापुत्रकिल्बिषम् १५ श्रीशुकउवाच एवंशप्तश्चित्रकेतुर्विमा
नादवरुह्यसः प्रसादयामाससतींमूर्ध्नानम्रेणभारत १६ चित्रकेतुरुवाच प्रतिगृह्णामितेशापमात्मनोंऽजलिनांऽतिके देवै
र्मर्त्याययत्प्रोक्तंपूर्वदिष्टंहितस्यतत् १७ संसारचक्रएतस्मिन्जंतुरज्ञानमोहितः भ्राम्यन्सुखंचदुःखंचभुंक्तेसर्वत्रसर्वदा १८ नैवा
त्मानपरश्चापिकर्तास्यात्सुखदुःखयोः कर्तारमन्यतेप्राज्ञआत्मानपरमेवच १९ गुणप्रवाहएतस्मिन्कःशापःकोन्वनुग्रहः कःस्वर्गोन
रकःकोवाकिंसुखंदुःखमेववा २० एकःसृजतिभूतानिभगवानात्ममायया एषांबंधंचमोक्षंचसुखंदुःखंचनिष्कलः २१ नतस्यक-
श्चिद्दयितःप्रतीपोनज्ञातिबंधुर्नपरोनचस्वः समस्यसर्वत्रनिरंजनस्यसुखेनरागःकुतएवरोषः २२ तथाऽपितच्छक्तिविसर्गएषांसुखा
यदुःखायहिताहितायच बंधायमोक्षायचजन्ममृत्युनोःशरीरिणांसंसृतयेवकल्पते २३ दोषइत्याह नैवेति १९ एवंतावत्सुखदुःखादिकर्म

गीकृत्योक्तमिदानींतदपिवस्तुतोनास्तीत्याह गुणानांमायामयानांप्रवाहेसंसारे २० ननुमायागुणानांचेदयंप्रवाहस्तर्हितेषांजडत्वाद्बंधमोक्षाद्यनुभवोनस्या
त्तत्राह एकःपरमेश्वरोमाययानिमित्तभूतयाभूतानिप्राणिनःसृजति एषांबंधादिकंचसृजति निष्कलःस्वयंबंधादिशून्यः २१ नन्वेवंभूतविषमसृष्टेस्तस्य
किंकारणंप्रियादिवैषम्याभावादित्याशंक्ययद्यपिप्रियादयोनसंतितथाऽपितत्तत्कर्मवशात्सर्वंघटतइत्याहनतस्येतिद्वाभ्याम् प्रतीपःअप्रियःनज्ञातिर्बंधु
श्चेत्यर्थः सर्वत्रसमस्यतत्कुतः निरंजनस्यनिःसंगस्यअतएवतन्निमित्तेसुखेरागोनास्तिरागानुबंधोरोषःकुतःस्यात् २२ यद्यप्येवंतथापितस्यशक्त्यामाय
यायोविसर्गःपुण्यपापादिलक्षणंकर्म एषांशरीरिणांसुखाद्यर्थमवकल्पतेसमर्थोभवति यथोक्तंगीतासुभूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितइति २३

अथतस्मात् भामिनिहेकोपनेत्वांकेवलंप्रसादयामिनतुशापमोक्षाय तर्हिकिंप्रसादनेन अतआह ममोक्तमुक्तिंसाधुअपिअसाधुवन्मन्यसेतत्त्वयाक्षम्यताम् २४ गिरिशोभवानीशंकरौप्रसाद्यस्मयतोः विस्मयंकुर्वतोःसतोः २५ २६ २७ स्वर्गादावेवतुल्योऽर्थः प्रयोजनमितिद्रष्टुंशीलंयेषांतेतथा २८ तत्रतदुक्तमेवहेतुमाहद्वाभ्याम् देहिनांसुखदुःखमित्यादिद्वंद्वानिईश्वरस्यलीलयामाययाभवंति २९ तेषुचगुणदोषविकल्पइत्येवेत्यन्वयः इष्टानिष्टभेदइवयःस्फुरतिसआत्मन्यर्थभेदःपुंसःस्वप्नेयथाअविवेककृतोभवति स्रजिवत्सर्पमालादिभिर्यथातथैवकृतइत्यर्थः स्रग्वदितिवक्तव्येस्रजिवदित्यार्षम् पाठांतरेतुसुगमम् ३० अतोभागवता

अथप्रसादयेनत्वांशापमोक्षायभामिनि यन्मन्यसेअसाधूक्तंममतत्क्षम्यतांसति २४ श्रीशुकउवाच इतिप्रसाद्यगिरिशौ चित्रकेतुररिंदम जगामस्वविमानेनपश्यतोःस्मयतोस्तयोः २५ ततस्तुभगवान्रुद्रोरुद्राणीमिदमब्रवीत् देवर्षिदैत्यसिद्धानांपार्षदानांचशृण्वताम् २६ श्रीरुद्रउवाच दृष्टवत्यसिसुश्रोणिहरेरद्भुतकर्मणः माहात्म्यंभृत्यभृत्यानांनिस्पृहाणांमहात्मनाम् २७ नारायणपराःसर्वेनकुतश्चनबिभ्यति स्वर्गापवर्गनरकेष्वपितुल्यार्थदर्शिनः २८ देहिनांदेहसंयोगाद्द्वंद्वानीश्वरलीलया सुखंदुःखंमृतिर्जन्मशापोऽनुग्रहएवच २९ अविवेककृतःपुंसोह्यर्थभेदइवात्मनि गुणदोषविकल्पश्चभिदेवस्रजिवत्कृतः ३० वासुदेवेभगवतिभक्तिमुद्वहतांनृणाम् ज्ञानवैराग्यवीर्याणांनेहकश्चिद्व्यपाश्रयः ३१ नाहंविरिंच्योनकुमारनारदौनब्रह्मपुत्रामुनयःसुरेशाः विदामयस्येहितमंशकांशकाननतत्स्वरूपंपृथगीशमानिनः ३२ नह्यस्यास्तिप्रियःकश्चिन्नाप्रियःस्वःपरोऽपिवा आत्मत्वात्सर्वभूतानांसर्वभूतप्रियोहरिः ३३ तस्यचायंमहाभागश्चित्रकेतुःप्रियोऽनुगः सर्वत्रसमदृक्शांतोह्यहंचैवाच्युतप्रियः ३४ तस्मान्नविस्मयःकार्यःपुरुषेषुमहात्मसु महापुरुषभक्तेषुशांतेषुसमदर्शिषु ३५ श्रीशुकउवाच इतिश्रुत्वाभगवतःशिवस्योमाभिभाषितम् बभूवशांतधीराजन्देवीविगतविस्मया ३६ इतिभागवतोदेव्याःप्रतिशप्तुमलंतमः मूर्ध्नासंजगृहेशापमेतावत्साधुलक्षणम् ३७ जज्ञेत्वष्टुर्दक्षिणाग्नौदानवींयोनिमाश्रितः वृत्रइत्यभिविख्यातोज्ञानविज्ञानसंयुतः ३८ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि वृत्रस्यासुरजातेश्चकारणंभगवन्मतेः ३९ इतिहासमिमंपुण्यंचित्रकेतोर्महात्मनः माहात्म्यंविष्णुभक्तानांश्रुत्वाबंधाद्विमुच्यते ४० यएतत्प्रातरुत्थायश्रद्धयावाग्यतःपठेत् इतिहासंहरिंस्मृत्वासयातिपरमांगतिम् ४१ इतिश्रीभा॰ षष्ठस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः १७

नांनिस्पृहत्वमुचितमेवेत्याह वासुदेवइति ज्ञानवैराग्ययोर्वीर्यंबलंयेषांतेषांव्यपाश्रयः विशिष्टबुद्ध्याआश्रयणीयोऽर्थोनास्ति ३१ यस्यचहरिदासत्वेनतत्स्वभावत्वान्नैतच्चित्रमितिवक्तुंहरेर्माहात्म्यमाह नाहमितिद्वाभ्याम् ईहितमभिप्रायंलीलांवायदावयंनविद्मस्तदातस्यस्वरूपमंशकांशकाअपिसंतः पृथगीशमानिनोनविदुरेव ३२ अतएवहरिरपिसर्वेषांभूतानांप्रियः ३३ अहंचैवाच्युतस्यप्रियः तस्मान्ममास्मिन्क्रोधोनाभूदितिभावः ३४ ३५ ३६ प्रतिशापंदातुमलंतमःसमर्थतमोऽपि ३७ ३८ असुरजातेः असुरभावेनोत्पत्तेःभगवतिमतेश्च ३९ ४० एतत् एतम् ४१ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांसप्तदशोऽध्यायः १७

आदित्यानांचतुर्थस्यत्वष्टुर्वंशप्रसंगतः प्रोक्तमिंद्रकृतंविश्वरूपवृत्रवधादिकम् १ अदितेःपंचमादीनांपुत्राणामन्वयोक्तिभिः अष्टादशोदितेर्गर्भेशक्रेणमरुतांभि
दा २ त्वष्टुर्वंशमनुक्रम्यसप्रसंगंयथाक्रमम् आदित्यानामथान्येषांवंशानाहमुनीश्वरः ३ दक्षकन्यान्वयानुकथनेअदित्याःद्वादशपुत्राःप्रोक्ताः विवस्वानर्यमा
पूषात्वष्टाथसविताभगः धाताविधातावरुणोमित्रःशक्रउरुक्रमइति तत्रअष्टाध्यायांतमारभ्यविश्वरूपवृत्रचित्रकेतूपाख्यानैस्त्वष्टुर्वंशमनुवर्ण्यइदानींस
वितुर्वंशमाह पृश्निस्त्विति सावित्रीमित्यादिषुप्रासूतेत्युत्तरस्यानुषंगः पशुंपशुयागम् महामखान्पंचयज्ञान् १ २ धातुर्भार्याकुहूःसायंपुत्रंप्रासूत एवंसि
नीवालीदर्शमित्यनुक्रमात् समनंतरोविधाताक्रियायांपुरीष्यानग्नीन् पंचचितान् पुरीष्यासोअग्नयइतिपंचवाएतेऽग्नयोयच्चितयइतिश्रुतेः ३ चर्षणीवरु

श्रीशुकउवाच पृश्निस्तुपत्नीसवितुःसावित्रींव्याहृतींत्रयीम् अग्निहोत्रंपशुंसोमंचातुर्मास्यंमहामखान् १ सिद्धिर्भगस्यभा-
र्यांगमहिमानंविभुंप्रभुम् आशिषंचवरारोहांकन्यांप्रासूतसुव्रताम् २ धातुःकुहूःसिनीवालीराकाचानुमतिस्तथा सायंदर्शमथप्रातः
पूर्णमासमनुक्रमात् अग्नीन्पुरीष्यानाधत्तक्रियायांसमनंतरः ३ चर्षणीवरुणस्यासीद्यस्यांजातोभृगुःपुनः वाल्मीकिश्चमहायोगीवल्मी
कादभवत्किल ४ अगस्त्यश्चवसिष्ठश्चमित्रावरुणयोर्ऋषी रेतःसिषिचतुःकुंभेउर्वश्याःसन्निधौद्रुतम् ५ रेवत्यांमित्रउत्सर्गमरिष्टंपिप्प
लंव्यधात् ६ पौलोम्यामिंद्रआधत्तत्रीन्पुत्रानितिनःश्रुतम् जयंतमृषभंताततृतीयंमीढुषंप्रभुः ७ उरुक्रमस्यदेवस्यमायावामनरूपिणः
कीर्तौपत्न्यांबृहच्छ्लोकस्तस्यासन्सौभगादयः ८ तत्कर्मगुणवीर्याणिकश्यपस्यमहात्मनः पश्चाद्वक्ष्यामहेऽदित्यांयथैवावततारह ९
अथकश्यपदायादान्दैतेयान्कीर्तयामिते यत्रभागवतःश्रीमान्प्रह्लादोबलिरेवच १० दितेर्द्वावेवदायादौदैत्यदानववंदितौ हिरण्यकशिपु
र्नामहिरण्याक्षश्चकीर्तितौ ११ हिरण्यकशिपोर्भार्याकयाधुर्नामदानवी जंभस्यतनयादत्तासुषुवेचतुरःसुतान् १२ संह्रादंप्रागनुह्रादं
ह्रादंप्रह्रादमेवच तत्स्वसासिंहिकानामराहुंविप्रचितोऽग्रहीत् १३ शिरोऽहरद्यस्यहरिश्चक्रेणपिबतोऽमृतम् संह्रादस्यकृतिर्भार्याऽसू
तपंचजनंततः १४ ह्रादस्यधमनिर्भार्याऽसूतवातापिमिल्वलम् योगस्त्यायत्वातिथयेपेचेवातापिमिल्वलम् १५

णस्यभार्यासीत् पूर्वंब्रह्मणःपुत्रोभृगुर्यस्यांपुनर्जातः वाल्मीकिर्वरुणस्यैवपुत्रोऽभवत् एतौवरुणस्यासाधारणौपुत्रौ ४ तथोत्सर्गादयोमित्रावरुणस्यसाधारणाः
तयोरेवसाधारणौद्वौपुत्रौचाह अगस्त्यश्चवसिष्ठश्चऋषीमित्रावरुणयोरभवताम् यतउभावपिकुंभेरेतःसिषिचतुः सत्रेहजाताविषितानमोभिःकुंभेरेतःसि
षिचतुःसमानमितिश्रुतेः द्रुतंस्कन्नम् ५ ६ ७ ८ पश्चात्अष्टमस्कंधे ९ अथेतिकश्यपस्यादितेःपुत्राणांद्वादशादित्यानांसंततिमुक्त्वादितेःपुत्रान्कथया
मीत्यर्थः १० हिरण्यकशिपुर्हिरण्याक्षश्चेतिप्रथमंद्वावेवतौचकीर्तितौतृतीयस्कंधे ११ १२ विप्रचित्तोदानवाद्भर्तुःसकाशाद्राहुंपुत्रमग्रहीत् १३ ततःसंह्रादाद-
सूत १४ योमेषरूपंवातापिंपेचेतमिल्वलम् यंपेचेतंचवातापिंचासूतेत्यन्वयः १५ छ छ छ छ

१६ ततोबलेःसकाशादभवत् तस्यबलेरनुभावः सुश्लोक्यःपुण्यकीर्त्यर्हः यद्वा अनुभाव्यतेसद्भिःस्तूयत इत्यनुभावंसुश्लोक्यंयशइतिशेषः १७ तस्यगणेषुमुख्यतांप्राधान्यम् १८ सात्मतांसमानरूपताम् १९ सात्म्यंदेवत्वंप्रापिताः २० २१ आदृतंसादरम् अल्पंमिताक्षरम् अर्थवद्बह्वर्थयुक्तम् सत्रमयनमाश्रयोयस्यहेसत्रायणशौनक २२ पार्ष्णिग्राहेणपृष्ठतःसहायेन २३ भ्रातृहंतारमिंद्रंमारयित्वा सुखिनीस्यामिति चिंतयामासदितिः उल्बणंक्रूरम् अक्लिन्नहृदयंकठिनचित्तम् २४ ननुराजास्वदेहरक्षार्थमन्येषांघातंकरोत्येवकिमत्रचित्रंतत्राह कृमीति ईशःप्रभुरित्यभि. हतस्यापियस्यपूर्वेषांराज्ञांदेहस्यमरणानंतरंद्वित्रिदिनाव

अनुह्रादस्यसूर्म्यायांबाष्कलोमहिषस्तथा विरोचनस्तुप्राह्रादिर्देव्यास्तस्याभवद्बलिः १६ बाणज्येष्ठंपुत्रशतमशनायांततोऽभवत् तस्यानुभावःसुश्लोक्यःपश्चाद्देवाभिधास्यते १७ बाणआराध्यगिरिशंलेभेतद्गणमुख्यताम् यत्पार्श्वेभगवानास्तेह्यद्यापिपुरपालकः १८ मरुतश्चदितेःपुत्राश्चत्वारिंशन्नवाधिकाः तआसन्नप्रजाःसर्वेनीताइंद्रेणसात्मताम् १९ राजोवाच कथंतआसुरंभावमपोह्यौत्पत्तिकंगुरो इंद्रेणप्रापिताःसात्म्यंकिंतत्साधुकृतंहितैः २० इमेश्रद्दधतेब्रह्मन्नृषयोहिमयासह परिज्ञानायभगवन्तन्नोव्याख्यातुमर्हसि २१ सूतउवाच तद्विष्णुरातस्यसबादरायणिर्वचोनिशम्यादृतमल्पमर्थवत् सभाजयन्संनिभृतेनचेतसाजगादसत्रायणसर्वदर्शनः २२ श्रीशुकउवाच हतपुत्रादितिःशक्रपार्ष्णिग्राहेणविष्णुना मन्युनाशोकदीप्तेनज्वलंतीपर्यचिंतयत् २३ कदानुभ्रातृहंतारमिंद्रियाराममुल्बणम् अक्लिन्नहृदयंपापंघातयित्वाशयेसुखम् २४ कृमिविड्भस्मसंज्ञासीद्यस्येशाभिहतस्यच भूतध्रुक्तत्कृतेस्वार्थंकिंवेदनिरयोयतः २५ आशासानस्यतस्येदंध्रुवमुन्नद्धचेतसः मदशोषकइंद्रस्यभूयाद्येनसुतोहिमे २६ इतिभावेनसाभर्त्तुराचचारासकृत्प्रियम् शुश्रूषयानुरागेणप्रश्रयेणदमेनच २७ भक्त्यापरमयाराजन्मनोज्ञैर्वल्गुभाषितैः मनोजग्राहभावज्ञासुस्मितापांगवीक्षणैः २८ एवंस्त्रियंजडीभूतोविद्वानपिविदग्धया बाढमित्याहविवशोनतच्चित्रंहियोषिति २९ विलोक्यैकांतभूतानिभूतान्यादौप्रजापतिः स्त्रियंचक्रेस्वदेहार्धंययापुंसांमतिर्हृता ३० एवंशुश्रूषितस्तातभगवान्कश्यपःस्त्रिया प्रहस्यपरमप्रीतोदितिंमाहाभिनंद्यच ३१ कश्यपउवाच वरंवरयवामोरुप्रीतस्तेहमनिंदिते स्त्रियाभर्त्तरिसुप्रीतेकःकामइहचागमः ३२

स्थितस्यकृमयइतिविश्वादिभिर्भक्षितस्यतुविष्टेतिदग्धस्यभस्मेतिसंज्ञाआसीत्तत्कृतेतस्यदेहस्यार्थेयोभूतेभ्योद्रुह्यतिसकिंस्वार्थंनवेदनवेदैव तत्रहेतुः यतोभूतद्रोहान्निरयोभवति २५ इदंदेहादिकंध्रुवंनित्यमाशासानस्यमन्यमानस्य अतउन्नद्धमुच्छृंखलंचेतोयस्यतस्येंद्रस्ययोमदस्तस्यशोषकः पुत्रोयोमेयेनहेतुनाभूयात्भवेत् २६ भर्त्तुःप्रियाचरणमेवेतिभावेनसाभर्त्तुःप्रियमसकृदाचचार २८ विवशःस्त्रीपरतंत्रःसन् बाढंतवमनोरथंपूरयिष्यामीतियदाहतन्नचित्रम् २९ तत्रहेतुमाह विलोक्येति एकांतभूतानिनिःसंगानिमैथुनेनसृष्टिवृद्ध्यर्थेस्वदेहार्धमेवस्त्रियंचक्रे ३० एवंस्त्रियाशुश्रूषितःसन् ३१ इहचकारात्परत्रचआगमः अप्राप्यः ३२

ननुपरमेश्वरेसुप्रीतेसर्वकामप्राप्तिरितिप्रसिद्धंतत्राह पतिरेवेति ३३ ननुमनसिस्थितः श्रीवासुदेवएवलक्ष्मीपतिः परदैवतमितिप्रसिद्धम् सत्यम् सएवस्वाधिका
रेणारूपभेदैः पूज्यतइत्याह मानसइतिसार्धेन देवतालिंगैःमूर्तिभिरुपलक्षितः तान्येवाह नामइंद्रादिरूपंवज्रहस्तत्वादिताभ्यांविविधंकल्पितैः ३४ ३५ ३६ इंद्रहणं
इंद्रहंतारंअमृत्युंमृत्युशून्यम् येनइंद्रेणविष्णुनासहायेनघातितौ ३७ ३८ ३९ स्वभावमनुवर्तमानायायोषितःकोतिक्रमोऽपराधः ४० स्वभावमेवाहद्वाभ्याम् श
रत्पद्मस्येवोत्सवोविकाशोयस्मिन् श्रवणेश्रुतीतयोरमृतम् क्षुरधारोपमंचित्तम् ४०स्वाशिषात्मनांस्वार्थकामनयात्मवत्प्रेष्ठत्वेनप्रतीयमानानाम् ४२ तन्नेदमुपकल्प

पतिरेवहिनारीणांदैवतंपरमंस्मृतम् मानसःसर्वभूतानांवासुदेवःश्रियःपतिः ३३ सएवदेवतालिंगैर्नामरूपविकल्पितैः इज्यतेभगवां
न्पुंभिःस्त्रीभिश्चपतिरूपधृक् ३४ तस्मात्पतिव्रतानार्यःश्रेयस्कामाःसुमध्यमे यजंतेऽनन्यभावेनपतिमात्मानमीश्वरम् ३५ सोऽहंत्वया
ऽर्चितोभद्रेईदृग्भावेनभक्तितः तत्तेसंपादयेकाममसतीनांसुदुर्लभम् ३६ दितिरुवाच वरदोयदिमेब्रह्मन्पुत्रमिंद्रहणंवृणे
अमृत्युंमृतपुत्राहंयेनमेघातितौसुतौ ३७ निशम्यतद्वचोविप्रोविमनाःपर्यतप्यत अहोअधर्मःसुमहानद्यमेसमुपस्थितः ३८ अहोअर्थेंद्रि
यारामोयोषिन्मय्येहमायया गृहीतचेताःकृपणःपतिष्येनरकेध्रुवम् ३९ कोऽतिक्रमोऽनुवर्तंत्याःस्वभावमिहयोषितः धिङ्मांबताबुधंस्वार्थे
यदहंत्वजितेंद्रियः ४० शरत्पद्मोत्सवंवक्त्रंवचश्चश्रवणामृतम् हृदयंक्षुरधाराभंस्त्रीणांकोवेदचेष्टितम् ४१ नहिकश्चित्प्रियःस्त्रीणामंजसा
स्वाशिषात्मनाम् पतिंपुत्रंभ्रातरंवाघ्नंत्यर्थेघातयंतिच ४२ प्रतिश्रुतंददामीतिवचस्तन्नमृषाभवेत् वधंनार्हतिचेंद्रोऽपितत्रेदमुपकल्पते
४३ इतिसंचिंत्यभगवान्मारीचःकुरुनंदन उवाचकिंचित्कुपितआत्मानंचविगर्हयन् ४४ कश्यपउवाच पुत्रस्तेभविताभद्रेइंद्र
हादेवबांधवः संवत्सरंव्रतमिदंयद्यंजोधारयिष्यसि ४५ दितिरुवाच धारयिष्येव्रतंब्रह्मन्ब्रूहिकार्याणियानिमे यानिचेह
निषिद्धानिनव्रतंघ्नंतियानितु ४६ कश्यपउवाच नहिंस्याद्भूतजातानिनस्पृशेन्नानृतंवदेत् नच्छिंद्यान्नखरोमाणिनस्पृ
शेद्यदमंगलम् ४७ नाप्सुस्नायान्नकुप्येतनसंभाषेतदुर्जनैः नवसीताधौतवासःस्रजंचविधृतांक्वचित् ४८

तेयोग्यंभवति अयंभावः वैष्णवंव्रतंतावदुपेक्ष्यामितेनैवास्याःशुद्धचित्तायाः इंद्रंप्रतिक्रोधोनिर्वर्तिष्यतेपुत्रस्त्वमर्त्योभविष्यति दीर्घकालत्वेचव्रतस्यक
थंचिद्वैगुण्येसतींद्रस्यवधोऽपिनभविष्यतीति ४३ ४४ हेभद्रेअंजः यथावद्यदिधारयिष्यसि तर्हींद्रहाभविष्यति वैगुण्येतुदेवबांधवोभविष्यति वैष्णवत्वा
द्व्रतस्यकथंचिद्वैगुण्येऽपिसतिसर्वथावैफल्याभावात् कार्याण्यावश्यकानिव्रतंयानि नघ्नंति आवश्यकानिनचनिषिद्धानिकिंत्वभ्यनुज्ञातानिसर्वा
ण्यपिब्रूहि तत्रैकत्रिंशन्निषेधानाह नहिंस्यादितिपंचभिः नशपेन्नाक्रोशेत् यदमंगलंकपालास्थ्यादिकंतन्नस्पृशेत् ४७ नाप्सुप्रविश्यस्नायात् पूर्वंवि
धृतांस्रजंपुनर्नधारयेत् ४८

भोजनेपंचनिषेधानाह नोच्छिष्टमिति चंडिकाऽन्नंभद्रकाल्यैनिवेदितम् पिपीलिकादिदूषितंवाअंजलिनात्वपोनपिबेत् ४९ गृहाद्बहिर्निर्गमेसप्तनिषेधानाह नो
च्छिष्टेति अनर्चितामंडनहीना असंवीताअप्रावृता ५० शयनेषण्निषेधानाह नाधौतपादेति नापराक्पश्चिमशिराः ५१ कार्याण्याह धौतवासाइतिद्वाभ्याम्
प्रातराशात् प्रथमभोजनात् ५२ वीरवतीर्जीवद्भर्तृकाः आर्च्यसंपूज्य कोष्ठगतंकुक्ष्यंतरगतम् ५३ पुंसवनंपुत्रोत्पत्तिकरंतुभ्यंतव ५४ ५५ ५६ ५७ हरिरिं

नोच्छिष्टंचंडिकाऽन्नंचसामिषंवृषलाहृतम् भुंजीतोदक्ययादृष्टंपिबेदंजलिनाऽपः ४९ नोच्छिष्टाऽस्पृष्टसलिलासंध्यायांमुक्तमूर्ध
जा अनर्चितासंयतवागसंवीताबहिश्चरेत् ५० नाधौतपादाऽप्रयतानार्द्रपान्नोउदक्शिराः शयीतनापराङ्नान्यैर्ननग्नानचसंध्ययोः ५१
धौतवासाः शुचिर्नित्यंसर्वमंगलसंयुता पूजयेत्प्रातराशात्प्राग्गोविप्रान्श्रियमच्युतम् ५२ स्त्रियोवीरवतीश्चार्चेत्स्रग्गंधबलिमंडनैः पतिं
चार्च्योपतिष्ठेतध्यायेत्कोष्ठगतंचतम् ५३ संवत्सरंपुंसवनंव्रतमेतदविप्लुतम् धारयिष्यसिचेत्तुभ्यंशक्रहाभवितासुतः ५४ बाढमित्यभि-
प्रेत्याथदितीराजन्महामनाः काश्यपंगर्भमाधत्तव्रतंचांजोदधारसा ५५ मातृष्वसुरभिप्रायमिंद्रआज्ञायमानद शुश्रूषणेनाश्रमस्थांदितिं
पर्यचरत्कविः ५६ नित्यंवनात्सुमनसःफलमूलसमित्कुशान् पत्रांकुरमृदोपश्चकालेकालेउपाहरत् ५७ एवंतस्याव्रतस्थायाव्रतच्छिद्रंहरि
र्नृप प्रेप्सुःपर्यचरज्जिह्मोमृगहेवमृगाकृतिः ५८ नाध्यगच्छद्व्रतच्छिद्रंतत्परोऽथमहीपते चिंतांतीव्रांगतःशक्रःकेनमेस्याच्छिवंत्विह ५९
एकदासातुसंध्यायामुच्छिष्टाव्रतकर्शिता अस्पृष्टवार्यधौतांघ्रिःसुष्वापविधिमोहिता ६० लब्ध्वातदंतरंशक्रोनिद्राऽपहृतचेतसः दितेःप्र-
विष्टउदरंयोगेशोयोगमायया ६१ चकर्तसप्तधागर्भंवज्रेणकनकप्रभम् रुदंतंसप्तधैकैकंमारोदीरितितान्पुनः ६२ तेतमूचुःपाट्यमानाःस
र्वेप्रांजलयोनृप नोजिघांससिकिमिंद्रभ्रातरोमरुतस्तव ६३ माभैष्टभ्रातरोमह्यंयूयमित्याहकौशिकः अनन्यभावान्पार्षदानात्मनोमरु
तांगणान् ६४ नममारदितेर्गर्भःश्रीनिवासानुकंपया बहुधाकुलिशक्षुण्णोद्रौण्यस्त्रेणयथाभवान् ६५ सकृदिष्ट्वादिपुरुषंपुरुषोयाति
साम्यताम् संवत्सरंकिंचिदूनंदित्यायद्धरिरर्चितः ६६ सजूरिंद्रेणपंचाशद्देवास्तेमरुतोऽभवन् व्यपोह्यमातृदोषंतेहरिणासोमपाःकृ
ताः ६७ दितिरुत्थायददृशेकुमाराननलप्रभान् इंद्रेणसहितान्देवीपर्यतुष्यदनिंदिता ६८

द्रोव्रतस्यच्छिद्रंप्रेप्सुः प्राप्तुमिच्छुः जिह्मःकुटिलः साधुवेषः मृगहालुब्धकोयथामृगवंचनायमृगवेषोभवति ५८ केनमेशिवंस्यादितिचिंतांप्राप्तः ५९
अस्पृष्टवारिश्चासावधौतांघ्रिश्च ६० निद्रयापहृतंचेतोयस्याः ६१ मारोदीरितिप्रलालयन्निवतान्पुनः सप्तधाचकर्तचिच्छेद ६२ ६३ कौशिकःइंद्रःगणा-
न्सप्तसप्तगणावैमरुतइतिश्रुतेः ६४ ६५ ६६ सजूःसह ६७ ६८

६९ ७० दित्यानिष्कपटमुक्तेसतिइंद्रोऽपिनिष्कपटमेवाह अंबेति लब्धमंतरंयेन अर्थएवबुद्धिर्यस्य ७१ ७२ ७३ ७४ गुणस्पर्शेविषयभोगंबुधः कोवृणीतेयद्यस्मान्न
रकेऽपिविषयभोगःस्यात् ७५ महीयसिमहत्तमेमृतःसन्नुत्थितः ७६ ७७ ७८ इतिषष्ठस्कंधेटीकायांअष्टादशोऽध्यायः १८ ऊनविंशेतुयत्प्रोक्तंकश्यपेनदिते
र्व्रतम् तदेवविवृतंलोकेहितायहरितोषणम् १ तस्यप्रकारमितिशेषः १ मार्गशिरेमासेशुक्लपक्षेआदितःप्रतिपदि २ अनुमंत्र्यस्पृष्ट्वा शुक्लादंतायस्याः साशु

अथेंद्रमाहताताहमादित्यानांभयावहं अपत्यमिच्छंत्यचरंव्रतमेतत्सुदुष्करम् ६९ एकःसंकल्पितःपुत्रःसप्तसप्ताभवन्कथम् यदितेविदि
तंपुत्रसत्यंकथयमामृषा ७० इंद्रउवाच अंबतेहंव्यवसितमुपधार्यागतोंऽतिकम् लब्धांतरोऽच्छिदंगर्भमर्थबुद्धिर्नधर्मवित् ७१
कृत्तोमेसप्तधागर्भआसन्वैसप्तकुमारकाः तेऽपिचैकैकशोवृक्णाःसप्तधानापिनम्रिरे ७२ ततस्तत्परमाश्चर्यंवीक्ष्याध्यवसितंमया महापुरु
षपूजायाःसिद्धिःकाप्यानुषंगिणी ७३ आराधनंभगवतईहमानानिराशिषः येतुनेच्छंत्यपिपरंतेस्वार्थकुशलाःस्मृताः ७४ आराध्यात्मप्र
दंदेवंस्वात्मानंजगदीश्वरम् कोवृणीतेगुणस्पर्शंबुधःस्यान्नरकेऽपियत् ७५ तदिदंममदौर्जन्यंबालिशस्यमहीयसि क्षंतुमर्हसिमातस्त्वं
दिष्ट्यागर्भोमृतोत्थितः ७६ श्रीशुकउवाच इंद्रस्तयाभ्यनुज्ञातःशुद्धभावेनतुष्टया मरुद्भिःसहतांनत्वाजगामत्रिदिवंप्रभुः ७७
एवंतेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि मंगलंमरुतांजन्मकिंभूयःकथयामिते ७८ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेऽष्टादशोऽध्या
यः१८ राजोवा० व्रतंपुंसवनंब्रह्मन्भवतायदुदीरितम् तस्यवेदितुमिच्छामियेनविष्णुःप्रसीदति १ श्रीशुकउवाच शुक्लेमार्गशि
रेपक्षेयोषिद्भर्तुरनुज्ञया आरभेतव्रतमिदंसार्वकामिकमादितः २ निशम्यमरुतांजन्मब्राह्मणाननुमंत्र्यच स्नात्वाशुक्लदतीशुक्लेवसीता
लंकृतांबरे ३ अलंतेनिरपेक्षायपूर्णकामनमोस्तुते महाविभूतिपतयेनमःसकलसिद्धये ४ यथात्वंकृपयाभूत्यातेजसामहिनौजसा
जुष्टईशगुणैःसर्वैस्ततोसिभगवान्प्रभुः ५ विष्णुपत्निमहामायेमहापुरुषलक्षणे प्रीयतांमेमहाभागेलोकमातर्नमोऽस्तुते ६ ॐनमोभ
गवतेमहापुरुषायमहाऽनुभावायमहाविभूतिपतयेसहमहाविभूतिभिर्बलिमुपाहराणीति अनेनाहरहर्मंत्रेणविष्णोरावाहनार्घ्यपाद्योप
स्पर्शनस्नानवासउपवीतविभूषणगंधपुष्पधूपदीपोपहाराद्युपचारांश्वसमाहिताउपाहरेत्हविःशेषंतुजुहुयादनलेद्वादशाहुतीः ७

क्लदतीधौतदंता अलंकृतासती पूजयेत् ३ आदौतावन्नमस्कारमंत्रानाहत्रिभिः तेतुभ्यमलंपर्याप्तमेव सर्वंनकिंचिदन्यैःकृत्यमस्ति अतःकेवलंतेतुभ्यंनमोऽस्तुप
र्याप्तोहेतवः निरपेक्षायहेपूर्णकाम महाविभूतिपतयेलक्ष्मीपतये सकलाःसिद्धयोऽणिमाद्यायस्मिन्तस्मै ४ भोईशयथायथावत् त्वंकृपादिभिः जुष्टः अन्येभ्यश्चसत्य
संकल्पत्वादिभिःसर्वतोगुणैः ततस्तस्मात् ५ महापुरुषस्यपरमेश्वरस्येवलक्षणानिनिरपेक्षत्वादीनियस्यास्तस्याःसंबोधनम् ६ पूजामंत्रमाह ओंनमइतिहविःशे
षमुपहारावशिष्टम् ७

होममंत्रस्योदाहरणंदर्शयति ओमिति प्रकर्षेणाभवंत्याभ्यामितिप्रभवौ ८ ९ १० इज्यायज्ञाभिनिवर्तकः पुरुषव्यापारोभावनाख्यः क्रियालौकिकी ११ प्रत्ययोना
मरूपयोः प्रकाशः अपाश्रयः तयोराधारः १२ १३ १४ १५ महापुरुषचेतसाईश्वरबुद्ध्याउपनमेत् भजेत् पतिश्चस्वयंप्रेमशीलः सन् पत्न्याः कर्माणिबिभृयात्

ॐ नमोभगवतेमहापुरुषायमहाविभूतिपतयेस्वाहेति श्रियंविष्णुंचवरदावाशिषांप्रभवावुभौ भक्त्यासंपूजयेन्नित्यंयदीच्छेत्स
र्वसंपदः ८ प्रणमेद्दंडवद्भूमौभक्तिप्रह्वेणचेतसा दशवारंजपेन्मंत्रंततस्तोत्रमुदीरयेत् ९ युवांतुविश्वस्यविभूजगतःकारणंपरम्
इयंहिप्रकृतिःसूक्ष्मामायाशक्तिर्दुरत्यया १० तस्याअधीश्वरःसाक्षात्त्वमेवपुरुषःपरः त्वंसर्वयज्ञइज्येयंक्रियेयंफलभुग्भवान् ११
गुणव्यक्तिरियंदेवीव्यंजकोगुणभुग्भवान् त्वंहिसर्वशरीर्यात्माश्रीःशरीरेंद्रियाशया नामरूपेभगवतिप्रत्ययस्त्वमपाश्रयः १२ य
थायुवांत्रिलोकस्यवरदौपरमेष्ठिनौ तथामउत्तमश्लोकसंतुसत्यामहाशिषः १३ इत्यभिष्टूयवरदंश्रीनिवासंश्रियासह तन्निःसा-
र्योपहरणंदत्वाचमनमर्चयेत् १४ ततस्स्तुवीतस्तोत्रेणभक्तिप्रह्वेणचेतसा यज्ञोच्छिष्टमवघ्रायपुनरभ्यर्चयेद्धरिम् १५ पतिंचप
रयाभक्त्यामहापुरुषचेतसा प्रियैस्तैस्तैरुपनमेत्प्रेमशीलःस्वयंपतिः बिभृयात्सर्वकर्माणिपत्न्याउच्चावचानिच १६ कृतमेकतरेणापि
दंपत्योरुभयोरपि पत्न्यांकुर्यादनर्हायांपतिरेतत्समाहितः १७ विष्णोर्व्रतमिदंबिभ्रन्नविहन्यात्कथंचन विप्रान्स्त्रियोवीरवतीः
स्रग्गंधबलिमंडनैः अर्चेदहरहर्भक्त्यादेवंनियममास्थितः १८ उद्वास्यदेवंस्वेधाम्नितन्निवेदितमग्रतः अद्यादात्मविशुद्ध्यर्थंसर्वका
मार्धयेतथा १९ एतेनपूजाविधिनामासान्द्वादशहायनम् नीत्वाऽथोपचरेत्साध्वीकार्तिकेचरमेऽहनि २०

तदनुकूलोभवेदित्यर्थः १६ यतोदंपत्योर्मध्येएकतरेणकृतमुभयोरपिभवति १७ नविहन्यात् नविच्छिंद्यात् १८ १९ द्वादशमासानित्युक्तेकदाचित्त
न्मध्येमलमासेसतितेनसहद्वादशसंख्यायांसत्यांशुद्धस्यैकस्यत्यागःस्यात् हायनमित्युक्तेतन्मध्यपतितस्तस्यापिप्रसंगःस्यात् तदुभयंवारयितुमुभयमुक्त
म् उपचरेत् उपवसेत् २०

श्वोभूतेप्रभातेसति पयसिश्रृतेनपक्वेनपाकयज्ञविधानेनपार्वणस्थालीपाकविधानेन २१ २२ सुप्रजास्त्वंसत्पुत्रकरमित्यर्थः वाग्यतःसन्शेषम् २३ २४ अवी
राविधवा धनेश्वरीसत्यपियासुदुर्भगासासुभगाभवति २५ यआमयावीरोगीसविरुजाविशिष्टयारुजाविमुच्यते इंद्रियैःसहितंकल्पंदेहंचविंदेदितिशेषःपठन्

श्वोभूतेऽपउपस्पृश्यकृष्णमभ्यर्च्यपूर्ववत् पयःश्रृतेनजुहुयाच्चरुणासहसर्पिषा पाययज्ञविधानेनद्वादशैवाहुतीःपतिः २१ आ
शिषःशिरसादायद्विजैःप्रीतैःसमीरिताः प्रणम्यशिरसाभक्त्याभुंजीततदनुज्ञया २२ आचार्यमग्रतःकृत्वावाग्यतःसहबंधुभिः दद्या
त्पत्न्यैचरोःशेषंसुप्रजास्त्वंसुसौभगम् २३ एतच्चरित्वाविधिवद्व्रतंविभोरभीप्सितार्थंलभतेपुमानिह स्त्रीत्वेतदास्थायलभेतसौभ
गंश्रियंप्रजांजीवपतिंयशोगृहम् २४ कन्याचविंदेतसमग्रलक्षणंवरंत्ववीराहतकिल्बिषागतिम् मृतप्रजाजीवसुताधनेश्वरीसुदु
र्भगासुभगारूपमग्र्यम् २५ विंदेद्विरूपाविरुजाविमुच्यतेयआमयावींद्रियकल्पदेहम् एतत्पठन्नभ्युदयेचकर्मण्यनंततृप्तिःपितृदे
वतानाम् २६ तुष्टाःप्रयच्छंतिसमस्तकामान्होमावसानेहुतभुक्श्रीहरिश्च राजन्महन्मरुतांजन्मपुण्यंदितेर्व्रतंचाभिहितंमहत्ते २७
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपुंसवनव्रतकथनंनामएकोनविंशोऽध्यायः १९ समाप्तोऽयंस्कंधः छ

योवर्ततेतस्यपितॄणांदेवतानांचानंततृप्तिर्भवतीत्यर्थः २६ उपसंहरति राजन्निति महत्पुण्यंजन्ममहद्व्रतंच २७ षष्ठस्कंधनिगूढार्थपदभावार्थदीपिका सद्भिरासे-
व्यतामेषायतिश्रीधरनिर्मिता १ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेश्रीधरस्वामिविरचितायांएकोनविंशोऽध्यायः १९ श्रीकृष्णार्पणमस्तु छ

इतिश्रीमद्भागवतषष्ठस्कंधःसमाप्तः

```
[OrderDescription]
,CREATED=02.03.20 12:43
,TRANSFERRED=2020/03/02 at 12:53:38
,PAGES=67
,TYPE=STD
,NAME=S0002942
,Book Name=M-2862-SHRIMAD BHAGWAT SHASTAM SKANDH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
```

```
FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
```

```
FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,
```